

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**PROMĚNY RYTÍŘSKÉ KLIENTELY SLAVATŮ
V PRVNÍ POLOVINĚ 17. STOLETÍ**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autor práce: Bc. Daniel Babka

Studijní obor: Učitelství pro střední školy se specializacemi: Český jazyk a literatura –
Dějepis

Ročník: 2

2023

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval(a) pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 25. července 2023.

.....

Chtěl bych především poděkovat doc. PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za všechny jeho cenné rady, komentáře a připomínky, které mi byly velkou pomocí při psaní této diplomové práce. Velký dík také patří pracovníkům Státního oblastního archivu Třeboň, a to konkrétně panu řediteli Holubovi a pracovnícím v oddělení v Jindřichově Hradci za jejich ochotu a vstřícnost při zpřístupňování archivních materiálů. V neposlední řadě bych rád poděkoval mé rodině a přátelům za jejich podporu během celého mého studia.

Anotace

Předkládaná diplomová práce se zabývá proměnou rytířské klientely v polovině 17. století, a to konkrétně na příkladu rytířstva usazeného v okolí jindřichohradeckého dominia, které se rozkládalo na jihovýchodě Království českého a jihozápadě Markrabství moravského. Úvodní kapitoly pojednávají o vývoji klientských vztahů v Čechách a jejich projevech v každodenním životě. Rovněž je zde pojednáno o osobě patrona a o vývoji jindřichohradeckého dominia. Patrony byli do roku 1604 páni z Hradce a následně Slavatové z Chlumu a Košumberka. Hlavní část práce se na základě odborné literatury a vydaných i nevydaných pramenů snaží rekonstruovat životní osudy a majetkové poměry rytířských klientů, a to konkrétně Babků z Meziříčka, Čabelických ze Soutic, Hodějovských z Hodějova, Lipoveckých z Lipovice, Malovců z Malovic, Růtů z Dírného, Vencelíků z Vrchovišť, Vratislavů z Mitrovic a Zahrádeckých ze Zahrádek. Práce se také snaží zachytit slavatovskou klientelu jako strukturu, která se proměňovala pod vlivem událostí třicetileté války, pobělohorských konfiskací a protireformace.

Klíčová slova: klientské vztahy, klientelismus, klient, nižší šlechta, rytíř, Slavatové

Annotation

The master 's thesis is focused on the change of the knightly clientele in the middle of 17th century. The main example is based on knights in the area of Jindřichův Hradec, which was situated in the south-east of the Kingdom of Bohemia and in the south-west of the Moravian Margraviate. The first chapters deal with the change of client relations and their everyday lifestyle. It discusses the personality of the patrons and the change of the dominion of Jindřichův Hradec. Until 1604, the patrons were lords of Hradec and then the Slavata of Chlum and Košumberk. The main part of the thesis, based on scientific literature, published and unpublished sources tries to imitate the lives and property conditions of the knightly clients, namely, Babkové of Meziříčko, Čabeličtí of Soutice, Hodějovští of Hodějov, Lipovští of Lipovice, Malovcové of Malovic, Růtové of Dírná, Vencelíkové of Vrchoviště, Vratislavové of Mitrovice, Zahrádečtí of Zahrádek. The work also attempts to capture the Slavatov clientele as a structure that changed under the influence of the events of the Thirty Years' War, post-White-Mountain confiscations and the Counter-Reformation.

Keywords: client relations, clientelism, client, lower nobility, knight, house of Slavata

Obsah

1. Úvod	7
2. Majitelé jindřichohradeckého panství	11
2.1 Páni z Hradce.....	11
2.1.1 Jindřich IV. z Hradce.....	13
2.1.2 Adam I. z Hradce.....	14
2.1.3 Jáchym z Hradce	15
2.1.4 Adam II. z Hradce	17
2.1.5 Jáchym Oldřich z Hradce	20
2.2 Slavatové	22
2.2.1 Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka.....	24
2.2.2 Adam Slavata z Chlumu a Košumberka	25
2.2.3 Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka	26
2.2.4 Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka.....	30
2.2.5 Jáchym Oldřich Slavata z Chlumu a Košumberka.....	31
2.2.6 Poslední generace Slavatů.....	32
3. Klientské vztahy	35
3.1 Patronova komunikační síť	41
3.2 Vývoj klientských vztahů	45
4. Klientská síť	58
4.1 Jindřichohradecká klientská síť	64
4.1.1. Babkové z Meziříčka	69
4.1.2. Čabeličtí ze Soutic.....	70
4.1.3. Hodějovští z Hodějova	73
4.1.4. Lipovští z Lipovice.....	77
4.1.6. Růtové z Dírného	81
4.1.7. Vencelíkové z Vrchovišť	84
4.1.8. Vratislavové z Mitrovic.....	87
4.1.9. Zahrádečtí ze Zahrádek.....	91
5. Závěr	94
6. Seznam pramenů a literatury	96
7. Seznam příloh.....	112
8. Přílohy.....	113

1. Úvod

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl zkoumat proměnu jindřichohradecké rytířské klientely za držby rodu Slavatů z Chlumu a Košumberka v polovině 17. století. Zmíněná klientela byla dobře prostudována pro předbělohorské období spojené s vládou pánů z Hradce. To souviselo s tím, že se zachovalo dostatečné množství archivních pramenů, tedy dopisů od klientů z nižšího šlechtického stavu, kteří v nich své patrony, pány z Hradce, zpravovali o společenském dění, zvali je na svatby a křtiny, posílali jim dary, nebo naopak od nich požadovali nějaké přímlyvy. S vymřením pánů z Hradce a nástupem Slavatů množství těchto dopisů z archivních fondů mizí. Tento fakt vyvolává řadu otázek. Pokračovalo fungování sítě rytířských klientů stejně jako za pánů z Hradce? Pokud ne, kam zmizeli příslušníci těchto rodů? Měl Vilém Slavata vůbec ještě zájem o zástupy klientů? Byly mu v něčem užiteční? Nesouvisel pokles dopisů se změnami odehrávajícími se v nižším šlechtickém stavu po bitvě na Bílé hoře?

Druhá kapitola práce pojednává o historii rodů pánů z Hradce a Slavatů z Chlumu a Košumberka. Jsou zde představeni jednotliví majitelé jindřichohradeckého dominia, jejich životní osudy, politická kariéra, kontakty k císařskému dvoru a majetková základna. Znalost těchto informací, které dokreslují osobu patrona, byly velice důležité i pro klienta, v jehož očích stoupala či klesala patronova prestiž a klientovy šance na získání dobého zemského či královského úřadu. Kapitola rovněž pojednává o vývoji jindřichohradeckého dominia, neboť kvůli jeho neustálým územním proměnám se proměňovalo i teritorium rytířské klientely. Při rozšiřování panství do nové oblasti mohlo být pro rytíře usazené v okolí výhodné se stát klienty pánů z Hradce či Slavatů. Mohli od nich získat ochranu a další benefity z toho plynoucí. Pro jindřichohradecké majitele to bylo také výhodné, neboť získali spojence, kteří je zpravovali o aktuálním dění v kraji a na které se mohli spolehnout v případě konání krajských sněmů. Naopak při arondacích mohlo docházet k zániku rytířských tvrzí. Území, jež obývala rytířská klientela jindřichohradeckých pánů, se rozkládalo na částech tehdejších krajů Bechyňského, Prácheňského a Jihlavského.

Informace pro tuto kapitulu, respektive pro dějiny rodu pánů z Hradce vycházejí z šestého ročníku časopisu *Opera historica*,¹ který byl tematicky zaměřen na poslední pány z Hradce. Jednotlivé články se věnovali nejenom jejich politice, hospodaření,

¹ V době vzniku toto čísla spíše bráno jako šestý díl periodicky vydávaného sborníku. Proto se lze setkat s citací Václav BŮŽEK (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998.

kultuře, ale také rodinnému životu, rezidenční síti či vztahům s příslušníky rodu Rožmberků. Rovněž bylo čerpáno ze starších prací, tedy z monografie Františka Kafky *Zlatý věk růží*,² která se věnovala dějinám Rožmberků a pánů z Hradce v 15. a 16. století, z prvního a druhého dílu sedmidílné monografie *Dějiny města Jindřichova Hradce* od Františka Teplého.³ Autor se v tomto díle věnoval jednotlivým členům rodu a zároveň popisoval události, které se udály ve městě a jeho širém okolí. K historii rodu Slavatů nebyla dosud vydána žádná kvalitní monografie.⁴ Hlavním zdrojem informací se tak stalo dílo Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Království českého*⁵ a třetí díl Teplého *Dějiny města Jindřichova Hradce*.⁶ Nejnovější poznatky přinesla práce od kolektivu autorů vedeného Emilem Voráčkem *Luže v dějinách*, jež se věnuje především hradu Košumberk v 17. století s ohlédnutím do předešlých staletí, a diplomové práce Marka Cimpla⁷ a Gabriely Bláhové, která se zabývala korespondencí mezi Divišem Slavatou z Chlumu a Košumberka a jeho švagrem Jáchymem z Hradce v letech 1554 až 1562.⁸ Přehled další literatury zabývající se tématem pánů z Hradce a Slavatů je uveden v dané kapitole. Informace o vývoji majetkové základy pocházejí především z práce Václava Ledvinky *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v Předbělohorských Čechách*.⁹ Autor se zde kromě rodové historie, zabýval hospodářskou a finanční situací pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století. Pro studium slavatovských akvizicí poskytovala nejvíce informací kniha Josefa Hrdličky *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*.¹⁰ Důležitým zdrojem informací bylo i již zmíněné dílo od Augusta Sedláčka. Doplnující informace byly čerpány

² František KAVKA, *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*, Praha 1966 (2. vydání 1993).

³ František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce I. Od nejstarší doby až do vymření pánů z Hradce I/1, Dějiny města za vlády pánů z Hradce linie Telecké (1453-1604) I/2*, Jindřichův Hradec 1927.

⁴ Srov. Jan JŮNA, *Slavatové z Chlumu a Košumberka na Jindřichově Hradci 1604-1691*, Jindřichův Hradec 2018.

⁵ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV*, Praha 1882-1927.

⁶ František TEPLÝ, *Dějiny města Jindřichova Hradce I. Slavatové v Jindř. Hradci (1604-1691) I/3*, Jindřichův Hradec 1935.

⁷ Marek CIMPL, *Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Cesta k oknu Pražského hradu a odtud ke slávě*, Praha 2016 (diplomová práce).

⁸ Gabriela BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce a Slavatové z Chlumu a Košumberka v polovině 16. století*, České Budějovice 2022 (diplomová práce).

⁹ Václav LEDVINKA, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*, Praha 1985.

¹⁰ Josef HRDLIČKA, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, České Budějovice 2013.

z písemností uložených ve fondech Rodinný archiv pánů z Hradce¹¹ a Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka¹² ve Státním oblastním archivu Třeboň, konkrétně v oddělení v Jindřichově Hradci.

Třetí kapitola přibližuje problematiku klientelismu s přehledem literatury o něm pojednávajícím. Blíže osvětluje pojmy patron a klient a dále se věnuje vývoji rytířského klientelismu v průběhu pozdního středověku, doby předbělohorské a pobělohorské. Rovněž je zde pojednáno o zasazení klientů do patronovy komunikační sítě. Kapitola se také zabývá projevy patronátně-klientelních vztahů a „dobrého přátelství“ v každodenním životě na základě prostudované literatury a dochované korespondence mezi klientem a patronem z fondu rodinného archivu pánů z Hradce a Slavatů z Chlumu a Košumberka. Výhodou této korespondence je fakt, že je téměř celá napsána v češtině novogotickou kurzívou, takže dopisy jsou poměrně dobře čitelné. Nutno dodat, že je dochovaná korespondence velmi mezerovitá a jednostranná, neboť málokdy se dochovaly patronovy odpovědi. Z literatury použité ke zpracování lze například uvést práce Václava Bůžka, který se tématu nižší šlechty a rytířské klientely věnoval dlouhá léta.¹³ Dalším neocenitelným zdrojem informací byla kniha Petra Matějíčka *Svět české aristokracie*,¹⁴ která nabízí ucelený pohled na českou šlechtu a dívá se ni z mnoha různých úhlů, a práce Jiřího Hrbka *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*, která se věnovala klientelismu v 17. století na příkladu valdštejnských panství.¹⁵

Stěžejní částí předkládané diplomové práce je čtvrtá kapitola pojednávající o jindřichohradecké klientské síti, o její podobě a vývoji od posledních pánů z Hradce, přes převzetí sítě Slavaty z Chlumu a Košumberka, až do poloviny 17. století. Kapitola dále sleduje životní osudy a majetkové poměry rytířských klientů především v 17. století, zkoumá vliv pobělohorských konfiskací a rekatolizačního úsilí na rody jindřichohradeckých klientů, a to konkrétně Babků z Meziříčka, Čabelických ze Soutic,

¹¹ Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Třeboň), oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv pánů z Hradce (dále jen RA pánů z Hradce).

¹² SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Slavatů z Chlumu a Košumberka (dále jen RA Slavatů).

¹³ Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996; TÝŽ, *Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 213-225; TÝŽ, „*Páni a přátelé*“ v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, *Český časopis historický* 100, 2002, s. 229-264.

¹⁴ Petr MATĚJČÍK, *Svět české aristokracie*, Praha 2004, s. 657.

¹⁵ Jiří HRBEK, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*, Praha 2013, s. 378.

Hodějovských z Hodějova, Lipoveckých z Lipovice, Malovců z Malovic, Růtů z Dírného, Vencelíků z Vrchovišť, Vratislavů z Mitrovic a Zahrádeckých ze Zahrádek.

Poznatky týkající se rytířských rodů byly čerpány především z díla Augusta Sedláčka a genealogických hesel *Ottova slovníku naučného*¹⁶ a *Vlastenského slovníku historického*.¹⁷ Pro studium pobělohorských konfiskací byly především využity práce Tomáše V. Bílka¹⁸ a Tomáše Knoze,¹⁹ ke šlechtickému exulantství pak monografie Lenky Bobkové *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pírně v letech 1621-1639*.²⁰

¹⁶ Ottův slovník naučný III, Praha 1890, s. 14 (Babkové z Meziříčka); Tamtéž XI, Praha 1897, s. 427-428 (Hodějovští z Hodějova); Tamtéž XXVII, Praha 1908, s. 373 (Zahrádečtí ze Zahrádek).

¹⁷ Jakub MALÝ, *Vlastenský slovník historický*, Praha 1877, s. 64-65 (Čabeličtí ze Soutic), 172-173 (Hodějovští z Hodějova), 478-479 (Malovcové z Malovic), 894-895 (Vratislavové z Mitrovic).

¹⁸ Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I-II*, Praha 1882-1883.

¹⁹ Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.

²⁰ Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pírně v letech 1621-1639*, Praha 1999.

2. Majitelé jindřichohradeckého panství

Pro lepší porozumění fungování klientského vztahu je nezbytně nutné se alespoň ve stručnosti seznámit s osobou patrona stojící ve středu společenské a komunikační sítě.²¹ V daném případě představuje patrona majitel jindřichohradeckého dominia, kterými byli v 17. století Slavatové z Chlumu a Košumberka.²² Ti převzali tamní rozsáhlou klientskou soustavu utvořenou již za předchozích vlastníků, pánů z Hradce. Slavatovští majitelé vycházeli z hradeckých tradic a k odkazu jejich rodu se často hlásili,²³ proto je nutné se o historii pánů z Hradce rovněž zmínit.

2.1 Páni z Hradce

Počátky Jindřichova Hradce jsou přímo spojeny s rodem pánů z Hradce.²⁴ První dochované písemné zmínky o rodu by bylo možné nalézt v době kolem roku 1220.²⁵ Avšak dějiny hradeckých pánů sahají bezesporu hlouběji do historie, neboť vyšli z rozvětveného rodu růže, Vítkovců. Proto rod používal coby erbovní znamení pětistou růži na modrém poli.²⁶

Državy pánů z Hradce se rozprostíraly po obou stranách zemské hranice, tedy v jižních Čechách a na jižní Moravě. Z původního panství Jindřichova Hradce se již na přelomu 13. a 14. století rozrostlo dominium o statky Strmilov, Deštná, Kardašova Řečice, Žirovnice, Horusice, Stodůlky, Sedlčany v Čechách. Na Moravě byla získána

²¹ Podrobněji k termínu patron viz předchozí kapitola.

²² Rod Slavatů vlastnil Jindřichův Hradec mezi léty 1604-1691.

²³ K tomu podrobněji Petr MAŤA, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, Opera historica 6, 1998, s. 513-552.

²⁴ V německé variantě *von Neuhaus*, v latinské pak *de Nova domo*.

²⁵ Václav LEDVINKA, *Adam II. z Hradce a poslední páni z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století*, Opera historica 6, 1998, s. 7-32, zde 11.

²⁶ K nejstarším dějinám rodu: Vratislav VANÍČEK, *Vítkovci a český stát v letech 1169-1278*, Československý časopis historický 29, 1981, s. 89-110; F. TEPLÝ, *Dějiny města*; Luděk JIRÁSKO, *K dějinám Jindřichova Hradce v předhusitském období*, Jihočeský sborník historický 47, 1978, s. 77-96. Výběrově další literatura zabývající se dějinami rodu pánů z Hradce: Jan Nepomuk CORI, *Die Herren von Neuhaus*, České Budějovice 1841; F. KAVKA, *Zlatý věk*; Karel STLOUKAL, *Konec rodu pánů z Hradce*, Jihočeský sborník historický 33, 1964, s. 121-130; Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I-III*, Praha 1985; V. LEDVINKA, *Úvér*; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997; V. BŮŽEK (ed.), *Poslední páni z Hradce*; K další literatuře a pramenům viz Josef HRDLIČKA, *Poslední páni z Hradce v pramenech a literatuře*, Opera historica 6, 1998, s. 33-62.

Telč, Slavonice a Bánov.²⁷ Velký problém týkající se správy panství byl ten fakt, že nedošlo k prosazení principu nedělitelnosti rodového majetku a jeho postoupení nejstaršímu synovi. Dominium se tak neustále drobilo mezi velké množství členů rodu. K velkému dělení majetku došlo na počátku 15. století, kdy zároveň došlo k rozdělení rodu na dvě větve, hradecko-telčskou a řečicko-velhartickou.²⁸

S příchodem husitských válek se, jako u mnoha jiných rodů, rozdělili členové rodu pánů z Hradce na zastánce utrakvismu a katolíky. Na stranu ochránců staré víry se postavil Jan mladší z Hradce, který padl v listopadu 1420 v bitvě pod Vyšehradem.²⁹ V protějším kališnickém táboře naopak stanul jeho bratr Oldřich Vavák z Hradce, který patřil mezi nejbližší spojence Jana Žižky z Trocnova. Kromě boje za novou víru, sledoval Oldřich Vavák i své majetkové zájmy, když se zmocnil celého podílu telčské linie na Jindřichohradecku a sirotky svého bratra katolíka vytlačil do Telče.³⁰

Oldřich Vavák zemřel roku 1421 a jeho majetky tak připadly umírněnému kališníkovi Menhartovi z Hradce.³¹ Tomu nechyběly velké ambice, a tak se stal nejenom hlavou celého hradeckého rodu, dokonce vystoupil jako vůdce kališnického panstva.³²

Menhart se vyznamenal i na poli diplomatickém. V září 1434 se mu podařilo vyjednat se Zikmundem Lucemburským mír, který znamenal faktický konec husitských válek. Roku 1448 Menhart z Hradce konvertoval ke katolické víře.³³ V témže roce se zúčastnil zápasu o moc po boku kliky s Oldřichem z Rožmberka proti východočeskému svazu vedenému Jiřím z Poděbrad, což se mu stalo osudným. Svůj boj nakonec prohrál, neboť byl roku 1448 zajat a popraven.³⁴

²⁷ K vývoji pozemkového vlastnictví pánů z Hradce V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 38-60.

²⁸ TÝŽ, *Adam II. z Hradce*, s. 12.

²⁹ Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české V*, Praha 2010, s. 276.

³⁰ TÝŽ, *Úvěr*, s. 40.

³¹ František ŠMAHEL, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1993, s. 98.

³² F. KAVKA, *Zlatý věk*, Praha 1993², s. 17; Více k osobě Menharta z Hradce Veronika MICZANOVÁ, *Pan Menhart z Hradce ve víru událostí první poloviny 15. století*, Praha 2015 (bakalářská práce).

³³ Rudolf URBÁNEK, *České dějiny II/3. Věk poděbradský*, Praha 1930, s. 672; Robert NOVOTNÝ, *Konverze české a moravské šlechty v husitském století*, in: Týž (ed.), *Husitské reformace. Proměna kulturního kódu v 15. století*, Praha 2019, s. 305-325.

³⁴ V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 40-41.

2.1.1 Jindřich IV. z Hradce

Velmi politicky činným byl Jindřich IV. z Hradce, který se ujal správy rodových panství na konci 15. století po smrti staršího bratra Heřmana.³⁵ Již od mládí se pohyboval v katolických kruzích kolem svého poručníka Zdeňka ze Šternberka. Ten ho uvedl do jednoty zelenohorské prosazující na český trůn Matyáše Korvína.³⁶ Po příchodu Jagellonců si Jindřich dokázal rychle získat jejich důvěru a rozvinout tak svůj karierní růst. Z počátečních hejtmanských úřadů Bechyňska a Vltavska se dostal až do nejvyšší politické pozice v království, nejvyššího komorníka (1485-1503) a nejvyššího purkrabího (1503-1507).³⁷ Ačkoli se Jindřichův majetek rozkládal na obou stranách zemské hranice, v moravských záležitostech se nijak neangažoval a jeho politická činnost se výhradně zaměřovala na české události.³⁸ Jindřich IV. vedl během svého politického života i řadu důležitých diplomatických poselstev. Například vedl královskou delegaci na budínském sněmu, kde po smrti Matyáše Korvína získal pro Vladislava Jagellonského uherskou korunu.³⁹

Kromě politiky se Jindřichovi dařilo i na poli sňatkovém. Nejprve se oženil s dcerou svého poručníka Zdeňka ze Šternberka Eliškou. Jeho druhou ženou se stala Anežka Tovačovská z Cimburka. Poté se za Jindřicha provdala Magdalena z Gleichenu. Nejvýznamnější ženou se stala jeho čtvrtá manželka, kterou nebyl nikdo jiný než vnučka Jiřího z Poděbrad Anna Münsterberská. I přes svůj královský původ musela přestoupit na katolickou víru, neboť Jindřich byl horlivým katolíkem. Teprve Anna porodila Jindřichovi dědice hradeckých držav syna Adama.⁴⁰

Díky zdařilým hospodářským zásahům se podařilo Jindřichovi zbavit se zděděných dluhů. Proto se mohl pustit do rozsáhlé přestavby jindřichohradeckého zámku⁴¹ a rovněž rozšířit rodová panství. K velkému zvětšení došlo roku 1453 dědictvím po vymřelé řečicko-velhartické větvi rodu.⁴² Následná arondace dominia spočívala v

³⁵ Pravděpodobně podlehl epidemii moru. Jan Nepomuk CORI, *Jindřich IV. z Hradce. Nástin životopisný*, Jindřichův Hradec 1894, s. 10.

³⁶ Tamtéž, s. 11-20.

³⁷ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích I-II*, Praha 2001², s. 243-244.

³⁸ TÝŽ, *Adam II. z Hradce*, s. 14.

³⁹ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 34.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ K tomu blíže Roman LAVIČKA, *Pozdně středověká architektura v Jindřichově Hradci za vlády Jindřicha IV. z Hradce (1463-1507)*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 41-42; Luděk JIRÁSKO, *Jindřichův Hradec. Hrad a zámek*, Praha 1994, s. 15-16.

⁴² V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 12-13.

sekularizaci církevního majetku řádu německých rytířů a postupném zisku patnácti drobných rytířských tvrzí.⁴³ Jindřich IV. z Hradce zemřel 17. ledna 1507.⁴⁴

2.1.2 Adam I. z Hradce

Další význačnou osobností rodu byl Adam I. z Hradce, prvorozený syn Jindřicha IV. z Hradce a Anny Hradecké z Münsterberka. Adam se roku 1515 oženil s Annou, dcerou Zdenka Lva z Rožmitálu. Rožmitál uvedl Adama I. na politickou scénu a díky svým konexím ho dosadil do úřadu nejvyššího kancléře Českého království, který zastával od roku 1523. Lví podíl na tom měla přímluva české královny Marie Habsburské. Té se později Adam odvděčil tím, že se významně angažoval za zvolení jejího bratra Ferdinanda I. českým králem. V této době došlo k ukotvení politické orientace rodu pánů z Hradce na panující habsburskou rodinu, jíž rod sloužil věrně až do svého vymření. Rovněž v této době došlo k rozhodnému přihlášení ke katolické víře, což nebylo v této době tak úplně obvyklé, neboť většina obyvatel přestupovala k novoutrakvismu, luteránství nebo Jednotě bratrské.⁴⁵

Jak již bylo výše psáno, Adam se těšil velké přízni habsburského rodu. Během korunovace Ferdinanda I. ve svatovítské katedrále nesl Adam I. zlaté jablko a na plesu, jež by pořádán na zakončení korunovačních slavností, věnoval král Ferdinand hned druhý tanec po královně paní Anně z Hradce.⁴⁶ Jejich vztahy byly tak dobré, že Ferdinand I. dokonce několikrát navštívil Adama na Jindřichově Hradce. K této příležitosti nechal přestavět v renesančním duchu staré stavení jindřichohradeckého zámku, kde v prvním patře nechal zhotovit prostory „královského paláce“.

Adam I. se pro přílišné politické vytížení mnoho nevěnoval hospodářským a majetkovým záležitostem. Své statky rozšířil pouze o ves Senotín. Koupě to byla opravdu strategická. Ve zdejších lesích se nacházely skelné hutě a později zde bylo objeveno ložisko stříbrné rudy a otevřeny doly. Ke konci svého života prodal hrad Roštejn, který patřil k panství Telč.⁴⁷

⁴³ Německá Radouň (dnes Dolní Radouň), Pleše, Újezdec, Radkov u Telče, Plasná, Častrov a Metánov, Ctiboř, Mnich u Řečice, Vyšpachy (dnes Bílá), Stajka a Hatín, polovina Drahova a Lásenice; V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 43.

⁴⁴ L. JIRÁSKO, *Jindřichův Hradec*, s. 14.

⁴⁵ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 14-15.

⁴⁶ Josef JANÁČEK, *České dějiny I/II. Doba předbělohorská*, Praha 1984, s. 19.

⁴⁷ V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 44.

Adam měl velmi chatrné zdraví. Zemřel ve velmi mladém věku roku 1531 na Pražském hradě. Zanechal po sobě kšaft, ve kterém se mimo jiné věnuje péči o chudé a o starodávném zvyku krmení chudých sladkou kaší.⁴⁸

2.1.3 Jáchym z Hradce

Jáchym se narodil roku 1526 jako prvorozený syn Adama I a Anny z Rožmitálu.⁴⁹ Po smrti Adama I. se ujal správy panství poručník Volf st. Krajíř z Krajku, neboť Adamovi synové Jáchym a Zachariáš byli v té době ještě nezletilí. Krajířovo správcování trvalo až do roku 1546.⁵⁰

Jáchym z Hradce představoval nový typ moderního šlechtice habsburské monarchie, který spojil celý svůj život s císařským dvorem. Ještě jako dítě byl pážetem královny Anny Jagellonské a posléze se stal společníkem mladých arcivévodů Ferdinanda a Maxmiliána. Díky tomu měl možnost procestovat mnohé evropské země, získat základy humanistického vzdělání, naučit se mnoho cizích jazyků a proniknout do habsburské diplomacie. Získané zkušenosti z cest ho dokonale připravili na politickou kariéru.⁵¹ Jáchym tak patřil k prvním českým šlechticům, kteří se snažili prosadit u císařského dvora ve Vídni. Svým pozdějším působením se podílel i na integraci ostatních českých pánů k vídeňskému dvoru. Ti doposud neradi opouštěli svá panství, popřípadě Prahu.⁵²

Roku 1546 došlo k upevnění vztahů mezi rody pánů z Hradce a Rožmberků, a to svatbou Jáchyma s Annou z Rožmberka. Sňatek byl již mnoho let předem domluven otci snoubenců.⁵³ Z manželství se narodilo pět nebo šest dětí. Dospělosti se ale dožily pouze tři, a to synové Adam, Jindřich Adam a dcera Anna.⁵⁴

Jáchym během šmalkadské války a následného prvního protihabsburského povstání v Čechách v letech 1546-1547 potvrdil věnost habsburskému rodu, když se jako hejtman Bechyňského kraje přidal na stranu Ferdinanda I. a osobně se zúčastnil bitvy u Mühlberka.⁵⁵ Za své věrné služby ho neminula velká politická kariéra. Již roku 1551 byl dosazen do úřadu karlštejnského purkrabího a o tři roky později byl dokonce jmenován

⁴⁸ K tomuto zvyku: P. MAŤA, *Zrození*, s. 513-552.

⁴⁹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA a kol., *Dvory*, s. 8.

⁵⁰ V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 45.

⁵¹ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 78.

⁵² J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 49.

⁵³ Archiv český 11, s. 478-480; J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy I.*, s. 20-23.

⁵⁴ Ottův slovník naučný XVI, Praha 1900, s. 224.

⁵⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 8.

nejvyšším kancléřem.⁵⁶ Dále následovalo Jáchymovo přijetí do císařské tajné rady (1557) a nakonec byl roku 1561 ověnčen řádem zlatého rouna.⁵⁷ Jáchym několikrát doprovázel císaře Ferdinanda I. na říšské sněmy v Řezně, Frankfurtu nad Mohanem a Augšpurku.⁵⁸

Jáchymův bratr Zachariáš z Hradce získal na základě rodové smlouvy roku 1550, kdy došel plnoletosti, veškeré moravské statky (Telč se Slavonicemi, Želetavou a Roštejnem) a česká panství Strmilov a Kunžak.⁵⁹ Jestliže Jáchym představoval „nový typ“ šlechtice, Zachariáš ztělesňoval typ toho „starého“, který nerad překračoval hranice království. I svou kariéru držel pouze v mezích nejvyšších úřadů moravského markrabství. Zachariášovou slabinou byla neschopnost naučit se německy, a tak si v mezinárodním styku musel vystačit s latinou.⁶⁰

Zato na sňatkovém poli se Zachariášovi velmi dařilo. Jeho první ženou byla Kateřina z Valdštejna, jež mu dala jediného syna Menharta Lva. Druhou jeho manželkou se stala Anna ze Šlejnic, s níž měl dceru Kateřinu. Díky výhodným sňatkům tak získal panství Polná, Ronov s Přibyslaví, Borová a klášter Pohled. Radost z nově nabytého majetku mu zkalil fakt, že jeho jediný syn zemřel roku 1579.⁶¹ Zachariáš z Hradce proslul jako vynikající hospodář a stavebník. Přestavoval své zámky a městečka do moderní renesanční podoby.⁶²

Jáchym byl na rozdíl od svého otce velmi dobrým hospodářem, proto jeho vláda bývá označována za zlatou éru hradeckého rodu. Jáchymovo hospodaření bylo typické pro všechny velmože 16. století v tom, že bylo vynalézavé v hledání nových příjmů, které by pokryly rostoucí výdaje. Na rozdíl od ostatních, kteří vydělané sumy hned prohýřili, hospodaření rozuměl a zajímal se o něj, a také se snažil co nejvíce vytěžit ze všech příležitostí.⁶³ Jáchym z Hradce rovněž budoval rybníky, především rybníční soustavu kolem Kardašovy Řečice.⁶⁴ Dále založil v Jindřichově Hradci panský pivovar, snažil se

⁵⁶ Václav BŮŽEK, *Jáchym z Hradce. Velmož ve službách země a dvora*, Dějiny a současnost 37, 2015, č. 7, s. 10.

⁵⁷ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 16.

⁵⁸ K tomu podrobněji Václav BŮŽEK – Rostislav SMÍŠEK, *Říšský sněm v Augšpurku roku 1559 pohledem Jáchyma z Hradce*, Folia Historica Bohemica 23, 2008, s. 38.

⁵⁹ V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 46; TÝŽ, *Rezidence a dvůr Zachariáše z Hradce v Telči (1550-1589)*, Opera historica 3, 1993, s. 199-213.

⁶⁰ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 79.

⁶¹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 9.

⁶² O tom více: V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 18.

⁶³ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 84.

⁶⁴ K rybníční soustavě pánů z Hradce blíže František TEPLÝ, *Dějiny rybníků na Hradecku*, Vodňany 1925; TÝŽ, *Příspěvky k dějinám českého rybníkářství*, Praha 1937; Milan KOVÁŘ,

na svých panstvích rozvinout sklářskou výrobu a rozšířit těžbu drahých kovů u Slavonic.⁶⁵ Rovněž došlo i na další rozšiřování již tak velkého dominia. Nejdříve sice Jáchym prodal panství Vimperk Rožmberkům. Prodej byl ale proveden za účelem získání velkého množství hotovosti, aby mohl koupit od rodu Ungnadů třetí největší jihočeské panství, Hlubokou nad Vltavou.⁶⁶ Tu by získal pouze jako královskou zástavu, což se Jáchymovi nelíbilo, a tak požádal panovníka o povolení, aby ji mohl začlenit do dědičného vlastnictví. Tomu roku 1562 Ferdinand I. vyhověl. O dvě léta později ještě došlo k opětovnému připojení Žirovnice, kterou spojil s panstvím Počátky a prodloužil tak jindřichohradecké dominium na severovýchod.⁶⁷

Jáchym mnoho času na svých panstvích nepobýval, neboť povětšinu času strávil s vyřizováním povinností české kanceláře, jízdami za panovníkem, jednáním na říšských sněmech atd.⁶⁸ Proto si nechal v Praze zbudovat nový renesanční palác pod Novými zámeckými schody. Rovněž nezapomněl ani na rodové sídlo v Jindřichově Hradci, které upravoval do renesanční podoby.⁶⁹

Jáchym z Hradce zahynul před Vánocemi roku 1565, kdy se vracel z Vídně do Jindřichova Hradce. Chatrný dřevěný most vedoucí přes Dunaj se zřítíl i s celým průvodem do ledových vod rozbouřené řeky. Jeho smrt však přinesla spoustu dohadů, neboť se očekávalo, že po nástupu nového císaře Maximiliána I., blízkého druha z mládí, bude Jáchymova kariéra ještě prudce stoupat.⁷⁰

2.1.4 Adam II. z Hradce

Adam II. se narodil roku 1549 v Jindřichově Hradci Jáchymovi z Hradce a Anně Hradecké z Rožmberka. Již od mládí kráčel ve šlépějích svého otce. Jako dítě byl společníkem princů Rudolfa a Arnošta. U císařského dvora se mu také dostalo řádného vzdělání a výchovy.⁷¹

Rybníky na dominiu pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století, Opera historica 6, 1998, s. 63-75.

⁶⁵ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 86.

⁶⁶ O prodeji blíže V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 50-52; A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 142-143; Jaroslav ČECHURA, *Hluboká za pánů z Hradce. Vznik podnikatelského velkostatku*, Praha 1995 (= sborník Národního muzea v Praze, řada A – historie, svazek 46).

⁶⁷ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 84.

⁶⁸ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 8.

⁶⁹ Jan MUK – Milada VILÍMKOVÁ, *Ke vzniku Nového stavení jindřichohradeckého zámku*, in: Josef BARTOŠ (ed.) *Historická Olomouc a její současné problémy*, Olomouc 1983, s. 173-180.

⁷⁰ Srovnej F. TEPLÝ, *Dějiny města I*, s. 307; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 88.

⁷¹ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 18.

Roku 1567 se vydal na výpravu proti Turkům, aby prokázal svou loajalitu habsburskému rodu. Z té si ale přivezl „uherskou nemoc“. Tak byla tehdy s největší pravděpodobností označována syfilida, se kterou se potýkal až do konce svých dní.⁷²

O rok později předala Anna Hradecká z Rožmberka správu nad dominiem svému synovi. Adam II. bohužel nezdědil po otci hospodářského ducha a o rodové statky neprojevoval zájem, rovněž zpočátku nevynikal ani na politickém poli. Raději trávil čas s mladými arcivévody, s nimiž cestoval po Evropě.⁷³ Roku 1574 se oženil s mladičkou patnáctiletou Kateřinou z Monfortu.⁷⁴ Ta s českým prostředím nikdy nesrostla a odmítala se naučit česky. Rovněž rázně chtěla měnit zažité zvyky na Jindřichově Hradci, kvůli čemuž docházelo k mnohým nedorozuměním s tchýní Annou Hradeckou z Rožmberka. Anna raději zámek opustila.⁷⁵ Z manželství Adama a Kateřiny vzešlo šest dětí. Dospělosti se dožily pouze dvě, syn Jáchym Oldřich a Lucie Otýlie.⁷⁶

Ačkoli Adam II. se odmítal zabývat správou panství a hospodařením na nich, dal zřídit po vzoru Rožmberků úřad regenta, do něhož povolal rytíře Štěpána Vratislava z Mitrovic, který obratně spravoval dominia pánů z Hradce po celých 13 let. I přes všechno úsilí se mu nepodařilo zlepšit ekonomickou situaci pánů z Hradce, neboť panství byla značně zadlužena již z doby Jáchyma z Hradce. Ani životní styl mladého Adama II. nepřispěl k lepšímu stavu pokladny. Přestože hradecká pokladna byla prázdná a regent sháněl půjčky od jindřichohradeckých měšťanů, rytířských klientů, či okolních měst, neváhal Adam II. vynaložit 20 000 kop českých grošů za velkolepý turnaj, který uspořádal v Praze na Staroměstském náměstí roku 1579 u příležitosti svatby jeho sestry Anny s Oldřichem Felixem z Lobkovic.⁷⁷

Dluhy hradecké vrchnosti vzrostly v průběhu druhé poloviny sedmdesátých let na kritickou mez 112 000 kop grošů českých. Dluh představoval asi desetinásobek čistého

⁷² K. STLOUKAL, *Konec*, s. 121-130; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 180-184.

⁷³ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 118.

⁷⁴ Dcera císařského hofmistra a dvorní dámy arcikněžny Marie Bádenské. Blíže J. MUK, *Zakladatelka jindřichohradeckého gymnázia Kateřina roz. z Monfortu a její dcera Lucie Otýlie z Hradce*, in: 77. výroční zpráva státního československého reálného gymnázia v Jindřichově Hradci za školní rok 1936-1937, Jindřichův Hradec 1937, s. 3-11; J. PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy I-II*, s. 268; nejnověji Jana ŘÍHOVÁ, *Kateřina Hradecká z Monfortu (1556-1631)*, České Budějovice 2017 (diplomová práce).

⁷⁵ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 10.

⁷⁶ J. ŘÍHOVÁ, *Kateřina Hradecká z Monfortu*, s. 95-98.

⁷⁷ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 118-120.

ročního finančního výnosu celého dominia.⁷⁸ Na jaře 1578 dospěla situace tak daleko, že Adam II. musel ujet před svými věřiteli z pražského sněmu. Kýženou záchranu přinesla až reforma velkostatku. Byly obnovovány a rozšířeny panské dvory, hřebčiny a ovčiny, a také došlo k budování nových rybníků. I přes akutní nedostatek financí Adam pokračoval v přestavbě zámků v Jindřichově Hradci a Hluboké nad Vltavou.⁷⁹

V 80. letech se naplno projevila Adamova nemoc, kvůli níž mu zcela zchromly dolní končetiny. Proto mu byla zkonstruována speciální židle, na které byl všude přenášen. I přes svůj katastrofální zdravotní stav byl roku 1585 jmenován nejvyšším kancléřem. Tato funkce zachránila Adama od finančního bankrotu, neboť málokterý z věřitelů se odvážil si stěžovat na tak mocného císařského úředníka. Do úřadu nebyl Adam II. dosazen pro své schopnosti či ambice. Velkou roli zde sehrála starobylost a společenská prestiž rodu, také rovněž jeho oddanost katolické církvi a habsburskému rodu. Funkci prakticky nevykonával, neměl na to zkušenosti a ani síly.⁸⁰

Blížící se bankrot odvrátilo dědictví po strýci Zachariáši z Hradce, který zemřel roku 1589. Adamovi odkázal panství Telč a Polná v hodnotě 250 000 kop míšenských grošů. Tyto peníze umožnily dokončení renesanční výstavby jindřichohradeckého zámku.⁸¹

Zachariáš byl patrně nejbohatším velmožem na Moravě. Jeho dominium zahrnovalo 3 města, 5 městeček a 112 vesnic. Každopádně si Adam v rozporu se Zachariášovým testamentem přisvojil i panství Polná a Přibyslav, které mělo připadnout Zachariášově dceři Kateřině a vdově Anně ze Šlejnic.⁸² Přes vleklé soudní spory se mu Polnou přeci jen podařilo udržet, ale jako náhradu musel Kateřině vyplatit odškodné ve výši 50 000 kop grošů českých. Což hradeckou pokladnu téměř zruinovalo.⁸³

Roku 1593 byl Adam II. díky svým značným konexím jmenován císařem Rudolfem II. do úřadu nejvyššího purkrabího pražského. To pomohlo odvrátit pozornost

⁷⁸ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 19.

⁷⁹ V Jindřichově Hradci byl vybudován manýristický rondel. K tomu podrobněji Josef HRDLIČKA, *Jindřichův Hradec Adama II. z Hradce. Zámecký rondel jako pozemský ráj*, *Dějiny a současnost* 39, 2017, č. 1, s. 28-29; L. JIRÁSKO, *Jindřichův Hradec*, s. 29-30.

⁸⁰ Úřad nejvyššího kancléře zastával již Adamův děd Adam I. i otec Jáchym; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 120; V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 20-23; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 51.

⁸¹ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 121.

⁸² V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 55.

⁸³ Blíže ke sporu Drahomíra VODIČKOVÁ, *Spor o dědictví Zachariáše z Hradce v letech 1589-1594*, in: Jiří Kubeš – Radmila Pavlíčková (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 63-93.

od jeho finanční situace a pozdrželo dotěrné věřitele. Jeho nová pozice si vynutila další náklady spojené s reprezentací,⁸⁴ na které již hradecká pokladna neměla peníze, a tak docházelo ve velké míře k uzavírání úvěrů s nižší šlechtou v blízkém okolí dominia pánů z Hradce.⁸⁵

I přes velké finanční potíže se Adam neustále snažil rozšiřovat jindřichohradecké dominium. K poslední akvizici došlo pouhý měsíc před jeho smrtí, tedy v říjnu 1596, kdy byla zakoupena část panství Stráž nad Nežárkou od Petra Voka z Rožmberka.⁸⁶ Adam II. zemřel 23. listopadu 1596 ve svém pražském paláci ve věku 47 let.⁸⁷

2.1.5 Jáchym Oldřich z Hradce

Po jeho smrti se hradeckého dominia ujal sedmnáctiletý neduživý epileptik Jáchym Oldřich z Hradce, se kterým přišla labutí píseň pánů z Hradce. Svým vzezřením nezbuzoval důvěru u věřitelů, kterým dlužil 300 000 kop míšenských grošů. Ti naléhali na uhrazení dlužných částek. Situaci nakonec pomohl vyřešit Petr Vok z Rožmberka, který se zaručil za mnohé dlužné částky svého příbuzného, a regent Jiří Vratislav z Mitrovic.⁸⁸ I přes to muselo být v letech 1597-1598 přikročeno k prodeji rodových držav.⁸⁹ Statky odkoupili rytířští věřitelé Hertvík Zejdlice ze Šenfeldu a Bohuslav Malovec z Malovic. Utržené peníze pokryly dluhy a náklady spojené s dokončením stavby rondelu.

Přestože byl Jáchym Oldřich z Hradce neduživý, podařilo se mu najít nevěstu, Marii Maxmiliánu z Hohenzollernu.⁹⁰ Svatba se konala začátkem roku 1598

⁸⁴ V. LEDVINKA, *Adam II. z Hradce*, s. 24.

⁸⁵ K tomu blíže V. LEDVINKA, *Úvěr*; Václav BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989; TÝŽ, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, *Folia Historica Bohemica* 14, 1990, s. 135-194.

⁸⁶ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 51-52.

⁸⁷ Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004, s. 158; Srovnej TÝŽ, *Pohřby pánů z Hradce*, *Opera historica* 6, 1998, 401-512; Kšaft Adama II. editoval Jan MUK, *Kšaft Adama II. z Hradce*, *Ohlas od Nežárky* z 20. a 27. srpna a 3. září 1937; Nověji Pavel KRÁL, *Pohřby posledních pánů z Hradce*, *Opera historica* 6, 1998, s. 401-512.

⁸⁸ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 122.

⁸⁹ Prodej se týkal vsi Butovice nedaleko Prahy a panství Polná, Hluboká, Protivín a Košíře; V. LEDVINKA, *Úvěr*, s. 58; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 142-143; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 11.

⁹⁰ Dcera hraběte Karla z Hohenzollernu a Sigmaringenu. Po smrti Jáchyma Oldřicha se provdala za Adama ze Šternberka na Bechyni; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 53; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 124.

v Augšpurku⁹¹ s takovou pompou, „že není v marnotratnosti zadluženého panstva žádné míry“.⁹² K novomanželům byly upínány naděje na zajištění biologického pokračování rodu pánů z Hradce, tedy zplazení mužského potomka. Manželé ale nebyli dlouho šťastni. Krátce po sňatku Jáchyma epilepsie trvale upoutala na lůžko a posléze vyústila v záchvaty šílenství.⁹³

K Jáchymu Oldřichovi upínala zraky také česká katolická šlechta, která věřila, že se potomek pánů z Hradce stane pro svůj náboženský radikalismus zemským mluvčím a obhájcem politiky katolického panstva. O tom svědčí fakt, že byl Jáchym Oldřich oproti dobovým zvyklostem vyzdvižen z nízkého úřadu hejtmána Bechyňského kraje za panský stav, do něhož byl zvolen roku 1598 a 1600, s dvouroční zastávkou na zemském soudě, rovnou do jedno z nejvyšších zemských úřadů, a to do funkce karlíštejnského purkrabího za panský stav. Tím se stal z rozhodnutí Rudolfa II. roku 1600, tedy ve svých 21 letech. Nutno dodat, že kvůli své nemoci nebyl Jáchym Oldřich schopen vykonávat jakýkoliv úřad, přesto ho císař jmenoval svým radou a komorníkem. Později mu svěřil i funkci nejvyššího purkrabího, aby zajistil hradeckému rodu alespoň nějaký přísun peněz.⁹⁴

Jáchymovi Oldřichovi se s manželkou bohužel nepodařilo přivést na svět žádného potomka.⁹⁵ Proto v předtuše blízkého konce rodu pánů z Hradce veškerá pozornost přešla na sestru Lucii Otýlii, neboť ji Jáchym Oldřich ve svém testamentu z roku 1602 učinil jedinou dědičkou.⁹⁶ Lucie Otýlie se tak rázem stala jednou z nejbohatších šlechticů vhodných k vdavkám v celém Českém království.

O ruku Lucie Otýlie se mimo jiné ucházel Švamberk, bohatý bankéř Fugger z Augšpurku⁹⁷ i ovdovělý Petr Vok z Rožmberka.⁹⁸ Otýlie si nakonec, na radu matky, přátel, a dokonce i císaře Rudolfa II., vyvolila nemajetného Viléma Slavatu z Chlumu, s nímž se znala již od dětství.⁹⁹ Kromě toho je poutalo blízké příbuzenství, proto musel

⁹¹ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 10.

⁹² F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 420.

⁹³ F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 123.

⁹⁴ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 53; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 421.

⁹⁵ Kvůli dvěma předčasným porodům se dočkali pouze mrtvě narozených dětí; K. STLOUKAL, *Konec*, s. 121-130; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 425.

⁹⁶ Jáchym Oldřich z Hradce odkázal ve svém testamentu rodový majetek své sestře v tom případě, že by se mu nepodařilo zplodit potomky. K čemuž skutečně nedošlo; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, listiny, inv. č. 344, pergamen 479.

⁹⁷ F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 424.

⁹⁸ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 10.

⁹⁹ K tomu blíže: J. PÁNEK (ed.), *V. Březan, Životy II*, s. 560.

mladý pár požádat o papežský dispens.¹⁰⁰ Po jeho udělení se konala v neděli 13. ledna 1602 svatba v Jindřichově Hradci.¹⁰¹

Lucie Otýlie dostala jako věno od svého bratra panství Stráž nad Nežárkou. To sama darovala svému muži, neboť žádný vlastní pozemkový majetek neměl.¹⁰² Dar k svatbě dostal i Vilém, který od svého švagra získal pražský rodový palác.¹⁰³

Jáchym Oldřich z Hradce zemřel 24. ledna 1604.¹⁰⁴ S jeho smrtí vymřel rod pánů z Hradce po meči. Hradecké dominium tak přešlo pod správu rodu Slavatů, i když formálním vlastníkem byla Lucie Otýlie Slavatová z Hradce.¹⁰⁵

2.2 Slavatové

Za nejstaršího předka rodu Slavatů lze označit Bleha, který žil na přelomu 11. a 12. století. Prapůvodně rod sídlil v severních Čechách kolem Litoměřic, kde se nacházely jejich statky.¹⁰⁶ Nicméně již od roku 1372 se nacházel v rodovém vlastnictví východočeský hrad Košumberk, podle něhož se později rod psal.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Jejich sňatek musel být plánován delší dobu, neboť o dispens si zažádal Vilém Slavata již při audienci u papeže Klimenta VIII. v Římě, která se uskutečnila v lednu 1600; Petr MAŤA, *Oslavy jubilejního léta 1600 v Římě a česká šlechta*, Jihočeský sborník historický 66-67, 1997-1998, s. 111-117, zde s. 115; TÝŽ, *Zrození*, s. 515; Originál uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 109, sign. III A 1, kart. 11.

¹⁰¹ F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 424.

¹⁰² Vilém se pak mohl psát jako Vilém Slavata z Chlumu a na Stráži. Panství tvořilo městečko Stráž a pět vsí; František ZÁTKA, *Zámek Stráž*, Jindřichův Hradec 1939, s. 91.

¹⁰³ Václav LEDVINKA, *Dům pánů z Hradce pod Stupni. Příspěvek k poznání geneze a funkcí renesančního šlechtického paláce v Praze*, Folia Historica Bohemica 10, 1986, s. 300.

¹⁰⁴ K pohřbu blíže F. TEPLÝ, *Dějiny města I/2*, s. 425; P. KRÁL, *Pohřby*, s. 421-424.

¹⁰⁵ Vztahem mezi městskými radními Jindřichova Hradce a majitelem jindřichohradeckého dominia se zabýval Josef Hrdlička, který ve své práci na základě studia městských suplik ukázal, že za majitele panství radní považovali oba manžele, tedy jak Lucii Otýlii, tak Viléma Slavatu a jejich děti; Viz J. HRDLIČKA, *Vira*, s. 54-55.

¹⁰⁶ J. JŮNA, *Slavatové*, s. 2.

¹⁰⁷ August SEDLÁČEK, *Hrady I.*, Praha 1882, s. 96; Rodu Slavatů z Chlumu a Košumberka nebyla českou historiografií věnována taková pozornost jako pánům z Hradce. O rodu jako takovém dosud nevznikla žádná monografie. Literatura zabývající se rodem Slavatů: František TEPLÝ, *Dějiny města I/3. Slavatové v Jindřichově Hradci (1604-1691)*, Jindřichův Hradec 1935; A. SEDLÁČEK, *Hrady I* (Košumberk); TÝŽ, *Hrady XII*, Praha 1900 (Čestín); *Hrady XV*, Praha 1927 (Černý Kostelec); Antonín RYBIČKA, *Hrad Košumberk*, Památky archeologické a místopisné 4, 1860, s. 49-57; Václav Vladimír JENÍČEK, *Jindřich Slavata na hradě Košumberce 1549-1599. Přehled dějin hradu i rodu*, Praha 1939; Jiří FRAJDL, *Se znakem tří zlatých pruhů*, Chrudimské vlastivědné listy 5, 1996, č. 2, s. 20; Josef HRDLIČKA, *Selsverwaltung unter adeliger Herrschaft. Die Stadt Jindřichův Hradec (Neuhaus) nach der Revolte gegen Wilhelm Slavata*

Původní slavatovský erb se skládal ze modrého štítu, přes nějž byly položeny tři zlaté pruhy. Za klenot nad štítem sloužil zlatý toulec se třemi modrými pruhy, ze kterého vyrůstalo sedm pštrosích pér, střídavě modrých a zlatých. V 17. století, kdy byl Vilém Slavata povýšen do stavu říšských hrabat, došlo k polepšení jejich erbu. Nově byl štít polcený. Pravá polovina obsahovala starý slavatovský erb, tedy modré pole se třemi zlatými poli. Levá polovina se skládala z bývalého erbovního znamení pánů z Hradce. Na štítu byly dvě přilby, mezi něž byl na štítě postaven červený štítek se stříbrným břevnem. Na něm spočívala zlatá písmena, F M R, jež měla značit jména habsburských panovníků. Nad štítkem byla položena císařská koruna.¹⁰⁸

V období vrcholného středověku patřil rod Slavatů mezi méně významné a nezámožné urozence. Zato ve věcech náboženských byli velice aktivní. Jan dokonce provázela Jana Husa na kostnický koncil.¹⁰⁹ Po jeho smrti pak roku 1415 podepsal spolu se svými bratry Divišem a Vilémem stížný list, který odsuzoval upálení mistra. Celý rod se také přihlásil ke kališnictví.¹¹⁰

Druhá polovina 15. století byla pro rod šťastným obdobím. Nastala ideální příležitost pro politický a mocenský vzestup rodu, neboť se Diviš aktivně zapojil roku 1448 do dobývání Prahy po boku Jiřího z Poděbrad, a tak mu byly politické kruhy příznivě nakloněny. Syn Viléma, Slavata rovněž pronikl do politické sféry a zastával v letech 1463-1467 úřad hofmistra královského dvora. Slavatova větev se přesunula na Čáslavsko, kde si zakoupil panství Černý Kostelec a mnohé drobné statky kolem.¹¹¹

(1620-1626), in: Mark Hengerer (ed.), *Im Schatten der Macht: Kommunikationskulturen in Politik und Verwaltung 1600-1950*, Frankfurt nad Mohanem 2008, s. 51-74; TÝŽ, *Slavatové. Nábožensky rozdělený rod na prahu třicetileté války*, *Dějiny a současnost* 43, 2021, č. 6, s. 28-30; K pramenům Stanislava NOVÁKOVÁ, *Rodinný archiv Slavatů. Zpráva o rozsahu zpracování a možnostech využití fondu*, *Archivum Trebonense* 11, 2006, s. 28-39.

¹⁰⁸ Stanislav KASÍK, *Vývoj znaku Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka*, *Heraldika a genealogie* 26, 1993, č. 2, s. 63-78.

¹⁰⁹ K tomu podrobněji August SEDLÁČEK, *Něco o Husových průvodcích do Kostnice*, *Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze* 29, 1921, s. 49-61.

¹¹⁰ F. ŠMAHEL, *Husitská revoluce II*, s. 282-283.

¹¹¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady I.*, s. 97-98.

2.2.1 Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka

Významným členem rodu byl Diviš, syn Slavaty z Chlumu a Košumberka a Jitky z Janovic, jenž se narodil roku 1515. Po vzoru svých předků byl velkým přívržencem jednoty bratrské, proto dal na Košumberku po roce 1540 zřídit bratrskou školu.¹¹²

Rovněž se angažoval v politice. Po počáteční zkušenosti s úřadem hejtmána Chrudimského v letech 1545-1546¹¹³ se politicky nezkušený Diviš zapletl do vedení protihabsburského povstání roku 1547. Během následujících perzekucí byl Diviš uvězněn.¹¹⁴ Během soudního líčení se podrobil panovníkově vůli, proto byl postižen pouze částečnou konfiskací majetku, při níž přišel o kostelecké panství, Sázavský klášter, Podlažický klášter a Vrbčany. Staré rodové državy Chlum a Košumberk si podržel v manství.¹¹⁵ Jemu samotnému byl uloženo pobývat na Košumberku, ze kterého se nesměl vzdálit.¹¹⁶ Na konci padesátých let se Divišovi dostalo milosti, jeho majetek byl vyvázán z manství, císař Maxmilián mu navrátil pustý klášter Podlažice s městečkem Chrast a několika vesnicemi. Časem se mohl navrátit do politických úřadů, a to roku 1558 do pozice krajského hejtmána.¹¹⁷ Rovněž díky svým schopnostem a znalostem zemského zřízení a soudnictví zasedal na zemském soudu a působil jako rozhodce sporů a poručník šlechtických sirotků.

Za manželku si vyvolil Alžbětu z Hradce, sestru Jáchyma, s níž se oženil 7. ledna 1543 v Miličíně.¹¹⁸ Sňatkem s členkou významné katolické šlechtické rodiny mělo dojít ke společenskému vzestupu Slavatovského rodu. Diviš si v této době stanovil jméno Slavata za rodové příjmení. Mezi rody Slavatů a pánů z Hradce panovaly, jak vyplývá

¹¹² O Divišově konfesi více Jiří JUST – Markéta RŮČKOVÁ – Martin HOLÝ – Ondřej PODAVKA (edd.), *Bratrská šlechta v Čechách a na Moravě a formování konfesní identity v době raného novověku*, Praha 2020, s. 21-23.

¹¹³ Helena SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné v Čechách 1537-1848*, Praha 2016 (disertační práce), s. 186.

¹¹⁴ Karel TIEFTRUNK, *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547*, Praha 1872, s. 276.

¹¹⁵ M. CIMPL, *Vilém Slavata*, s. 33-35.

¹¹⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady I.*, s. 99.

¹¹⁷ Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v Čechách za vlády Ferdinanda I. a soupis krajských hejtmánů z let 1537/1538-1560/1561 podle register české královské kanceláře*, *Paginae historiae* 19, 2011, s. 7-95, zde 85.

¹¹⁸ Alžběta zemřela roku 1584; A. SEDLÁČEK, *Hrady XV*, s. 10. Jiné zdroje uvádějí za rok svatby 1541. Srovnej V. V. JENÍČEK, *Jindřich Slavata*, s. 13.

z dochované korespondence Diviše s Jáchymem, velmi vřelé vztahy.¹¹⁹ Obsah korespondence jasně ukazuje, že kromě rodinných vazeb mezi dvěma šlechtici rovněž probíhal klientský vztah. Diviš pro patrona Jáchyma obstarával nejlepší koně a chrty na lov, dobré jídlo a pití na hostiny nebo podával novinky z oblasti politiky a východních Čech. Jáchym naopak poskytoval svému klientovi ochranu a podporu.¹²⁰

Roku 1573 vyhořel rodový hrad Košumberk. Diviš ho následně dal obnovit a rozšířit v renesančním stylu. Patrně pod dojmem z návštěv v Jindřichově Hradci. Následně rozdělil panství mezi své syny. Jindřich zdědil staré rodové državy s Košumberkem, mladší Adam dostal posázavské panství Čestín.¹²¹ Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka zemřel 20. srpna 1575.¹²²

2.2.2 Adam Slavata z Chlumu a Košumberka

Adam byl po vzoru svého otce rovněž členem Jednoty bratrské. Ačkoli byl v mládí poslán na výchovu ke katolickému dvoru pánů z Hradce, zůstal věrný bratrské víře až do své smrti.¹²³ Mezi lety 1580-1585 nechal přestavět starou čestínskou tvrz na čtyřkřídlý renesanční zámek.¹²⁴ Byl královským radou, zastával úřad přisedícího komorního a dvorského soudu a také vykonával funkci hejtmana německých lén.¹²⁵ Se svou první ženou Dorotou z Kurcpachu zplodil čtyři syny Diviše, Viléma, Michala a Jáchyma. Jeho druhou manželkou byla Sibyla z Mansfeldu, s níž měl syna Adama. Ve snaze se vyrovnat předním velmožům vykládal značné částky na reprezentaci, kvůli čemuž se velmi zadlužil, a proto musel prodat většinu svého majetku.¹²⁶ Zemřel roku 1616 ve svém domě v Kutné Hoře.¹²⁷

¹¹⁹ Korespondence uložena v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, částečně editováno v A. SEDLÁČEK, *Hrady I.*, s. 103-107. Nejnověji se korespondencí zabývala a zcela ji editovala G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*.

¹²⁰ G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*, s. 68-82.

¹²¹ Dříve nazýváno Čestín Kostel.

¹²² V. V. JENÍČEK, *Jindřich Slavata*, s. 21-22.

¹²³ G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*, s. 76-77.

¹²⁴ M. CIMPL, *Vilém Slavata*, s. 37.

¹²⁵ Marek STARÝ, *Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudolfínské*, Praha 2014, s. 245.

¹²⁶ Roku 1603 přiznal k berni pouze 11 osedlých; František MARAT (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603*, s. 29.

¹²⁷ V. V. JENÍČEK, *Jindřich Slavata*, s. 12.

2.2.3 Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka

Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka se narodil roku 1572.¹²⁸ V raném dětství byl především vychováván svou babičkou Alžbětou Slavatovou z Hradce. Později byl, stejně jako jeho otec, poslán za vzděláním ke dvoru pánů z Hradce, konkrétně Adama II. Ten považoval Viléma skoro za svého syna, proto ho vyslal na své náklady na kavalírskou a studijní cestu do Itálie, také po německých dvorech a Nizozemí.¹²⁹

Roku 1597 konvertoval Vilém Slavata ke katolictví. To velice rozlítlo jeho otce, s nímž se již poté nestýkal.¹³⁰ Poté pokračoval v cestách po západní Evropě, během nichž se stal císařským komořím, a tak roku 1598 mohl vést poselstvo k anglické královně Alžbětě I.¹³¹ Po návratu z cest byl císařem Rudolfem II. jmenován do funkce dvorského maršálka a komořího.¹³²

Vilém Slavata se 13. ledna 1602 oženil se svou sestřenicí z druhého kolene Lucíí Otýlíí, dědičkou veškerého jmění pánů z Hradce. Sňatkem se mu otevírala nejvyšší patra společnosti a zářná kariéra. Vilém toho uměl patřičně využít. Hlásil se k odkazu pánů

¹²⁸ Osobou Viléma Slavaty se zabýval Karel TISCHER (ed.) *Dopisy Viléma Slavaty Jaroslavu Bořítovi hraběti z Martinic a jeho synovi z let 1631 až 1635*, Sborník historický 1, 1883, s. 305-322; 2, 1884, s. 32-37, 92-98; 3, 1885, s. 193-202, 283-292, 360-364; 4, 1886, s. 352-363; Kamil KROFTA, *Zápisky Viléma Slavaty o věcech moravských z let 1607, 1608, 1613-1615*, ČČH 16, 1910, s. 44-51; Josef DOBIÁŠ, *Vilém Slavata*, Časopis historický 1, 1881, s. 267-309; 2, 1882, s. 34-56; Josef JIREČEK, *Lebens des Obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata*, Praha 1876; P. MAŤA, *Zrození*; nejnověji M. CIMPL, *Vilém Slavata*.

¹²⁹ Ottův slovník naučný XXIII, s. 342.

¹³⁰ Pravý důvod konverze není známý. Ta mohla být ovlivněna hned několika faktory. Významný činitelem byla bezesporu výchova, které se mu dostávalo od babičky a na dvoře katolických pánů z Hradce. Jeho rozkol s náboženstvím předků mohla rovněž prohloubit studijní cesta do katolické Itálie. V neposlední řadě mohla sehrát svou roli touha a ctižádostivost po kariéřním a majetkovém vzestupu. Viz: František TEPLÝ (ed.), *Proč se stal Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka z českého bratra katolíkem*. Sborník Historického kroužku 13, 1912, s. 205–221; TÝŽ (ed.), *Vilém Slavata vybízí svého bratrance Kryštofa Slavatu k návratu do církve katolické a do Čech*, Sborník historického kroužku 18, 1917, s. 65-70; Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, Český časopis historický 98, 2000, s. 476-540.

¹³¹ P. MAŤA, *Zrození*, s. 516-517. Navštívil severní Nizozemí, Anglii, Francii, Španělsko a Itálii. K jeho cestám blíže TÝŽ, *Oslavy*, s. 111-117.

¹³² V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 11.

z Hradce a nárokoval si tituly a postavení jim náležící.¹³³ Později také došlo k polepšení Slavatova erbů o znamení pánů z Hradce.¹³⁴

Spolu s manželkou přivedli na svět tři syny, Adama Pavla (25. ledna 1603), Jáchyma Oldřicha (1604) a Františka Víta (15. června 1605). Nejstarší dva syny rodiče pojmenovali v duchu hradecké tradice, aby tak bylo upevněno postavení Slavatů jako pokračovatelů rodu pánů z Hradce.¹³⁵

V následujících letech se začala slibně rozvíjet jeho kariéra. Postupně se stal přísedícím zemského soudu,¹³⁶ nejvyšším maršálkem královského dvora¹³⁷ a karlštejnským purkrabím za panský stav.¹³⁸ Poté byl jmenován dvorským sudím a komorním prezidentem.¹³⁹ Roku 1615, kdy už byly zaplacené staré dluhy pánů z Hradce, se po několika desetiletích nucených prodejích začalo jindřichohradecké dominium opět rozšiřovat. Vilém spolu s Lucií Otýlií koupili od Radslava st. Vchynského z Vchynic novobystřické panství. Tím došlo k arondaci slavatovských držav na jihovýchodě.¹⁴⁰ Poslední akvizicí před stavovským povstáním se stala koupě statku Rácov s vesnicemi Rácovem a Lovětínem v květnu 1618.¹⁴¹

Rozsáhlé jindřichohradecké dominium nebylo územně jednolitým útvarem. Rozsáhlá panství byla protkána pozemkovými majetky různých institucí. Těmi byla například sama poddanská města, jejichž rady vystupovaly v roli vrchnosti.¹⁴² Dalším držitelem nemovitého majetku byly převážně církevní instituce – fary, špitály¹⁴³ a

¹³³ Například titul *vladař domu hradeckého*. Ten mu císař povolil užívat od roku 1625. Tím získal právo vystupovat v české stavovské obci před všemi ostatními pány i hrabaty. To mělo navazovat na staré rožmberské právo.; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. II 118, sign. III.A3a, kart. 17.

¹³⁴ K tomu došlo roku 1616.

¹³⁵ Více P. MAŤA, *Zrození*.

¹³⁶ Funkci zastával v letech 1601-1603; O jednání zemského soudu si Vilém Slavata vedl poznámky; Antonín REZEK (ed.), *Zápisky Viléma Slavaty z let 1601-1603*, Praha 1887.

¹³⁷ Ve funkci mezi lety 1600-1604.

¹³⁸ V letech 1604-1611; Lukáš FAKTOR, *Modely chování a jednání nižší šlechty na dvoře posledních pánů z Hradce a Slavatů (1570-1650)*, České Budějovice 2003 (diplomová práce), s. 22-23.

¹³⁹ František PALACKÝ, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 371-388.

¹⁴⁰ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 56; F. KAVKA, *Zlatý věk*, s. 147.

¹⁴¹ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 127, sign. III.B 5a, kart. 22.

¹⁴² J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 58.

¹⁴³ Tamtéž, s. 58-60; Dále František TISCHER, *Urbář probostství jindřichohradeckého*, Sborník historického kroužku 22, 1921, s. 47-63, 98-119; Hana BENEŠOVÁ, *Telč. Městský špitál na Starém Městě*, Vlastivědný sborník Vysočiny 16, 2008, s. 67-78; Urbáře špitálních vsí uloženy

jezuitské domy v Jindřichově Hradci a Telči.¹⁴⁴ Rovněž pod přímou správou Lucie Otýlie a Viléma Slavatových nespadal mezi lety 1604-1631 statek Žirovnice a panský dům, tzv. Klášteříček, v Jindřichově Hradci na Novoměstském předměstí, který měla ve svém užívání matka Lucie Otýlie Kateřina Hradecká z Montfortu.¹⁴⁵

Předbělohorská kariéra byla zakončena Vilémovým jmenováním do místodržitelství roku 1617. Tato funkce se stala Slavatovi málem osudnou, protože byl během vypuknutí stavovského povstání 23. května 1618 vyhozen nekatolíky společně s Jaroslavem Bořitou z Martinic a Filipem Fabriciem z okna Pražského hradu. Ačkoli byl pochroumán, zachránil se v Lobkovickém paláci.¹⁴⁶ V následujících dnech musel vzbouřencům podepsat, že už nikdy nepřijme veřejný úřad.¹⁴⁷ Po jisté době uprchl Vilém i s rodinou z Čech do pasovského exilu a vrátil se teprve v létě roku 1622.

Ačkoli byl Vilém Slavata v postavení regulérního vítěze a oddaného císařova služebníka, nevytěžil z pobělohorských konfiskací probíhajících konfiskací téměř nic. Získal pouze menší odškodnění za škody způsobené na svých panstvích během povstání. Pouze si zakoupil za zvýšenou cenu blízkou Červenou Lhotu a ze sentimentu si pořídil vzdálené rodové panství Košumberk, které bylo zkonfiskováno jeho příbuznému Diviši Lacemboku Slavatovi.¹⁴⁸ Důvodem většího nevyužití konfiskací mohlo být Vilémovo

v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Velkostatek Jindřichův Hradec, inv. č. 3889, sign. III Ka 30, kart. 73.

¹⁴⁴ K tomu podrobněji Miroslav NOVOTNÝ, *Jindřichohradecká kolej Tovaryšstva Ježíšova v letech 1594-1618*, Opera historica 6, s. 371-385; Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří M. HAVLÍK – Josef HRDLIČKA, *Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši*, Praha 2020.

¹⁴⁵ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 56; Josef NOVÁK, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Jindřicho-hradeckém*, Praha 1901, s. 202-204. Po smrti Kateřiny Hradecké z Monfortu měl majetek přejít zpět do držby Lucie Otýlie; viz kšaft Lucie Otýlie uložený v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 127, sign. III.B 5a, kart. 22.

¹⁴⁶ Slavata sám později celou událost popsal ve svých pamětech: Josef JIREČEK (ed.), *Paměti Viléma hraběte Slavaty, nejvyššího kancléře království českého I-II*, Praha 1866-1868.

¹⁴⁷ Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 1996, s. 157-179.

¹⁴⁸ P. MAŤA, *Zrození*, s. 523; T. V. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 517; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 56-57; TÝŽ, *Zámek Košumberk a jeho slavatovští majitelé v první polovině 17. století*, in: Emil Voráček a kol. (edd.), *Luže v dějinách I. Od počátků středověku do konce 17. století*, Luže 2010, s. 81-95; Panství Košumberk držel Vilém Slavata mezi lety 1623 a 1634. Za jeho držení došlo k rozšíření panství o statek Domanice, který byl konfiskátem po Janu Lukavském z Lukavice. Košumberské panství Vilém přenechal nejstaršímu synovi Diviši Lacemboku Jindřichu Vilémovi Slavatovi z Chlumu a Košumberka; A. SEDLÁČEK, *Hrady I*, s. 101-102. Ke statku Domanice T. V. BÍLEK, *Dějiny I*, s. 344 (Bílek zde zaměnil Domanice u Strakonice za Domanice u Košumberka); A. SEDLÁČEK, *Hrady I*, s. 113-114; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 120, sign. III A 4a, kart. 19.

znechucení z překažení jeho plánů na ovládnutí původního rožmberského dědictví.¹⁴⁹ Vilém Slavata sice v lednu 1623 získal do své správy sousední panství Třeboň, ale dlouho se z něj netěšil, neboť o dva roky později mu ho Ferdinand II. odňal a daroval ho arcivévodovi Ferdinandovi.¹⁵⁰ I ostatní bývalá rožmberská panství rozdělil císař mezi vítěze od Bílé hory, tedy mezi císařského generála Karla Bonaventuru Buquoye, kterému daroval panství Nové Hrady, Rožmberk a Libějovice,¹⁵¹ a nejvyššího hofmistra císařského dvora Jana Oldřicha z Eggenberka, jenž získal panství Český Krumlov.¹⁵² Přesto se Vilém Slavata svých plánů definitivně nevzdal. Svého nejstaršího syna Adama Pavla oženil s dcerou Jana Oldřicha z Eggenberka Markétou, která mohla být potencionální dědičkou rožmberského Krumlova, neboť kromě dvou sester měla pouze jediného bratra.¹⁵³

Další majetková akvizice byla získána díky půjčkám, jež Vilém poskytl císařské komoře. Jako zástavu získal v dubnu 1623 královské věnné panství Mělník.¹⁵⁴ I přestože měl Vilém Slavata panství pouze propůjčené, snažil se ho zvelebovat a rozvíjet. Za jeho správy došlo ke zvýšení počtu poplužních dvorů a hospodářských provozů. Dokonce panství Mělník rozšířil o dvůr Třebošnice, i když musel dvakrát ročně odvádět císařovně rentu ve výši 7000 zlatých. Slavatovská správa Mělníka skončila v březnu 1641, kdy byla Slavatovi vyplacena zástavní suma.¹⁵⁵

Zadostiučinění se Vilémovi Slavatovi dostalo v politické sféře. Od září 1622 zastával úřad tajného rady. Poté už obsazoval jen ty nejvyšší funkce jako místo nejvyššího komorníka, nejvyššího sudího, nejvyššího hofmistra a úřad nejvyššího kancléře, který zastával od roku 1628 až do své smrti. Ke konci dvacátých let byl povýšen do hraběcího stavu a obdržel dědičné právo čišnictví a palatinátu.¹⁵⁶ Nejvyšší poctu mu prokázal španělský král Filip, když mu roku 1643 udělil řád zlatého rouna.¹⁵⁷

¹⁴⁹ Ke Slavatovým plánům blíže P. MAŤA, *Zrození*, s. 513-546.

¹⁵⁰ T. V. BÍLEK, *Dějiny*, s. 657-658; P. MAŤA, *Zrození*, s. 524-525.

¹⁵¹ T. V. BÍLEK, *Dějiny*, s. 651-656; A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 219.

¹⁵² A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 48.

¹⁵³ P. MAŤA, *Zrození*, s. 526-527.

¹⁵⁴ K tomu podrobněji Ludvík BÖHM, *Královské věnné město Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 327-328; Petr KOPIČKA, *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století. Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy*, *Porta Bohemica* 2, 2003, s. 24-78.

¹⁵⁵ P. KOPIČKA, *Správa*, s. 31-32.

¹⁵⁶ Vilém mohl osoby ze svých panství povýšit do šlechtického stavu; K tomu blíže: František TEPLÝ, *Slavatovské palatinaty*, *Český časopis historický* 30, 1924, s. 470-501.

¹⁵⁷ M. STARÝ, *Přední klenot*, s. 246; podrobněji k Vilémově kariéře viz Tamtéž, s. 245-248.

Právoplatná majitelka celého dominia Lucie Otýlie zemřela 2. ledna 1633. Svůj veškerý majetek odkázala prvorozenému synovi Adamovi Pavlovi, druhému synovi Jáchymu Oldřichovi oddělila panství Telč a od otce dostal Stráž nad Nežárkou.¹⁵⁸ Třetí syn František Vít, který byl postižen a z té příčiny nemohl uzavřít sňatek, „*má byt svůj na zámku tomto mém Hradci míti anebo jestliže by se jemu raději vidělo v městě bydleti, tehdy v tom domě vedle kláštera řádu sv. Františka Bosákův u kostela sv. panny Kateřiny bydleti má*“.¹⁵⁹ Dle ustanovení měl mít k dispozici šest služebníků, dva kočí se šesti koňmi a rentu 1500 kop ročně.¹⁶⁰ Synové však své podíly předaly hlavě rodu, otci Vilému Slavatovi, který byl pouze formálním majitelem držav až do své smrti.¹⁶¹ Kvůli výkonu svých úřadů, strávil Vilém Slavata spoustu času u císařského dvora ve Vídni nebo na místodržitelství na Pražském hradě. Na správu panství mu tudíž nezbyval pražádný čas. Proto svěřil správu jindřichohradeckého dominia nejstaršímu synovi Adamu Pavlovi již na počátku třicátých let. Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka zemřel 19. ledna 1652 ve Vídni.¹⁶²

2.2.4 Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka

Adam Pavel se narodil 25. ledna 1603 jako prvorozený syn. Jeho životní dráha tak byla pevně dána. Byl vychováván v přísném duchu katolictví a věrnosti habsburskému rodu k tomu, aby převzal rodová panství a nesl dál rodový odkaz.¹⁶³

Otec s ním měl zprvu velké politické plány. Plánoval mu velkou kariéru u císařského dvora. I nevěsta Adama Pavla Marie Markéta pocházela z nejvyšších kruhů. Jejím otcem byl již výše zmíněný Jan Oldřich z Eggenberka.¹⁶⁴ Sňatek byl výhradně

¹⁵⁸ Stráž nad Nežárkou získal Jáchym Oldřich až roku 1637; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 120, sign. III A 4a, kart. 19.

¹⁵⁹ Závěť Lucie Otýlie; Tamtéž, inv. č. 127, sign. III.B 5a, kart. 22.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Dohoda bratrů, že za života otce nic dělit nebudou, uložena tamtéž, inv. č. 133, sign. III C 4a, kart. 27.

¹⁶² A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 55.

¹⁶³ Studoval u jezuitů v Jindřichově Hradci, dále studoval v Salamance a Římě. K tomu F. TEPLÝ, *Dějiny města I/3*, s. 50; Osobou Adama Pavla se zabývala Patricie UHLÍKOVÁ, Adam Pavel Slavata, České Budějovice 2017 (bakalářská práce).

¹⁶⁴ Císařův důvěrník a majitel sousedních jihočeských panství Třeboň a Českého Krumlova.

iniciován otci novomanželů. Bohužel manželské soužití trvalo jen tři roky a po následných dvou letech plných skandálů bylo manželství v roce 1632 anulováno.¹⁶⁵

Poté se Adam Pavel uchýlil do Nové Bystřice, kterou si tak oblíbil a z níž vykonával správu nad celým dominiem. Adam byl velice schopným hospodářem a lokálním politikem.¹⁶⁶ Z vyšších úřadů zastával pouze úřad říšského dvorského rady a dědičného číšníka.¹⁶⁷ Jeho zájem o hospodářství vyplývá především z jeho korespondence s hejtmany jednotlivých panství. Jeho snaha o zvelebování dominia byla značně kalena útrapami třicetileté války, ať již hladem, všudypřítomným rabováním vojsk nebo požáry. I přes to se Adamu Pavlovi podařilo v Bystřici postavit nový zámek na němž pobýval. Zvelebení neušel ani ten jindřichohradecký. Došlo i na drobné rozšíření panství, a to koupí vsi a tvrze Mnich. Do slavatovské držby přibylo i panství Opařany, které koupila ovdovělá švagrová Adama Pavla Františka Slavatová z Meggau roku 1656. Jelikož sama na správu panství nestačila, pověřila Adama Pavla vedením jejích statků.¹⁶⁸

Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka zemřel 2. července 1657. Jelikož po sobě nezanechal žádného potomka, přešla držba rodového majetku na syny jeho bratra Jáchyma Oldřicha.¹⁶⁹

2.2.5 Jáchym Oldřich Slavata z Chlumu a Košumberka

Jáchym Oldřich se oženil roku 1627 s Františkou z Meggau.¹⁷⁰ Společně vychovali 7 dětí, tj. tři dcery a čtyři syny (Ferdinanda Viléma, Jana Jiřího Jáchyma, Františka Leopolda

¹⁶⁵ P. MAŤA, *Zrození*, s. 526; K manželství a rozvodu Adama Pavla Slavaty Václav BUŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002, s. 334-336; Josef HRDLIČKA, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, *Opera historica* 10, 2003, s. 249-273; Pavel KRÁL, *Konec manželství Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka a Marie Markéty z Eggenberku*, *Opera historica* 16, 2015, č. 2, s.185-206.

¹⁶⁶ V letech 1638, 1641-1644 a 1650-1652 zastával úřad hejtmána Bechyňského kraje; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 227.

¹⁶⁷ L. FAKTOR, *Modely*, s. 24.

¹⁶⁸ Opařanské panství zůstalo ve vlastnictví rodu do roku 1667, kdy ho syn Františky Jan Karel Jáchym Slavata prodal jezuitům z Jindřichova Hradce; A. SEDLÁČEK, *Hrady VII.*, s. 57.; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 133, sign. III 6 4a, kart. 29; Tamtéž, inv. č. 141, sign. III E 4a, kart. 29.

¹⁶⁹ F. TEPLÝ, *Dějiny města I/3*, s. 247-296.

¹⁷⁰ Blíže k její osobě Jan Evangelista KYPTA, *Zrcadlo nábožnosti a dobročinnosti čili Život Františky, hraběnky Slavatové*, Jindřichův Hradec 1862; Alois HRUDIČKA, *Františka Slavatová a doba její. Obrazy z dějin katolické reformace na Moravě a v Čechách*, Brno 1902, s. 194-196; Sylvína ŘEŘICHOVÁ, *Franziska von Meggau, verehelichte Slawata (1610-1676). Ein Beitrag*

Viléma a Jana Karla Jáchyma). Jáchym Oldřich zemřel v poměrně mladém věku roku 1645, tedy ještě za života otce a staršího bratra Adama Pavla. Proto se nikdy nestal majitelem jindřichohradeckého dominia. Jeho děti však ano, protože Adam Pavel Slavata po sobě nezanechal žádné mužské potomky. Vdova Františka většinu času pobývala u vídeňského dvora, kde vykonávala úřad hofmistryně u císařovny Klaudie Felicitas Tyrolské¹⁷¹ a vychovávala budoucího císaře Leopolda I. Zemřela 22. září 1676.¹⁷²

2.2.6 Poslední generace Slavatů

Po smrti Adama Pavla se chopil správy panství nejstarší syn Jáchyma Oldřicha. Ferdinand Vilém se narodil roku 1630. Byl velmi politicky činný a těšil se u císaře veliké vážnosti. Od roku 1651 byl již císařským radou, posléze zastával funkci zemského soudce a nejvyššího dvorského sudího.¹⁷³ Se svojí manželkou Marií Cecílií z Náchoda a Lichtenburku zplodil Ferdinand Vilém Slavata čtyři dcery, tudíž zemřel v Praze 2. dubna 1673 bez mužského potomka.¹⁷⁴ Za jeho správcování se slavatovské državy rozrostly o středočeské panství Obříství, které koupil od Jana svobodného pána z Goessen.¹⁷⁵

Dominium tak zdědil jeho mladší bratr Jan Jiří Jáchym, který byl rovněž dvorským sudím.¹⁷⁶ Za jeho správcování se dočkal Jindřichův Hradec dvou císařských návštěv, a to roku 1673, kdy jel Leopold I. do Chebu, a roku 1679. Tehdy zde našel císař úkryt před morem, který řádil ve Vídni. Roku 1685 se Jan Jiří Jáchym stal nejvyšším zemským sudím, o pár let později byl jmenován do úřadu nejvyššího hofmistra.¹⁷⁷ Přesto už nikdo z rodu Slavatů nedosáhl takového politického věhlasu jako Vilém Slavata. Jan

zur Adelsgeschichte Bömens und Österreichs in 17. Jahrhundert, Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchiv 18, 1996, s. 361-383; Ondřej HNILICA, *Tváře Františky hraběnky Slavatové*, Památky Vysočiny 9, 2019, s. 45-64; Kateřina LAŠKOVÁ, *Františka Slavatová z Meggau. Konstrukce obrazu zbožné šlechtické vdovy barokní doby*, Nymburk 2020 (bakalářská práce).

¹⁷¹ Manželka císaře Leopolda I., Jmenovací dekret z roku 1674 uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 139, sign. III E 1a, kart. 29.

¹⁷² A. HRUDIČKA, *Františka Slavatová*, s. 194-196.

¹⁷³ A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 56.

¹⁷⁴ F. TEPLÝ, *Dějiny města I/3*, s. 297-309.

¹⁷⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady XV*, s. 265; Kupní smlouva uložena v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 146, sign. III G 4a, kart. 30.

¹⁷⁶ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 118; Jmenovací dekret uložen v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 155, sign. III J 3d, kart. 40.

¹⁷⁷ Jmenovací dekret z roku 1688 uložen tamtéž, inv. č. 156, sign. III J 3e, kart. 40.

Jiří Jáchym se rovněž snažil zvětšit rodové dominium, a tak přikoupil Cáhlovské panství, i když už začala být slavatovská pokladna značně zadlužena.¹⁷⁸ Z manželství s Marií Markétou Terezou z Trautsonu, roz. z Rappachu vzešlo deset dětí. Dospělosti se dožily pouze tři dcery.¹⁷⁹ Jan Jiří Jáchym Slavata zemřel roku 1. července 1688 ve Velvarech, když se vracel z teplických lázní.¹⁸⁰

Slavatovská panství přešla na jeho bratra Františka Leopolda Viléma, který se vydal na církevní dráhu. Ta byla typická pro mladší šlechtické syny. Byl kanovníkem v Pasově. Naštěstí se mu podařilo získat od papeže povolení opustit řád, aby nevymřel rod po meči. Za tímto účelem se roku 1690 oženil s Marií Klárou Apolonií ze Štahrenberka. Bohužel mu nebylo přáno prožít šťastného manželství, neboť zemřel necelý rok po svatbě 26. ledna 1691 ve věku 52 let.¹⁸¹

Posledním mužským členem rodu Slavatů byl Jan Karel Jáchym Slavata, který se rovněž vydal na duchovní cestu. Nejprve studoval na jezuitském gymnáziu v Jindřichově Hradci, poté studoval filozofii na jezuitské univerzitě v Ingolstadtu a práva na univerzitě v Lovani. Svoji církevní kariéru završil roku 1680, kdy se stal generálním převorem italské kongregace řádu karmelitánů v Římě.¹⁸² Narodil od svého staršího bratra se nehodlal vzdát kněžského úřadu a z řádu vystoupit. Jan Karel Jáchym zemřel roku 1712 a s ním vymřel rod Slavatů po meči.¹⁸³

Hradecké dominium tak bylo rozděleno na několik dílů mezi dcery zemřelého Ferdinanda Viléma a Jana Jiřího Jáchyma.¹⁸⁴ Jádrem dominia, tj. Jindřichův Hradec,

¹⁷⁸ Dnes město Freistadt v Horních Rakousech. Dlužná částka k roku 1673 dosahovala 596 098 zlatých; F. TEPLÝ, *Dějiny města I/3*, s. 313.

¹⁷⁹ I. ČORNEJOVÁ – J. HAVLÍK – J. HRDLIČKA a kol., *Telč a jezuité*, s. 119.

¹⁸⁰ Jiří KUBEŠ, *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně*, Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C, 2003, s. 66.

¹⁸¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 56.

¹⁸² M. CIMPL, *Vilém Slavata*, s. 45.

¹⁸³ Tamtéž, s. 46; Více Petr MAŤA, *Leopold I. a poslední Slavata. K osobní korespondenci panovníků raného novověku*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina – Jan Kahuda – Eva Doležalová (edd.) *Facta probant homines*. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové, Praha 1998, s. 245-257; Petr MATOUŠ, *Carolus Felix a S. Theresia. Příspěvek k poznání karmelitánského řádu*, České Budějovice 1999 (diplomová práce).

¹⁸⁴ Ke slavatovskému dělení více Stanislava NOVÁKOVÁ, *Slavatovské dělení. Několik poznámek k rozdělení majetku po smrti posledního vladaře z rodu Slavatů v roce 1691*, Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska 24, 2012, s. 26-36; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 183, sign. III O 3d, kart. 61.

zdědila Marie Josefa Slavatová, provdaná za Heřmana Jakuba Černína. Tím začalo na Jindřichově Hradci černínské období, které trvalo, až do roku 1945.

3. Klientské vztahy

Pro pochopení složitých vazeb, které panovaly mezi vlastníky Jindřichova Hradce a rytíři usedlými v jeho okolí, je nutné zde objasnit termín klientské či patronátně-klientelní vztahy a nastínit jejich vývoj v proměnách času. Díky tomu lze lépe osvětlit jednání a chování těchto rytířů, jejich postavení ve společnosti a jejich politické možnosti.

Sám pojem je moderním historickým konstruktem, který si historikové vypůjčili ze sociálněvědních disciplín.¹⁸⁵ Tyto perspektivy pomohly vysledovat celé vztahové struktury, které byly dosavadnímu bádání skryty, a osvětlit její základní mechanismy.¹⁸⁶

Na přesné definici se historikové neshodli. Přesto lze klientský vztah definovat jako vertikální vztah dvou nerovnocenných osob, tedy pouto mezi klientem a patronem. Ve většině případů osobu patrona ztělesňoval urozenec z panského stavu s patřičnou ctí, majetkem a mocenským vlivem. Patronova moc nevycházela pouze z jeho moci a práv, ale také ze způsobu chování, plnění závazků a povinností. Klienta zase k velmoži nepoutala poddanská, úřední ani jiná závislost.¹⁸⁷ Tento reciproční vztah byl výhodný pro obě strany a měl dlouhodobý charakter. Klientovi přinášel především ochranu, podporu a přístup ke zdrojům, jimiž disponoval patron, např. informace, a další odměny za služby, zejména ve formě sociálního vzestupu. Patron mohl na oplátku vyžadovat od svého klienta loajalitu, prokazování cti a protislužby, jejichž prostřednictvím udržoval či rozvíjet svoji moc.¹⁸⁸ Naplňování klientského vztahu mělo daleko větší význam pro klienta, který mohl získat lepší společenské či mocenské postavení. Patron mohl využít prospěšných stránek vztahu většinou až v důsledku nějaké krize či konstelace vhodných podmínek.¹⁸⁹ Patronátně-klientelní vazby byly zcela osobního charakteru a nikdy nedošlo k jejich ukotvení právními předpisy. Proto lze jejich stav vysledovat především prostřednictvím pramenů osobní povahy, hlavně korespondence a deníků.¹⁹⁰

¹⁸⁵ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 378.

¹⁸⁶ P. MAŤA, *Svět*, s. 657.

¹⁸⁷ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 67.

¹⁸⁸ Srovnej J. Hrbek, *Barokní Valdštejnové*, s. 378; P. MAŤA, *Svět*, s. 657; Anna NOVÁKOVÁ, *K odměnám a výhodám pro šlechtické klienty a agenty. Guillermo Verdugo ve službách Františka z Ditrichštejna*, *Theatrum historiae* 26, 2020, s. 93-110, zde s. 97.

¹⁸⁹ Jan KELLER, *Úvod do sociologie*, Praha 1999, s. 68.

¹⁹⁰ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 378.

Jak již bylo výše sděleno, pojmy patron a klient jsou konstruktem druhé poloviny 20. století. Ačkoli se latinské označení *patronus*, *protector* a *klient*¹⁹¹ v dobové terminologii vyskytovalo, nejčastěji se sama klientela označovala pojmy jako *přátelé*¹⁹² či *sousedí*. Samotný termín patron se více prosadil až v druhé polovině 17. století.¹⁹³ Slovo *soused* nejlépe vystihovalo jednu ze základních rovin utváření klientského vztahu – usedlého rytíře či zemana vlastníčího drobný statek v blízkosti magnátova dominia, na němž byl závislý.¹⁹⁴ Oslovení, které nejlépe vystihovalo nerovnost osob účastnících se klientských vztahů, byl výraz *služebník*, přestože takto označená osoba nebyla nijak vázána služebním vztahem k patronovi. Místem nejvíce reflektujícím dobové vnímání klientských vztahů je bezesporu dochovaná korespondence.¹⁹⁵

Ve zdvořilostních listech po nezbytném vzkázání „*služby své*“ obvykle následovala plejáda oslovení patrona, která reflektovala náklonnost klienta k pánovi¹⁹⁶ nebo zdánlivě označovala jiné typy pout, nejčastěji příbuzenské¹⁹⁷ a přátelské vazby, popřípadě kmotrovství.¹⁹⁸ Užití těchto zdvořilostních formulí nemuselo vždy dokládat samotnou existenci patronátně-klientelní vazby, neboť byla málokdy výsledovatelná v čiré podobě a velice často se překrývala s výše zmíněnými pouty.¹⁹⁹ Naopak existenci těchto vztahů mohl v korespondenci značit výskyt slov *dobré služby*, *milost* a *přízeň*,²⁰⁰ které mohly maskovat různé formy odměn za odvedení služeb patronovi.

¹⁹¹ Rovněž se lze setkat s pojmem „*creatura*“.

¹⁹² O dobovém významu slova přítel Václav BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“ v *listech Pětipeských z Chýš na sklonku předbělohorské doby*, *Porta Bohemica* 1, 2001, s. 27-42; P. MAŤA, *Svět*, s. 641-656.

¹⁹³ K tomu více J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 379.

¹⁹⁴ P. MAŤA, *Svět*, s. 533, 660.

¹⁹⁵ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3, katr. 7-14; inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26-27; RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15-16; inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 25-27.

¹⁹⁶ „*Pane ke mně milostivě/laskavě příznivý, pane zvláště milej a laskavě příznivej, můj milostivej pane*“; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3. Dopisy ze dne 2. května 1553 a 23. října 1554.

¹⁹⁷ „*Můj milý pane švagře, pane ujče můj zvláště milej*“; dopisy ze 23. června 1549 a 1. října 1555, tamtéž.

¹⁹⁸ „*Pane a kmotře, pane švagře a kmotře, panu kmotru a sousedu na mně [!] zvláště důvěrně laskavému*“; Tamtéž. Dopisy ze dne 30. října 1553 a 29. září 1584.

¹⁹⁹ P. MAŤA, *Svět*, s. 569.

²⁰⁰ Sharon KETTERING, *Gift-Giving and Patronage In Early Modern France*, *French History* 2, 1988, č. 2, s. 137.

Takovým druhem odměny mohl být i sociální a mocenský vzestup formou jmenování klienta do nějakého úřadu na základě patronovy přímluvy. Klienti byli nejčastěji dosazováni do úřadu krajského hejtmána. Úspěšnější se dostali i do nižších pozic stavovských a královských úřadů.²⁰¹ Politický vzestup klienta byl výhodný pro obě strany, neboť mohl přinést další možnosti podpory patronova vlivu. Tato vztahová rovina se plně rozvinula až během byrokratizace státní správy za Ferdinanda I.²⁰²

Ačkoli se v dnešní době jeví patronátně-klientelní vztahy jako nepatřičné a jsou zakrývány, v předbělohorském i z velké části pobělohorském období byly brány za zcela legitimní a nezbytnou součást života šlechty.²⁰³ Habsburská monarchie patřila mezi ty státní útvary, kde nebyla jasně vymezena hranice mezi veřejnou a soukromou sférou. Tato skutečnost nahrávala pro rozvoj a vývoj klientských vazeb, jež byly naprosto nezbytné pro fungování všech významných organizačních forem tehdejší společnosti (např. úřadů).²⁰⁴

Z hlediska historického bádání patří téma patronátně-klientelních vztahů k teprve nedávno objeveným. Do evropské historiografie začaly pronikat od konce šedesátých let 20. století antropologické přístupy z oblasti sociologie.²⁰⁵ Za zcela přelomovou práci bývá označována analytická studie Wolfganga Reinharda, která zkoumala znaky sociálních skupin v různých sociálních prostředích raně novověké Evropy.²⁰⁶ Ve studii uplatnil přelomový model sítě sociálních vztahů (soziale Verflechtung). Dle něj v této síti probíhala neformální komunikace na základě příbuzenství, přátelství, regionální spřízněnosti a patronace.

²⁰¹ Úřadem krajského hejtmána se zabýval V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 63-88; Bohuš RIEGER, *Zřízení krajské v Čechách I-II*, Praha 1883-1884; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáni*; Petr MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Praha 2009; TÝŽ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v Čechách za vlády Ferdinanda I.*, s. 7-95.

²⁰² A. NOVÁKOVÁ, *K odměnám*, s. 101.

²⁰³ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 378.

²⁰⁴ P. MAŤA, *Svět*, s. 658.

²⁰⁵ Za stěžejní přínos bývá označen analytický model „sítě sociálních vztahů“ (social network) sociologa Norberta Eliase; Elias NORBERT, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie I-II*, Praha 2006-2007.

²⁰⁶ Wolfgang REINHARD, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen Römische Oligarchie um 1600*, München 1979; srov. TÝŽ (ed.), *Power Elites and State Building*, Oxford 1996, TÝŽ, *Freunde und Kreaturen, Historische Anthropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, Freiburger Universitätsblätter 139, 1998, s. 127-141.

Následovaly další přínosné studie polských historiků Jerzyho Topolského a Antoniho Maczaka,²⁰⁷ který přišel s teorií proměny klientských vztahů v souvislosti se změnami mocenských struktur. Patronátně-klientelní vazby vznikaly podle něho tam, kde docházelo k distribuci moci, prestiže, prostředků a informací.²⁰⁸ V osmdesátých a devadesátých letech minulého století vzniklo mnoho analytických prací zaměřených na výzkum šlechtických klientských vztahů v oblasti německy mluvících a severských zemí,²⁰⁹ Nizozemí,²¹⁰ Francii,²¹¹ a středomoří.²¹² Z těchto publikací se mohli čeští badatelé inspirovat pouze z metodologického hlediska, neboť podoba klientelismu byla v každém novověkém státě odlišná. Jinakost v Čechách, potažmo v celé Habsburské

²⁰⁷ Antoni MACZAK (ed.), *Klientelsysteme im Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988; TÝŽ, Patronage im Herzen frühneuzeitlichen Europa, *Schriften des Historischen Kollegs* 9, 1988, s. 83-90; posmrtně jeho studie zabývající se klientelismem vydal Krzysztof ZAJAS – Jarosław FAZAN (edd.), *Antoni Maczak, Unequal Friendship. The Patron-Client Relationship in Historical Perspective*, Frankfurt am Main-New York 2017 (= Polish Studies – Transdisciplinary Perspectives 20); Jerzy TOPOLSKI, *Patronage und Klientel. Methodologische Erwägungen*, in: Hans Heinrich Nolte (ed.), *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*, Köln 1989.

²⁰⁸ Na spojitost mezi mocí a věděním upozornil již Max WEBER, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1972, s. 541 (kapitola sociologie panství); Marek LOUŽEK, *Max Weber. Život a dílo Weberovské interpretace*, Praha 2005; dále Brendan DOOLEY – Sabrina A. BARO (edd.) *The politics of Information in Early Modern Europe*, Routledge 2001.

²⁰⁹ V. PRESS, *Patronat und Klientel im Heiligen Römischen Reich*, *Schriften des Historischen Kollegs* 9, 1988, s. 19-46; Hans Heinrich NOLTE (ed.), *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*, Köln 1989; Ulrich PFISTER, *Politischer Klientelismus in der frühneuzeitlichen Schweiz*, *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte* 42, 1992, s. 28-68; Heiko DROSTE, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, *Zeitschrift für historische Forschung* 30, 2003, s. 555-590; TÝŽ, *Die Erziehung eines Klienten*, in: S. Brakensiek – H. Wunder (ed.), c. d., s. 23-44; TÝŽ, *Vänskap vid hovet – sällsynt ideal och vardaglig relation*, in: Gudmundur Jónsson (ed.) *Vänner, patroner och klienter i Norden 900-1800*, Reykjavík 2007, s. 195-212.

²¹⁰ N. MOUT, *Adliges Leben in den Niederlanden im 16. und zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, *Opera historica* 3, 1993, s. 61-71.

²¹¹ Sharon KETTERING, *Patrons, Brokers and Clients in Seventeenth-Century France*, New York-Oxford 1986; TÁŽ, *Gift-Giving*, s. 131-151.

²¹² Ernest GELLNER – John WATERBURY (edd.), *Patrons and Clients in Mediterranean Societies*, London 1977; José MARTÍNEZ MILLÁN, *La investigación sobre las élites del poder*, in: José Martínez Millán (ed.), *Instituciones y élites del poder en la monarquía hispana durante el siglo XVI*, Madrid 1992, s. 11-24; James SCOTT, *¿Patronazío o explotación?*, in: Ernest Gellner (ed.) *Patronos y clientes: en las sociedades mediterráneas*, Madrid 1986, s. 35-62.

monarchii byla dána nízkým rozvinutím středověkých lenních vztahů,²¹³ jež by mohly být nahrazovány klientskými svazky.²¹⁴

Výzkumy těchto autorů viděly ve vztahových sítích nejen komunikační kanály, nýbrž především mocenské konfigurace, které na jedné straně umožňovaly určité formy chování, a na straně druhé tomuto chování klady hranice. Z prací rovněž vyplynulo, že společenská prestiž a uplatnění urozence nezáleželo pouze na šlechticových osobních kvalitách, ale také na jeho vztahovém zázemí a kontaktech. Teprve upevnění šlechtického jedince v souřadnicích společenských vztahů mu umožnilo aktivně utvářet životní dráhu, přičemž právě stupeň sociální interakce zvyšoval šance na udržení či zvýšení společenského statutu.

Studium klientských vztahů do českých zemí proniklo teprve v devadesátých letech 20. století. Průkopníkem byl bezesporu Václav Bůžek, který ve svých pracích rozvinul Reinhardovu teorii sítě sociálních vztahů a uzpůsobil ji podmínkám raně novověkých Čech, kde neformální rovina komunikace spočívala především na kategoriích „dobrého přátelství“ a „pánů a přátel“.²¹⁵ Díky svým výzkumům upozornil například na spolupráci založenou na principech klientelismu pánů a rytířů v krajských úřadech.²¹⁶

Z českých historiků se v devadesátých letech studiu klientů také okrajově věnoval Jiří Jánský,²¹⁷ který se ve své práci věnoval rytířskému klientelismu na přelomu 15. a 16. století. Sledoval přechod klientů od válečnické kariéry ke dráze úředníka či úvěrového podnikatele. Počátky patronátně-klientelních vztahů na Moravě se zabýval Tomáš

²¹³ K lenním vztahům František KAFKA, *Západoevropský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, Český časopis historický 88, 1990, s. 225-251; Jan ZELENKA, *Beneficium et feudum. Podoba a proměny lenního institutu*, Praha 2016.

²¹⁴ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 379.

²¹⁵ V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 213-225; TÝŽ, *Mezi dvorem, rezidenčním městem a rytířskou tvrzí. Domácnosti rytířů, měšťanů a církevních hodnostářů v rožmberských službách*, Opera historica 3, 1993, s. 287-313; TÝŽ, „Dobré přátelství“; TÝŽ, „Páni a přátelé“, s. 229-264; TÝŽ – J. HRDLIČKA a kol., *Dvory*.

²¹⁶ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 65-66.

²¹⁷ Jiří JÁNSKÝ, *Protiměstské opovědnické družiny v jižních a jihozápadních Čechách v letech 1514-1534*, Táborský archiv 5, 1993, s. 63-135.

Baletka a Jan Urban.²¹⁸ Rytířským klientelismem se rovněž zabýval Jaroslav Pánek, jenž konkrétně zkoumal možnosti politické kariéry klientů v předbělohorských Čechách.²¹⁹

Na ně pak navazovaly práce historiků z počátku třetího tisíciletí Šimůnka a Novotného, které se věnovaly rožmberské klientské síti v 15. století.²²⁰ Klientele pánů z Hradce se věnoval Josef Hrdlička.²²¹ V této době rovněž vznikly práce s komplexním pohledem na šlechtu – na jejich veřejné postavení ve funkcích, majetkovou základnu, způsob prezentace, ale i na jejich zapojení do sociální sítě vztahů.²²²

Nejnověji se o studium patronátně-klientelních vztahů zajímal na příkladu Valdštejnů Jiří Hrbek.²²³ Drobnými statěmi o jednotlivých klientech přispěl k dalšímu poznání Jan Hruboš a Anna Nováková.²²⁴

²¹⁸ Tomáš BALETKA, *Nižší šlechta z moravského severovýchodu ve stížných listech proti upálení mistra Jana Husa*, Tábořský archiv 9, 1999, s. 15-48; TÝŽ, *Klientela moravských panských rodů v protestních listech do Kostnice v roce 1415 (se zvláštním zřetelem k pánům z Kravař, z Lipé a ze Šternberka na Lukově)*, in: Petr Elbel – Libor Jan – Jiří Jurok (edd.), *Z počátků husitské revoluce. K výročí svčení husitských kněží na Lipnici v roce 1417*, Brno 2019, s. 106-114; Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 114-116, 213, 245, 260, 280, 311.

²¹⁹ Jaroslav PÁNEK, *Politický systém předbělohorského českého státu (1526-1620)*, Folia Historica Bohemica 11, 1987, s. 41-101; také se zabýval rožmberskou klientelou v 16. století TÝŽ, *Aristokratie – Klientel – Untertanen im 16. Jahrhundert. Institutionelle und soziale Beziehungen auf dem südböhmischen Dominium der letzten Herren von Rosenberg*, in: Jan Peters (ed.), *Gustsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich*, Berlin 1997, s. 177-184.

²²⁰ Robert Šimůnek přinesl nové poznatky ohledně vývoje klientský vztahů v pozdním středověku viz Robert ŠIMŮNEK, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005; Robert NOVOTNÝ, *Rožmberská klientela v 15. století*, Praha 2000 (=diplomová práce).

²²¹ Josef HRDLIČKA, *Herrschaftliche Amtsträger als Klienten und Patrone im frühneuzeitlichen Böhmen*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (ed.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln–Weimar–Wien 2005, s. 145–163; TÝŽ, *Herrschaftliche Amtsträger als Klienten und Patrone im frühneuzeitlichen Böhmen? Kommunikation im Dominium der Herren von Neuhaus, Slawata und Tschernin (1550-1730)*, tamtéž, s. 145-164. Klientelou pánů z Hradce se také zabýval L. FAKTOR, *Modely*.

²²² V. BUŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*; P. MAŤA, *Svět*.

²²³ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*.

²²⁴ Jan HRUBOŠ, *Životní osudy „soldáta“ Jana Němčického z Němčic. Ke klientelským vztahům a kariérním strategiím nižší šlechty v předbělohorském období*, Těšínsko 59, 2016, č. 1, s. 1-30; č. 2, s. 1-20; A. NOVÁKOVÁ, *K odměnám*, s. 93-110.

3.1 Patronova komunikační síť

Patronátně-klientelní vztahy tvořily jen malou výseč ze šlechticovy/patronovy komunikační sítě (nazývané také jako vztahové sítě, sítě sociálních vztahů).²²⁵ Pod pojmem komunikační síť si lze představit soubor různých typů interakcí, jimiž je jedinec vázán k osobám ostatním. Komunikace v životě šlechticů sehrávala velmi důležitou roli.²²⁶ Jejich mocenské postavení se ve velké míře odráželo od přístupu k informacím, díky nimž si urozenec mohl utvořit ucelený obraz o aktuálním dění. Proto si urozensi budovali rozsáhlé komunikační sítě, které se táhly téměř celým spektrem společnosti od poddaných až po samotného císaře. Obecně platí, že čím více se jedinec pohyboval v blízkosti císaře, tím větší byla jeho informovanost.²²⁷

Aby tato síť efektivně fungovala, musel se velmož aktivně podílet na výměně zpráv. Díky neustálému veletoci informací byl zpravován o novinkách nejen ze všech koutů habsburské monarchie, ale i celé Evropy. Přístup k těmto informacím, ostatním nedostupným, se leckdy stal motorem pro úspěšné zahájení a následné vykonávání veřejné kariéry. Pokud už šlechtic působil v nějakém úřadu, mohl díky těmto unikátním informacím zasahovat do veřejného dění a pohnout tak událostmi v osobní prospěch nebo ve prospěch svých klientů.²²⁸

Šlechticova komunikační síť se zpravidla skládala z velmi pestrého okruhu osob. První skupinu tvořili tzv. „*páni a přátelé*“, mezi něž se především řadila rodina, dále pak bližší i vzdálenější pokrevní a afinitní příbuzní a urození přátelé, které se šlechticem pojila kmotrovská či jiná vazba nevycházející z příbuznosti. Do okruhu „*pánů a přátel*“ byli

²²⁵ P. MAŤA, *Svět*, s. 530; V českém prostředí se zabýval komunikační sítí na příkladu Dietrichštejnů Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011; Jiří HRBEK, *Hledat a nalézat. Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 313-331. Rostislav SMÍŠEK, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, *Theatrum historiae* 9, 2011, s. 333-355; TÝŽ, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 292-515.

²²⁶ K významu komunikace v očích raně novověkých šlechticů blíže Niklas LUHMANN, *Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft*, Frankfurt am Main 1980, s. 72-161; Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, *Zeitschrift für historische Forschung* 31, 2004, s. 489-527.

²²⁷ J. HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 313.

²²⁸ R. SMÍŠEK, *Komunikační síť*, s. 333-334; J. HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 321.

počítání i rytířští klienti ze sousedství.²²⁹ Toto společenstvo se nejčastěji sházelo ku příležitosti konání rodinných oslav nebo při podpisu významných právních dokumentů, kde „*páni a přátelé*“ vystupovali v roli svědků.²³⁰

Nezbytné pro utužování a udržování vztahů s „*pány a přáteli*“ bylo prokazování „*dobrého přátelství*“.²³¹ Pod tímto pojmem se skrýval určitý očekávaný způsob chování v každodenní komunikaci mezi urozenci, který byl v mnoha případech určován ritualizovanými postupy, obecnými normami a životními zkušenostmi uplatňujícími se v určitých životních situacích.²³² Prokazování „*dobrého přátelství*“²³³ přinášelo do životů „*pánů a přátel*“ pocit jistoty a bezpečí při řešení nejrůznějších sporů. Zároveň mělo posílit dobré jméno jedinců, jejich vážnost a prestiž.²³⁴ Na druhé straně „*dobré přátelství*“ šlechtice omezovalo a nutilo ho k jednání, které by si jinak za daných okolností nezvolil a bylo pro něj nevýhodné.²³⁵

Nepsaná pravidla „*dobrého přátelství*“ byla šlechticům všeobecně známá, neboť se v rodě předávaly z otce na syna. Pokud nedošlo k jejich naplnění, které mohlo být zapříčiněno ať už zdravotními problémy, mimořádným časovým zaneprázdněním či špatným psychickým stavem a šlechtic tak nedostál pověsti „*rozumného cavaliera*“,²³⁶ bývaly jeho omluvné dopisy plné pocitů smutku a trapnosti.²³⁷ Korespondenci byl obecně přičítán velký význam. Ačkoli jsou dnes fráze zdvořilého pozdravení, dotazy na zdraví, přání štěstí a boží ochrany považovány za něco zcela formálního, v raném novověku tomu tak nebylo. Jejich opakování vedlo k prohlubování přátelského vztahu. Obdobnou funkci mělo i zasílání vánočních či novoročních přání, jehož úkolem bylo se adresátovi

²²⁹ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 229-264; TÝŽ, „*Dobré přátelství*“, s. 27-42.

²³⁰ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 383.

²³¹ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 234.

²³² Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005, s. 268; V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 27-28.

²³³ V dobových pramenech bývá přátelství také označováno jako „*líbezné*“, „*pohodlné*“ či „*příjemné*“. Pojem přátelství byl leckdy nahrazen slovem „*pohodlí*“; V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 235.

²³⁴ V soudobé terminologii „*poctivost*“; Tamtéž, s. 236.

²³⁵ P. MAŤA, *Svět*, s. 531.

²³⁶ Dobový výraz pro šlechtice dodržujícího zásady „*dobrého přátelství*“; V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 27.

²³⁷ „*Podle toho majíce zejtřejšího dne odjezd domů, nemajíce tak mnoho chvíle a prázdnoti, abych se s Vaší Milostí rozžehnati mohl, skrze tuto cedulku to činím a s Vaší Milostí se žehnám. A za to žádám, že mně [!] v své laskavé a přátelské mysli ráčíte jakožto svého upřímného a starodávného slouhu*“ psal Albrecht Leskovec z Leskovce 19. října 1584 Adamovi II. z Hradce, SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26.

připomenout, vyjádřit mu náklonnost a rovněž prohloubit přátelské pouto.²³⁸ Všechny tyto projevy vyžadovaly od adresáta bezprostřední zdvořilou odpověď s ubezpečením o vzájemnosti takového pouta. Pokud nedošlo k naplnění těchto zažitých zvyklostí mohlo to na druhé straně vyvolat pocity rozladění a roztrpčenosti.²³⁹ Pokud nebyla ani po výzvě „*pánů a přátel*“ zjednána náprava chování, mohlo v krajním případě dojít k přerušení písemného styku.²⁴⁰ Udivení a zklamání mohla přinést i skutečnost, kdy se šlechtic dozvěděl zprávy zprostředkovaně přes další osoby, a nikoliv přímým jednáním s urozcem, jak bylo očekáváno podle tradičních zvyklostí.²⁴¹

V každodenním životě souviselo upevňování přátelství například s účastí na oslavách urozců, ať už na rodinných slavnostech životního cyklu, kde „*páni a přátelé*“ sehrávali důležitou roli,²⁴² nebo veřejných veselíc v sídle hostitele, např. vysvěcení kostela.

Druhá skupina komunikační sítě se skládala z agentů, informátorů a již zmiňovaných klientů neurozeného původu. Těmi mohli být i měšťané samotného urozence, kteří mohli v případě potřeby poskytnout patronovi půjčky či důvěrné informace z dění ve městě. Odměnou měšťanům byla již sama velmožova přízeň, ale i dary od něho přicházející. Šlechtic rovněž navazoval klientské vztahy také i s kupci, především pak s italskými, již operovali s velkým množstvím zpráv, neboť disponovali rozvětvenou sítí kontaktů po celé Evropě.²⁴³ Rovněž docházelo k navazování vazeb i s osobami z církevního prostředí, ať již s těmi nejvýše postavenými hodnostáři katolické církve jako např. kardinály, arcibiskupy, biskupy atd., ale i s představiteli blízkých jezuitských řádových domů a klášterů. I v případě těchto vztahů šlo primárně o získání nových informací. Další rovínu vyjadřovala šlechticova snaha si zajistit výhodný úvěr,

²³⁸ R. SMÍŠEK, *Komunikační síť*, s. 336.

²³⁹ „*Poněkudž tomu rozuměti mohu, že již na mě jako na svého vždy služebného starého kmotra a souseda málo dbáti a vzpomínati ráčíte. Já z služebné upřímné lásky, kterouž vždycky k Vaší Milosti a ke všemu domu hradeckému mám, pomínouti jsem nemohl, abych předně Vaší Milost tímto psaním svým navštíviti i také předzvědět neměl, kterak jse na zdraví Vaší Milosti i všelijak jinak v Praze Vaší Milosti vede, začož prosím, že mi oznámíte ráčíte.*“ vyčítal Jindřich Vencelík z Vrchovišť v dopise ze dne 29. září 1584 Adamovi II. z Hradce, SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26.

²⁴⁰ R. SMÍŠEK, *Komunikační síť*, s. 337; Václav BŮŽEK, „*Gute Freundschaft*“ – *Informelle Kommunikation in der früenezeitlicher Gesellschaft der bömischen Länder*, in: S. Brakensiek – H. Wunder (ed.), *Ergebene Diener*, s. 79-96, zde s. 91-92.

²⁴¹ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 237.

²⁴² O roli „*pánů a přátel*“ na oslavách životního cyklu více na s. 47.

²⁴³ J. HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 315.

neboť církev disponovala velkým množstvím volných peněz. V neposlední řadě rovněž bylo pamatováno na přímluvy ohledně spásy urozcencovy duše. Na oplátku dával velmož a jeho rodina spřízněným klášterům dary a zbožné odkazy. Případně fundovali mše nebo zaštiťovali zvelebování svatostánku.²⁴⁴

Důležitou součástí komunikační sítě byla skupina agentů.²⁴⁵ Mezi agentem a šlechticem panovalo velice podobné pouto jako mezi patronem a klientem. Na rozdíl od něho agent vstupoval do zaměstnaneckého poměru vůči velmožovi a dostával za svou práci plat. Agent zpravidla pobýval v určitém městě, např. Víden, Paříž, Norimberk, nebo působil u nějakého úřadu, např. u apelačního soudu, české komory nebo úřadu desek zemských. Odtud pravidelně informoval pána o místním dění. Na rozdíl od novelanta to však nebylo jeho hlavním posláním, většinou plnil další úkoly všemi dostupnými prostředky ve prospěch patrona, např. nakupoval umělecká díla, zprostředkoval obchody nebo zastupoval patrona u cizího panovnického dvora.²⁴⁶

Velmi často bylo toto pouto překročeno a došlo k navázání osobního vztahu. Agent se začal chovat jako klient, což se projevilo vykonáváním smluvně neukotvených úkolů, navázáním pravidelné korespondence, gratulacemi k nejrůznějším výročím, jejich prostřednictvím se patronovi připomínal a potvrzoval tak svůj vztah.²⁴⁷ Agent býval za svoji práci odměněn, kromě pravidelného platu, i nějakou formou kariérního postupu.²⁴⁸

Bývalo zvykem, že šlechtic v určitém městě vybudoval síť několika agentů, kteří o sobě nevěděli. Tím si patron zajistil přísun pouze ověřených a spolehlivých zpráv. Zároveň existence více agentů na stejném místě předcházelo případnému výpadku informačního kanálu v případě agentovy nemoci.

²⁴⁴ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 393.

²⁴⁵ Tématem agentů v aristokratově komunikační síti se zabývala Marika KEBLUSEK, *Double Agents. Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, Leiden 2011; TÁŽ, *Profiling the Early Modern Agent*, in: Hans Cools – Marika Keblusek – Baldoch Noldus (edd.), *Your Humble Servant. Agents in Early Modern Europe*, Hilversum 2006, s.9-16; Srov. Maurits EBBEN – Raimond FAGEL – René VERMEIR (edd.), *Agentes e identidades en movimiento: Espana y los Paises Bajos siglos XVI-XVIII*, Madrid 2011; Paola VOLPINI, *Los Medici y Espana. Principes, embajadores y agentes en la edad moderna*, Madrid 2018. V českém prostředí se agenty zabýval T. PARMA, *František kardinál Dietrichstein*; Anna NOVÁKOVÁ, *Mezi Flandry, Španělskem a Čechami. Guillermo Verdugo, agent Františka z Ditrichštejna*, Olomouc 2019 (diplomová práce). Zmínky o agentech pánů z Hradce lze najít F. TEPLÝ, *Dějiny I/2*, s. 158, 309-310.

²⁴⁶ J. HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 321-322; A. NOVÁKOVÁ, *K odměnám*, s. 98-99.

²⁴⁷ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 396-397.

²⁴⁸ A. NOVÁKOVÁ, *K odměnám*, s. 98.

3.2 Vývoj klientských vztahů

Patronátně-klientelní vztahy prodělaly v průběhu staletí značné změny. Proto lze vývoj rytířského klientelismu dle Maří rozřadit do třech období.²⁴⁹

První období lze ohraničit důležitými historickými milníky, husitskou revolucí a nástupem Habsburků na český trůn. Toto období bylo charakterizováno velmi nízkým dosahem královského vlivu, mocenskou decentralizací a značným množstvím lokálních šarvátek. Předáci z nejvýznamnější českých šlechtických rodů tak třímali ve svých rukou obrovskou moc, jejíž opora spočívala v držbě opevněného hradu a početné družiny bojovníků zaručujících ochranu. Proto se k nim z nejrůznějších důvodů začali obracet příslušníci nižšího šlechtického stavu z okolí šlechtických dominií. V této době lze mluvit o počátcích rytířského klientelismu v českých zemích.²⁵⁰

Čeští velmoži stanuli v této době na vrcholu vertikálních vazeb, proto výhradně vystupovali v pozici patrona. Základy jejich rytířské klientely většinou vyrůstaly již z dřívějších lenních vztahů.²⁵¹ Klienta ve většině případů ztělesňoval chudší zeman, který pocházel buď ze sousedství patronova panství nebo z jeho zájmových oblastí. V souvislosti s nestabilní politickou situací byl patronátně-klientelní vztah především militární povahy. Rytíř, ať už sám nebo se svými zbrojnoši, v případě potřeby stanul po boku patrona. Bojovalo se nejenom při obraně velmožova panství, ale i při sporech s ostatními šlechtickými uskupeními. Rytířskému klientovi splatil patron své služby tím, že poskytl vojenskou ochranu před nepřáteli nejenom jeho osobě a rodinně, ale i statku a poddaným. O dalších výhodách ve formě společenského nebo politického vzestupu však ještě nelze mluvit.²⁵²

Své povinnosti vůči klientům měl i patron. Kromě zajištění výše zmiňované ochrany, která byla pro toto období nejdůležitější, měl povinnost vykoupit klienta ze zajetí. Unášení rytířů např. klientelou znepráteleného velmože bylo uskutečňováno

²⁴⁹ P. MAŘA, *Svět*, s. 662.

²⁵⁰ O počátcích klientských vztahů v českých zemích pojednal R. NOVOTNÝ, *Rožmberská klientela*; TÝŽ, *Die Rosenberger und der südböhmische Niederadel zur Rolle der Herrschaftsburgen in den Beziehungen zwischen den Patronen und ihrer Klientel*, in: Klaus Birngruber – Christina Schmid (edd.), *Adel, Burg und Herrschaft an der "Grenze": Österreich und Böhmen*, Linz 2012.

²⁵¹ V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 213.

²⁵² P. MAŘA, *Svět*, s. 662-664.

jednak ve vidině snadného zisku v podobě výkupného, jednak za účelem nátlaku na jeho patrona.²⁵³ Ten také musel dbát na chování svých klientů. Jejich případné prohřešky proti zřízení zemskému mohly pošpinit patronovu čest.²⁵⁴

Za velice specifickou formu rytířského klientelismu v pozdní středověku lze označit formu tzv. „*přikázání se*“, která byla jako jediná právně kodifikována, a proto ji nešlo jednostranně vypovědět. Prostřednictvím „*přikázání*“ požadoval rytíř po velmožovi ochranu. Na oplátku složil přikázaný svému ochránci slib věrnosti a loajality. Tento vztah na rozdíl od běžného klientského vztahu nabýval poněkud jiných rozměrů.²⁵⁵

Důvody, které vedly v této době drobné rytíře k navázání vazby s patronem, byly velmi různorodé. Na jedné straně hledali u něj ochranu. Na druhou stranu si spolupráci ze strany zemanů vynutil strach z mocného souseda a jeho regionální mocenské postavení. V 15. století bylo poměrně běžné, že při utváření panských dominií došlo i k pohlcení drobných rytířských statků.²⁵⁶

Vlastnictví rozsáhlé klientely patřilo mezi mocenské nástroje českých velmožů. Její reálná bojová síla mohla zvrátit dění v regionu. Proto se v pohusitské době patron snažil izolovat klienty od okolního světa, získat je do svého vleku a pečlivě bdít nad jejich politickým smýšlením.²⁵⁷

Druhé období rytířského klientelismu se podle Matěje krylo s předbělohorskou dobou. S nástupem Habsburků na český trůn došlo k značnému uklidnění vnitřních poměrů a demilitarizaci společnosti. Šlechtické vojenské družiny složené z rytířských klientů byly rozpuštěny, a tím tak zanikl vojenský charakter patronátně-klientelních vztahů. V téže době došlo k centralizaci moci, kdy se centra dění přenesla z regionů do zemských hlavních měst. Zároveň do systému klientských vztahů vstoupil císař Ferdinand I. jako první a nejvlivnější patron v zemi. Císař si začal vytvářet klientelu, která nebyla omezena na určitý region nebo zemi, ale pokrývala území celé jeho monarchie. Jeho klienty se stávaly nejenom drobní rytíři, ale i šlechtici z předních rodů. Velmoži se

²⁵³ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém*, s. 447-448. Šimůnek se i ve svých dalších pracích věnoval výhradně rožmberské klientele v 15. století. Srov. Robert ŠIMŮNEK, *Rožmberská klientela 15. století*, Výběr 37, 2000, s. 186-193, s. 307-311; 38, 2001, s. 228-236; 39, 2002, s. 130-146; 41, 2004, s. 229-239; 42, 2005, s. 202-213; TÝŽ, *Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 7, 2000, s. 175-190.

²⁵⁴ R. ŠIMŮNEK, *Správní systém*, s. 448.

²⁵⁵ K tomu více P. MAŤA, *Svět*, s. 663.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 665-666.

²⁵⁷ Existují doklady o tom, že velmoži disponovali pečetidly svých klientů; Tamtéž.

tak dostali do dvojí role. Na jedné straně vystupovali jako patroni své klientely, zároveň byli klienty císaře nebo členů habsburského rodu na straně druhé. Vstup panovníka obohatil strukturu klientelismu a zároveň posílil význam panovnického aparátu. Zároveň podobu patronátně-klientelních pout ovlivnilo prosazení nových měřítek prestiže, tedy postavení šlechtice v rámci panovnického dvora a kariéerní postup v zemských a královských úřadech. Na tyto nové skutečnosti museli aktéři klientských vztahů reagovat. Došlo tak k značné reformaci těchto vztahů, při níž došlo k jejich značnému obohacení z politického a kulturního hlediska.²⁵⁸

Nejběžnějším projevem klientských pout v této době bylo posílání zdvořilostních listů. V nich klienti, kromě zpráv o zdraví svém a své rodiny a pokrocích v zemědělských pracích, zpravovali patrony o informacích z celého širého okolí. Patron je naopak zásoboval zprávami ze zemských center, ať už Prahy, Brna nebo Vídně. Klienti často prosili o pomoc či jejich zastoupení při jednání u zemských úřadů, a to buď z časového zaneprázdnění, anebo ze strachu z nejistého vystupování před institucemi.²⁵⁹ Rytíři se na svého patrona obraceli s prosbou hlavně v nelehkých dobách, kdy jejich statky postihla neúroda, mor²⁶⁰ nebo smrt samotného klienta. To pak nebohá vdova hledala u velmože ochrannou ruku.²⁶¹

Další rovinu klientských vazeb tvořila setkání patrona a klienta u obědů nebo večeří. Stravování kromě nasycení žaludku mělo nezastupitelnou socializační funkci. Během těchto setkání se nejenom prohlubovaly společenské vazby, ale také se mohl patron dostat k informacím, které by klient z bezpečnostních důvodů korespondencí nesvědčil.²⁶² Také docházelo ke zdvořilostním návštěvám šlechtických rodin na svých sídlech, aby dostály závazkům dobrého přátelství a regionální i stavovské solidarity.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 666-668.

²⁵⁹ V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 222.

²⁶⁰ „S povětřím okolo nás Vaší Milosti mohu oznámiti, že velmi dobré nejní a již půl míle od Hradce ve Mnichu, v Radmírově i tu jinde dosti zhusta pomírají. Tento pátek minulej v noci jel sem mimo nich, v jednom domě trý jich na marách leželo, čehož sem se dosti velmi lekl, ale když vůle boží jest, darmo se protiviti, než za hříchův odpuštění Jeho Milosti svaté žádati, neb všecko, co se narodilo, umřítí musí“ psal Ctibor Vrchotický z Loutkova 9. listopadu 1556 Jáchymovi z Hradce; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 11.

²⁶¹ „Vaší Milost s ponížeností jako sirá vdova i na místě dítek svých a sirotkův žádám, že se ráčíte k tomu milostivě přičiniti, aby táž relaci k svému vyřízení přišla a stateček ten aby k prodeji co nejspíše býti může přiveden býti mohl“ prosila vdova Alžběta Čáslavová z Loutkova v dopise ze dne 17. dubna 1585 Adama II. z Hradce; Tamtéž, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 26.

²⁶² J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 384.

Během těchto setkání trávili čas různými kratochvílemi jako např. lovem nebo pijáckými zábavami.²⁶³ Rovněž se zde nabízela příležitost neformálních jednání o prosazování vlastních cílů na úrovni krajské nebo zemské správy.²⁶⁴

Důležitou součástí každodennosti klientů a patrona byly projevy náklonnosti ve formě darů.²⁶⁵ Samotné obdarování představovalo symbolické zhmotnění oboustranně prospěšného vztahu, jehož pokračování vyžadovalo odplatu. Dary, které byly posílány z venkovských sídel rytířů, měly symbolizovat vyjádření oddané podřízenosti vůči svému patronovi. Na jeho dvůr tak proudila zvěřina,²⁶⁶ ryby,²⁶⁷ drůbež,²⁶⁸ exotičtí ptáci, chrti,²⁶⁹ ale i pochutiny,²⁷⁰ dekorativní a liturgické předměty. Šlechtic na oplátku svým klientům půjčoval osobní lékaře, dvorské kuchaře, myslivce, kočí či kněze, které by si nižší šlechtici jinak nemohli dovolit.²⁷¹ Patron, ve snaze potvrdit trvalé pouta a dobré přátelství, zase své klienty obdarovával při příležitosti významného životního jubilea, svatby nebo křtin.²⁷²

²⁶³ V. BUŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 261.

²⁶⁴ V. BUŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 242-243.

²⁶⁵ Problematikou darů mezi patronem a klienty se zabývala Shanon KETTERING, *Gift Giving and Patronage in Early Modern France*, *French History* 11, 1988, s. 131-151. V českém prostředí pak okrajově ve svých pracích Václav Bůžek; V. BUŽEK, *Klientela*, s. 211; TÝŽ, „*Páni a přátelé*“, s. 242; TÝŽ, „*Dobré přátelství*“, s. 38; TÝŽ – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 65-68.

²⁶⁶ „*Ted' Vaší Milosti tetřeva hluchého posílám*“ psal Jan Tunkl z Brníčka 2. dubna 1556 Jáchymovi z Hradce; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 12.

²⁶⁷ „*A ted' Vaší Milosti pstroužek pečený posílám, Pán Bůh rač dáti, abyste jej v dobrém zdraví snísti ráčil*“ psal Zdeněk Malovec z Malovic 30. října 1553 Jáchymovi z Hradce; tamtéž, kart. 9.

²⁶⁸ „*Ted' Vaší Milosti tolikž maličko tři vonosek [?] a tři kačat posílám*“ psal Jan Leskovce z Leskovce 16. května 1553 Jáchymovi z Hradce, tamtéž.

²⁶⁹ Zvířecími dary se v jihočeském prostředí zabýval Jakub KALIVODA, *Zvíře v každodenní komunikaci na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka*, České Budějovice 2021 (bakalářská práce).

²⁷⁰ „*Vedli toho Vaší Milosti 15 melounů odsílám a ačkoliv nevelcí sou, že hned zpočátku suchem se zadrželi, ale však se naději, že nevelmi zlý sou*“ daroval Šebestián z Vřesovic 27. srpna 1595 Adamovi II. z Hradce melouny, SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 27.

²⁷¹ V. BUŽEK, *Klientela*, s. 221; „*Vaší Milosti z půjčení vozíku a kočích s nemalú vděčností děkuji...*“ psal Jan Leskovce z Leskovce 16. dubna 1557 Jáchymovi z Hradce, tamtéž, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 9.

²⁷² V. BUŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 242.

Rovněž se rytířští klienti účastnili oslav životního cyklu svého patrona a jeho rodiny, kde po boku „*pánů a přátel*“ sehrávali důležitou roli.²⁷³ Na svatebním veselí byla důležitá už jen klientova přítomnost. Čím více šlechticů se svatby na patronově straně zúčastnilo, tím lépe bylo uznáno dobré jméno rodu a jeho „*poctivost*“.²⁷⁴ Proto byla jejich účast domlouvána písemně již několik měsíců dopředu.²⁷⁵ Představitelé rodů uzavírajících manželství si pak zpravidla vyměňovali psaní o tom, koho požádali o prokázání „*dobrého přátelství*“.

Další významnou událostí byl křest dětí.²⁷⁶ Při křtinách, které byly navýsost společenskou událostí, se opět veřejně potvrzovalo dobré jméno rodu. Zároveň to byla dobrá příležitost pro působivou prezentaci postavení rodiny před očima ostatních šlechticů. Proto se rodiče snažili své ratolesti sehnat co nejurozenějšího kmotra.²⁷⁷ Jeho úloha byla spíše reprezentativní. Do akceschopnosti se dostal v případě úmrtí rodičů, kdy měl povinnost se o kmotřence postarat. Bylo naprosto obvyklé, že se kmotři v takovém případě stali poručníky nezletilých sirotků. Zároveň se také měli starat o jeho majetek,

²⁷³ Ke slavnostem životního cyklu více Pavel KRÁL, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, Opera historica 10, 2003, s. 439-456.

²⁷⁴ TÝŽ, „*Dobré přátelství*“, s. 32-33.

²⁷⁵ Totéž platilo i pro svatby rytířských klientů; „*Vaší milosti oznamuji, že z vůle Pána Boha a s radou pánův a přátel svých, zamluvil sem dceru svou Alinu k stavu svatému manželství panu Mikolášovi mladšímu Smrčkovi z Mnichu, a den k dodání dcery své témuž panu Smrčkovi sem jmenoval pondělí po svatým Matouši, aby se se pány a přáteli svejmi tím zázeji k večeri na Žďáře Pluhovým najíti dal. Za to Vaší Milosti služebně žádám, že na týž den tím zázeji k večeri ke mně na Žďár i s Její Milostí paní, paní manželkou Vaší Milosti, přijeti ráčíte, a takového svadebního veselí že přítomni bejti ráčíte*“ zval Jan Vrchotický z Loutkova 29. srpna 1595 Adama II. z Hradce na svatbu; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 27.

²⁷⁶ Křtem ve šlechtickém prostředí se zabýval Martin HOLÝ, *Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku*, Historická demografie 28, 2004, s. 15-33; Miroslava MELKESOVÁ, *Křestní obřad a úloha kmotra v polovině 17. století*, České Budějovice 2002 (diplomová práce); Josef GRULICH, „*Slavnostní okamžiky*“ – svatební a křestní obřad v období raného novověku. Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století, Historická demografie 23, 2000, s. 49-82; P. KRÁL, *Křtiny*, s. 439-456. Rolí kmotrovství se zabývala Markéta SKOŘEPOVÁ, *Kmotrovství jako badatelský problém. K sociálním dějinám raného novověku a 19. století*, Český časopis historický 114, 2016, s. 64-88; Miroslava MELKESOVÁ, *Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku*, Historická demografie 30, 2006, s. 205-241; dále Petr VOREL, *Cimburkové a Pernštejnové. Majetkové a rodinné vztahy na přelomu 15. a 16. století*, in: František Hýbl (ed.), *Morava na prahu nové doby*, Přerov 1995, s. 76; V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 35.

²⁷⁷ M. HOLÝ, *Křest*, s. 21.

jenž měl sirotkům po nabytí plnoletosti jako dědictví připadnout.²⁷⁸ Pro rytířské klienty byla nejlepší volbou osoba patrona, na něhož se často obraceli.²⁷⁹ Volba kmotra či kmotrů byla opravdu důležitá, neboť se spolu s rodiči podíleli na výchově a vzdělání dítě.²⁸⁰ Pokud se kmotrem opravdu stal patron, rodiče žádali, aby se jejich prvorozenému synovi dostalo šlechtické výchovy na patronově dvoře, popřípadě aby mu byla zprostředkována kavalírská cesta.²⁸¹ U druhorozeného syna bylo požadováno zajištění či doporučení kvalitního preceptora²⁸² nebo dostupnost univerzitního vzdělání. Dcery klientů byly nejčastěji posílány do fraucimoru patronovy manželky.²⁸³ Ku příležitosti samotného křtu přivázel velmož svému kmotřenci také různé dary. Mezi ty obvyklé patřilo nádobí z drahého kovu, nejčastěji koflík nebo pohár, či šperky, ať již prsten nebo řetízek.

Klienti vystupovali i na křtu patronových dětí. Jen velice zřídka působili v roli kmotra. Toto místo bylo přenecháno šlechticům z nejpřednějších rodů. Velmi často byl o

²⁷⁸ Tamtéž, s. 22-23.

²⁷⁹ „Vaší milosti služebně oznamuji, že jest Pán Bůh všomohúcí mé milé manželce šťastně pomoci a nám spolu dcerku dáti ráčil, kterouž vedle nařízení církevního v tuto neděli nejprve příští okřtíti dáti chce. I majíce k Vaší Milosti jako svému vždycy milostivému panu obzvláštní naději, že tom oslyšán nebudu, Vaší Milosti za to ve vsí poníženosti prosím, že na týž den Její Milosti paní manželku Vaší milosti, aby se paní ráčila tak mnoho ponížiti, v domě mým se k vobědu najíti a dcerce mí paní a kmotrou vedle jiných Jich Milostí aby býti ráčila, že k tomu své milostivé dovolení dáti ráčíte“ prosil Zachariáš Kába z Rybňan 7. března 1587 o kmotrovství manželku Adama II. z Hradce; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 27.

²⁸⁰ Ohledně vzdělávání svého syna Adama se poměrně často radil Diviš Slavata z Chlumu a Košumberka s Jáchymem z Hradce; „Můj nejmilejší pane švagře, kdež sem vám o Adama, syna svého, psaní učinil, že bych jej rád někde dal, aby se předce německy učil, a to, což německy umí, aby nezapomenul, radíce se s vámi, kde by zdání vaše bylo, a i ještě vám tímto psaním svým připomínám, že mi v tom zdání své oznámíte, neb bych nerad, poněvadž již jemu jest ke třináctému létu, aby čas mařiti měl.“ Tamtéž, inv. č. 367, sign. II C 2, kart. 6, fol. 67-68. Dopis ze dne 9. června 1555. Korespondenci Diviše Slavaty z Chlumu a Košumberka s Jáchymem z Hradce se zabývala G. BLÁHOVÁ, *Páni z Hradce*;

²⁸¹ Kavalírskými cestami šlechticů se zabýval Zdeněk HOJDA, „Kavalírské cesty“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216-239; TÝŽ, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.-18. století*, in: Vladimír Příbyl – Dana Příbylová (edd.), *Slánské rozhovory 2005. Itálie*, Slaný 2006, s. s. 35-40; TÝŽ – Eva CHODĚJOVSKÁ (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*, Praha 2014; Jiří KUBEŠ, *Náročná dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013; TÝŽ, *Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*, *Theatrum historiae* 1, 2006, s. 83-108.

²⁸² Vychovateli šlechticů se zabýval Martin HOLÝ, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*, Praha 2011.

²⁸³ V. BŮŽEK, „Páni a přátelé“, s. 250; TÝŽ, *Klientela*, s. 222.

kmotrovství žádán i samotný císař.²⁸⁴ Klienti zde opět projevovali své „*dobré přátelství*“ a „*poctivost*“ patronovu rodu. Někdy se také podíleli na samotné přípravě slavnosti, protože organizace těchto veselí byla velmi finančně náročná. A tak klienti s sebou přivázeli potřebné nádoby, ubrusy a velké množství potravin. Leckdy sháněli pro zábavu hostů např. trubače.²⁸⁵

Klienti se rovněž scházeli i před patronovou poslední cestou, a to při pořizování testamentu.²⁸⁶ Při jeho sepisování byla dáвана přednost rytířským klientům ze sousedství, aby zde vystoupili jako kšaftovní svědci a připojili svůj podpis i pečeť, před příbuznými. To bylo zapříčiněno dvěma důvody. Kšaft byl většinou sepisován těsně před smrtí. Proto se také často stávalo, že rychlý průběh smrtelné choroby často nedovoloval přijet příbuzným ze vzdálenějších koutů země. Za druhé, pokud se vyskytl případný dědický spor, byla lepší domluva s příbuzensky nespřízněnými rytíři z blízkého sousedství, než vleklá komunikace s ostatními členy rodu, kteří mohli být i jiného vyznání.²⁸⁷

I při patronově pohřbu byla prokazována „*poctivost*“ rodu a zemřelému. Ačkoli pozůstali rozesílali pozvánky na pohřební slavnost příbuzným a zemským úředníkům, iniciativa pro svolání co nejširšího okruhu „*pánů a přátel*“ byla na straně klientů. Velký počet smutečních hostů demonstroval patronovu moc. Zároveň osobní přítomnost klientů stvrzovala trvání patronátně-klientelního vztahu s novým pokračovatelem tradice jeho rodu.²⁸⁸

Nejvyšší rovinu klientského vztahu představovalo zapojení rytířů do systému zemské správy. Především do úřadů na regionální či zemské úrovni. Ne všem nižším šlechticům se toto podařilo, a ne všichni o to usilovali. Přesto klienti, kteří zastávali nějaký úřad, byly pro svého patrona mnohem cennější, než kdyby jen seděli na své tvrzi. Do funkce se mohli dostat dvojí cestou, buď vlastním přičiněním, nebo díky přímluvám mocného patrona.

²⁸⁴ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 388.

²⁸⁵ M. HOLÝ, *Křest*, s. 24-25.

²⁸⁶ Šlechtickými testamenty se zabýval Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002.

²⁸⁷ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 253.

²⁸⁸ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 383-384; V. BŮŽEK, „*Dobré přátelství*“, s. 35. Šlechtickými pohřby se v českém prostředí zabýval Pavel KRÁL, *Smrt; Týž, Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002, s. 72-86; Týž, *Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, *Opera historica* 8, 2000, s. 315-332; Milan HLINOMAZ, *K pohřbům barokních velmožů*, *Opera historica* 5, s. 531-534.

Na úrovni krajské správy mohli rytíři vykonávat funkci krajského mustrhera, výběrčího posudného nebo nejvýznamnější úřad krajského hejtmána.²⁸⁹ V každém kraji byli císařem jmenováni dva hejtmané, jeden za panský a druhý za rytířský stav, zpravidla na jeden rok.²⁹⁰ Krajszí hejtmané nejčastěji úřadovali ze svých sídel a do krajského města přijížděli pouze v době konání krajských sjezdů či slavností. Jejich práce spočívala v udržování veřejného pořádku, dohlížení na kvalitu mince, velení krajské hotovosti nebo potírání pytláctví a lapkovských band. Rovněž jako smírčí soudci narovnávali spory mezi obyvateli nebo vydávali úřední napomenutí a příkazy. Veškeré obyvatelstvo jim bylo povinováno poslušností.²⁹¹ Ačkoliv byla tato funkce formálně čestnou, tedy bez nároku na ohodnocení, skrývala mnohé výhody. Bezpochyby úřad krajského hejtmána patřil k velice prestižním pozicím.²⁹² Rovněž skýtal prostor pro osobní obohacení, které vyplývalo z hejtmánské povinnosti evidovat stav jednotlivých panství v kraji za účelem stanovení daní a daňových úlev. Jednou z velkých benefic tohoto úřadu byla dobrá informovanost o dění v kraji.

Leckdy býval jmenován hejtmanem za panský stav rytířů patron. Tehdy došlo, z hlediska klientských vztahů, k ideální situaci, kdy spolu mohli prosazovat své politické a majetkové zájmy v kraji a manipulovat ostatními šlechtici, kdy rozesílali pozvánky na krajské sněmy pouze názorově spřízněným urozcům.²⁹³

Při výkonu úřadu krajského hejtmána získali rytíři nové zkušenosti a znalosti, které by je opravňovali pro prestižní službu u nižších zemských či královských úřadů. Pokud se klientům podařilo takové místo získat, snažili se oplatit patronovi protekci, díky níž se dostali do funkce. Proto pravidelně zpravovali velmože podrobnými informacemi

²⁸⁹ Krajským zřízením a vymezení funkcí krajských úředníků se zabýval B. RIEGER, *Zřízení*; František DVORSKÝ, *Krajszí hejtmané*, PAM 9, 1871–1873, s. 149–150, 561, 960; PAM 10, 1874–1877, s. 374–376, 628, 852–854; Jaroslav MACEK – Václav ŽÁČEK, *Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy (1605–1868)*, Praha 1958; V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 63–88; P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období*, TÝŽ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v Čechách*. Krajskými hejtmány se po roce 1620 zabývala Helena SEDLÁČKOVÁ, *Krajszí hejtmané v Čechách (1623) 1641–1849. Personální obsazení*, Praha 2021.

²⁹⁰ K jmenování docházelo obvykle na sv. Jiří, tj. 23. dubna; B. RIEGER, *Zřízení I*, s. 167–175.

²⁹¹ V. BŮŽEK, *Nižší šlechta*, s. 63.

²⁹² O tom svědčí dochovaná korespondence pánů z Hradce a Slavatů, kdy vystupovali v roli krajského hejtmána, s ostatními urozcemi; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 339–404, sign. II L 3 – II L 4e, kart. 28; Tamtéž, Rodinný archiv Slavatů, inv. č. II 110 – II 124, sign. III A 2a – III A 5b, kart. 18.

²⁹³ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 259.

o dění v pražských úřadech nebo se snažili prosazovat jeho politický program. V některých případech zastupovali patrona při soudních či majetkových jednáních u stavovských orgánů.²⁹⁴

Neopomenutelnou stránkou patronátně-klientelních pout bylo půjčování peněz rytířů svému patronovi. Tato složka vztahu nabývala na intenzitě zejména v posledních desetiletích 16. století, kdy docházelo k platební neschopnosti předních českých rodů.²⁹⁵ K obrovskému zadlužení v drtivé většině na základě výdajů spojených s nezbytnou reprezentací velmože a jeho rodiny. Jelikož měšťanští klienti nedisponovali přílišným množstvím peněz, velmoži nejčastěji hledali zdroje úvěru u nižší šlechty.²⁹⁶ V naléhavých listech budoucím věřitelům se dovolávali „*dobrého přátelství*“, kterým se chtěli za poskytnutou půjčku v budoucnu odvděčit.²⁹⁷ Rytířské půjčky často vzbuzovaly v očích okolní společnosti závist a zároveň zvyšovaly jejich společenskou prestiž.²⁹⁸ Ačkoli by se mohlo zdát, že úvěr byl cílem vztahu, nebylo tomu tak. Půjčka byla jedním z řady prostředků komunikace klienta s patronem.²⁹⁹

Peníze, které rytíři svým patronům poskytovali, pocházely nejčastěji z nabytého dědictví, vyplaceného věna, různých peněžních darů či úplatků a zpronevěřených peněz, pokud rytíř dříve vykonával u patrona úřednickou funkci. Z vypláceného úroku, který byl

²⁹⁴ BŮŽEK, *Klientela*, s. 218; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 266.

²⁹⁵ Např. Rožmberků, Pernštejnů nebo pánů z Hradce, jejichž situací se zabýval V. LEDVINKA, *Úvěr*.

²⁹⁶ Půjčkami klientů se zabýval již zmiňovaný Ledvinka a V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání nižší šlechty*; TÝŽ, *Úvěrové podnikání rytířů*, s. 135-194; TÝŽ, „*Svatý Jiří za humny jest*“. *Úvěr v myšlení rytířských klientů předbělohorské doby*, *Studia Comeniana et historica* 29, 1999, č. 62, s. 34-45 či Marek VAŘEKA, *Zadluženost Pernštejnů na příkladě plumlovského panství*, in: Richard Psík (ed.), *Studia iuvenilia MMIII. Sborník studentských prací*, Ostrava 2004, s. 91-107.

²⁹⁷ Rytíři, kteří poskytovali půjčky, nepředstavovali jednoduší proud. V. Bůžek ve své publikaci *Úvěrové podnikání nižší šlechty* nastínil jejich 3 profily: rytíře – rentiéra, rytíře – lichváře a podnikatele a rytíře – lichváře a politika. Popisování rytířských klientů spadali do kategorie rytíře – rentiéra. Druhý profil rytíře – lichváře a podnikatele neodpovídal dobovému chápání patronátně-klientelnímu vztahu. Urozenec záměrně půjčoval vysoké částky zadluženým aristokratům s vidinou jeho brzké platební neschopnosti, neboť poté nic nebránilo rytíři – lichváři a podnikateli uplatňovat vůči dlužníkovi vyhocené represivní návrhy, které se dotýkaly dlužníkova majetku. Věřitel zpravidla toužil získat do vlastní držby některá z dlužnickových panství. Jejich vztah, jenž byl založen pouze na půjčování peněz, lze označit jako věřitelský. Profil rytíře – lichváře a politika je s druhým profilem totožný, až na účel zisku peněz. Lichvář a podnikatel je měl pro svoji potřebu a zvyšování životního standardu. Naopak lichvář a politik financoval své náklady spojené s působením v úřadech a případným kariérním vzestupem.

²⁹⁸ V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 220.

²⁹⁹ TÝŽ, *Svatý Jiří*, s. 38.

nejčastěji splácen dvakrát do roka, a to na sv. Jiří a Havla, si klient mohl udržet slušnou životní úroveň.³⁰⁰ Výplata občas byla provázena problémy a opožděním splátek, které mohly rytíře uvrhnout to finančních nesnází.³⁰¹

Rovněž často šlechtici žádali drobné rytíře z okolí jejich dominia o převzetí ručitelských záruk u jejich půjček. Ručení přinášelo klientů pocit prestiže a utužení jejich vztahu s patronem. Na druhé straně zde hrozilo obrovské nebezpečí, že velmož přestane být schopen splácet své půjčky, a oni tak budou muset převzít jejich závazky, které byly pro nižší šlechtice likvidační.³⁰² Často pak takový klient skončil u soudu, kde mu hrozila ztráta majetku. I v této chvíli zoufalí rytíři doufali, jak vyplývá z dochované korespondence, v naplnění patronova „*dobrého přátelství*“, kdy dojde k urovnání dluhů a zbaví se tak „*nemalého posměchu a hanby*“.³⁰³ Proto leckdy docházelo k situacím, kdy klient odmítl ať už patronovi půjčit či převzít ručení. To zejména pramenilo buď z jejich špatné osobní zkušenosti nebo s obeznameností svých známých a sousedů.³⁰⁴

V období druhé poloviny 16. století vstoupili do spleť sítě klientských vztahů tzv. brokers či middlemen, tedy zprostředkovatelé, jimiž nejčastěji byli vrchnostenští úředníci patrona.³⁰⁵ Někteří úředníci, zvláště pokud pocházeli z rytířského prostředí, sice byli šlechticovými placenými zaměstnanci, ale zároveň plnili řadu smluvně nepotvrzených povinností ve prospěch velmožů, což bylo charakteristické pro klientské

³⁰⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 65.

³⁰¹ „*Posla tohoto naschvál posílám a prosím, že mi ten list i s ouroky zadržalými poslati ráčíte*“ psala Markéta Korumcová ze Suché 29. září 1554 Jáchymovi z Hradce; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 7; „*Přitom Vaší Milosti oznamuji, že své sumy, kterouž při Vaší Milosti mám, k svatému Jiří potřebovati budu k své vlastní potřebě, neb sem ty vůle, abych nákej statček [!] vždy sobě koupil. Jestli že bych spěšně neproměnil své živnosti, neuznávám než záhubu svou i zavedení s dítkami svejmi*“ psal Arnošt Vitanovský z Vlčkovíc 18. března 1554 Jáchymovi z Hradce; Tamtéž, kart. 8.

³⁰² V. BŮŽEK, *Svatý Jiří*, s. 40, 43.

³⁰³ „*Protož Vaší Milost prosím a žádám, že ráčíte tu věc milostivě a laskavě vopatríti, aby ten poctivý člověk k posměchu nenabytému nepřišel [...]. Což věřím, že neráčíte na něho takový hrozný posměch dopustiti*“ psal Jiřík Mošaur z Valdova 8. března 1588 Adamovi II. z Hradce; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 26.

³⁰⁴ V. BŮŽEK, *Svatý Jiří*, s. 41; „*Poněvadž sama od sebe některou sumu peněz klásti mám a některé dobré pány a přáteli, kterým sem se na žádost jich půjčkou zakázala, nato i bezpečila, nerada bych jim v tom pochybila. Protož Vaší Milost za to přátelsky žádám, že v tom žádost Vaší Milosti vykonati nemohu a mně v tom že za zlé jmíti neráčíte...*“ psala Johana Leskovcová z Barachova 3. listopadu 1585 Adamovi II. z Hradce; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 399, sign. II. L 3, kart. 26.

³⁰⁵ P. MAŤA, *Svět*, s. 659; Termín „*broker*“ do historické literatury poprvé zavedla S. KETTERING, *Patrons*.

chování. Tito brokeři tvořili tzv. mezičlánek mezi patronem, který byl ku příkladu zaneprázdněný vykonáváním zemských úřadů, a lokálními klienty, nejčastěji pocházejících z městského či venkovského prostředí, výjimečně i s drobnými rytíři. Při komunikaci s klienty si brokeři přisvojovali roli patrona, jež jim sice nenáležela, ale často jim přinášela řadu nejrůznějších výhod. Během času se některým podařilo prostřednictvím navazování vztahů, které ne vždy bylo dobrovolné, si s měšťany a sedláky v hostincích vybudovat vlastní klientelu. V některých případech mohlo chování brokerů pokrýt klientův pohled na patrona a jeho dvůr.³⁰⁶

S příchodem 17. století, do jehož počátku bývá datováno třetí období rytířského klientelismu, došlo ke značným modernizačním a byrokratickým tendencím, v jejich důsledku došlo k připoutání urozenců k mocenským centrům, tedy hlavnímu zemskému městu nebo vídeňskému dvoru. Šlechtici, kteří zde vykonávali nějaký úřad, byli značně časově vytiženi, a tudíž byli dlouho odloučeni od své rodiny a venkovského sídla. Pokud nižší šlechtic nadále setrval u tradičního hospodaření, musel často v důsledku nerentabilnosti a neschopnosti konkurence svých zemědělských produktů s výpěstky ze šlechtických dominií rodové sídlo prodat. Následně se rytíři uchýlovali buď do vojenských služeb, nebo vykonávali pozici úředníků ve vrchnostenských kancelářích či se usazovali ve městech.³⁰⁷ V důsledku těchto změn došlo k pozvolnému rozkladu tradičních forem upevňování dobrého přátelství.³⁰⁸

Tuto tendenci ještě umocnil politický vývoj nižší šlechty v království po bitvě na Bílé hoře, tedy ve dvacátých letech 17. století, kdy došlo k téměř rozvrácení rytířského stavu.³⁰⁹ První velkou ranou, kterou rytíři utrpěli, byla konfiskace jejich majetku, neboť velká část nižší šlechty se postavila za doby stavovského povstání na stranu povstalců. Rytířský stav byl konfiskací ze všech stavů nejvíce postižen.³¹⁰ Další rána přišla s rokem

³⁰⁶ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA, *Dvory*, s. 67-68; V. BŮŽEK, *Klientela*, s. 216; J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 380.

³⁰⁷ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 51; V Jindřichově Hradci na počátku druhého desetiletí 17. století žilo hned několik nižších šlechticů: Oldřich Španovský z Lisova, Hložkové ze Žampachu, Adam Mikuláš Bulvana z Bulvanu; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 305.

³⁰⁸ V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 243-244; P. MAŤA, *Svět*, s. 670.

³⁰⁹ Vývojem rytířského stavu po Bílé hoře se podrobně zabýval František KOREŠ, *Proměna nižší šlechty Království českého v pobělohorské době*, České Budějovice 2020 (= disertační práce).

³¹⁰ Pobělohorskými konfiskacemi se zabýval T. V. BÍLEK, *Dějiny I-II*; Petr ČORNEJ, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, Studia historica 14, 1976, s. 165-194; T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*; P. MAŤA, *Svět*, s. 67-87, 125-127; Josef POLIŠENSKÝ – Frederik SNIDER, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, Československý časopis historický 20, 1972, s. 515-526.

1627, kdy v důsledku rekatolizačních snah došlo k vypovězení nekatolické šlechty ze země. To mělo za následek odliv původní staré české šlechty do oblasti Saska, Polska či Uher.³¹¹ Tentýž rok znamenal i pro zbylou nižší šlechtu politický sestup, kdy byl s vydáním Obnoveného zřízení zemského jejich stav v rámci stavovské obce odsunut z druhého příčky na třetí místo, tedy za duchovenstvo a vyšší šlechtu.³¹² Politický a společenský sestup pokračoval i s přijetím říšské titulatury.³¹³ Tyto události zásadně proměnily skladbu a snížily počty rytířstva. Pokud některý rod přečkal zmiňované období bez úhony a nadále se chtěl účastnit politiky, snažil se získat povýšení do panského stavu.³¹⁴

Rovněž se změnilo postavení velmožů. Ti, jíž přestáli politické zvraty dvacátých let a chtěli si i nadále udržet prestiž, se museli přesunout k vídeňskému dvoru. Zde si museli zvyknout, že už výlučně nevystupují v nadřazené roli patronů, ale naopak jsou klienty, jejichž patronem je samotný císař a hrstka jeho mocných rádců. S vydáním Obnoveného zřízení zemského byli i čeští páni zkráceni na svých právech. Panovník si podržel právo na obsazování zemských úřadů a udělování titulů. Tím fakticky ztratili aristokratičtí patroni jeden z nástrojů pro udržení rytířských klientů. Nyní sami na císařském dvoře neustále zápasili o moc, prestiž a prostředky. Páni u císařského dvora často prosili o titul nebo významný dvorský či zemský úřad pro své „pány a přátele“. Pokud chtěli nějakou přímluvu pro sebe či svoji rodinu, museli prosit další významné osoby u dvora, např. císařovy rádce, kteří by tuto prosbu tlumočili, neboť se neslušelo, aby šlechtic prosil o dobrodiní pro sebe nebo svou nejbližší rodinu.³¹⁵

V důsledku výše uvedených změn došlo k rozpadu sítě rytířských klientů. Počty rytířů byly drasticky zredukovány. Zároveň díky byrokratizaci státního aparátu patron tyto klienty už nepotřeboval. Centrum jeho dění se přesunulo do zemského centra či

³¹¹ Jiří MIKULEC, *31. 7. 1627. Rekatolizace šlechty v Čechách. Či je země, toho je i náboženství*, Praha 2005; K exulantům více L. BOBKOVÁ, *Exulanti*; Alois KOMÍNEK, *Vystěhovalci čeští po bitvě bělohorské*, Památky archeologické 9, 1874, s. 554-558.

³¹² Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, Praha 1888; Jaroslav PÁNEK, *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*, Praha 2006, s. 13-29.

³¹³ P. MAŤA, *Svět*, s. 67-76.

³¹⁴ K tomuto případu došlo např. u rodu Čabelických ze Soutic, Hýzrlů z Chodů, Jenišků z Újezda, Robmhápů ze Suché, Vítů ze Rzavého, Voračických z Paběnic atd.

³¹⁵ J. HRBEK, *Barokní Valdštejnové*, s. 380-381; P. MAŤA, *Svět*, s. 674-676.

k císařskému dvoru a dění na venkově ztratilo na důležitosti. Při nemožnosti dosadit si svého klienta do zemských úřadů, patron nejčastěji využíval stávající císařské úředníky, které si platil jako své agenty. Ti zastávali u těchto úřadů úplně stejnou pozici jako předtím rytířští klienti, tj. pravidelně patrona zpravovali o aktuálním dění a ovlivňovali věci v jeho prospěch.³¹⁶

³¹⁶ J HRBEK, *Hledat a nalézat*, s. 329.

4. Klientská síť

V české historiografii je téma šlechty poměrně reflektované, pokud se jedná o vyšší šlechtu. Nižšímu šlechtickému stavu se vždy dostávalo mnohem méně pozornosti. Když už ji dostal, tak se studie zpravidla zaměřovaly pouze na nejmocnější a nejvýznamnější rytířské rody či jedince,³¹⁷ a nikoliv na stav jako celek.³¹⁸ K tomu dochází především z toho důvodu, že velice malé množství drobných šlechticů po sobě zanechalo nějaké informace či písemnosti, které by byly uspořádány do rodinných archivů.³¹⁹ Proto jsou zpravidla informace o rytířských rodech roztroušeny po fondech centrálních institucí,³²⁰ nebo v genealogických a heraldických sbírkách, které byly utvářeny od 18. století.³²¹ V neposledním případě se mohou písemnosti týkající se dějin nižší šlechty nacházet v rodinných archivech vyšší šlechty. Zde se zpravidla zachovala část jejich korespondence, pokud rytíři se členy panských rodů udržovali pravidelný písemný styk.

Počátky moderního bádání o dějinách nižší šlechty lze klást do 19. století k „otci

³¹⁷ Vladimír BŘEZINA, *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*. České Budějovice 2008; Jakub Jiří JUKL, *Jan Smiřický ze Smiřic. Vzestup a pád zakladatele slavného rodu*, České Budějovice 2012; Petr MAREŠ – Michaela HRUBÁ, *Karel Častovec Myška ze Žlunic. Život předbělohorského rytíře ve světle rodinné korespondence*. Ústí nad Labem 2000; Jaroslav POLÁCH, *Jan Smil z Křemže. Život tábořského hejtmana a loupeživého rytíře*. České Budějovice 2011.

³¹⁸ Výběrově z prací, které se věnovaly nižší šlechtě jako celku V. BUŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*; Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Der Adel in den böhmischen Ländern 1526-1740. Stand und Tendenzen der Forschung*, Anzeiger der Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse 137, 2002, č. 1, s. 55-98; P. MAŤA, *Svět*.

³¹⁹ Rodinné archivy vytvořily pouze ty rody, které se v pozdějších dobách dočkaly povýšení např. mezi svobodné pány či hrabata; Zemský archiv v Opavě, Rodinný archiv Borků z Roztropic; SOA Plzeň, Rodinný archiv Lažanských – Manětín; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Krajířů z Krajku; Tamtéž, Rodinný archiv Vratislavů z Mitrovic.

³²⁰ Národní archiv Praha, Desky zemské větší; Tamtéž, desky zemské menší; Tamtéž, Stará manipulace.

³²¹ Tamtéž, Sbíрка genealogická Dobřenského; Tamtéž, Sbíрка genealogicko-heraldická Wunschwitzova; Tamtéž, Sbíрка genealogická Deymů ze Stříteže; Tamtéž, Sbíрка genealogická Des Fours-Walderodů; Tamtéž, Sbíрка genealogická Horů z Ocelovic; Tamtéž, Sbíрка genealogická Jakubičkova; Tamtéž, Sbíрка genealogicko-heraldická Krále z Dobré Vody; Tamtéž, Sbíрка genealogická Leonova; Tamtéž, Sbíрка genealogická Schumannova; Tamtéž, Sbíрка genealogická Ubelliho; Tamtéž, Sbíрка genealogická Vašákova; Tamtéž, Sbíрка genealogická Procházková; Archiv Národního muzea, Bukovský Antonín – Genealogická sbíрка; Tamtéž, Macháček Josef – Heraldická sbíрка Pro oblast jižních Čech konkrétně sbířky v SOA Třeboň, Historica Třeboň; Tamtéž, oddělení Jindřichův Hradec, Historica Jindřichův Hradec.

národa“ Františku Palackému a jeho *Dějínám národa českého*. Již Palacký si všímal toho, že nižší šlechtický stav nebyl homogenní vrstvou, nýbrž se skládal z rytířů, zemanů, vladyků, nápravníků a panošů. Rozdíl mezi jednotlivými příslušníky spíše chápe v rovině majetkového vlastnictví. Zmíněné termíny vnímal jako synonyma.³²²

V téže době se nižší šlechtě ve svých pracích podrobně věnoval Vincenc Brandl,³²³ který si uvědomoval nejasnost členění stavu, proto se snažil objasnit termíny rytíř, vladyka, zeman a panoš na základě dobových pramenů metodou historické sémantiky. Nutno podotknout, že jeho práce vznikaly v době, kdy probíhal spor o pravost rukopisu Zelenohorského, v němž se Brandl postavil na stranu jeho obhájců a hojně z něj čerpal.

V následujících letech mnoho historiků rezignovalo na hlubší zkoumání vnitřní struktury nižšího šlechtického stavu a spokojili se s konstatováním, že se šlechta již od dávných dob dělila na „*bohatší vyšší šlechtu čili stav panský, a v drobnou šlechtu čili stav rytířský neboli vladycký*“.³²⁴ Dobové práce se spíše soustředily na shromažďování genealogicko-topografických faktů o jednotlivých rodech.³²⁵ Tyto tendence vyvrcholily v díle Augusta Sedláčka *Hrady, zámky a tvrze Království českého*.³²⁶ Ačkoli toto dílo nebylo po stránce faktografické dosud překonáno, bohužel jeho velkým nedostatkem je zanedbatelný a mnohdy nevěrohodný poznámkový aparát sloužící k ověření pramenných zdrojů.

Pozitivističtí historici konce 19. století a první poloviny obrátili svůj zájem k dějinám každodennosti rytířského stavu. Za tímto účelem byly často prameny pouze převyprávěny do soudobého jazyka. Tehdejší práce většinou neobsahovaly studie, které by archiválii dále interpretovaly.³²⁷ Za účelem studia každodennosti se v této době rozvíjela ediční činnost, při níž docházelo k zpřístupnění memoárů či rodinných pamětí

³²² František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II. Od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1939, s. 189.

³²³ Vincenc BRANDL, *Stav panský a rytířský*, Časopis Matice moravské 1, 1869, s. 145-184; TÝŽ, *Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes*, Brno 1876, s. 219-222, 305-307, 365-366, 385.

³²⁴ Josef KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1892², s. 304.

³²⁵ Viz František VLASÁK, *Staročeská šlechta a její potomstvo po třicetileté válce. Příspěvky rodopisné*, Památky archeologické a místopisné 4, 1856, s. 49-58, 97-117; 5, 1857, s. 280.

³²⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady I-VX*; Dále TÝŽ, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko – historicko – filologická 1914, 1915, č. 3, s. 1-113.

³²⁷ Viz F. KOREŠ, *Proměna*.

rytířských rodů.³²⁸ Nejvýznamnější prací tohoto období se zdají být *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618* od Tomáše Václava Bílka,³²⁹ který jako první nabídl souhrnný pohled na rytířský stav po roce 1620 prostřednictvím majetkových změn provedených v důsledku konfiskačních rozsudků.

Po nástupu komunistické ideologie byla šlechta označena nálepkou sobecké vrstvy, která utlačovala poddaný lid na venkově.³³⁰ Přesto se i nadále marxistická historiografie věnovala historickému výzkumu i za cenu menších či větších ústupků vládnoucí vrstvě. Pozornost byla především soustředěna na interpretaci a zpřístupňování pramenů evidenční povahy, jako například na berní rulu a rejstříky.³³¹ Z jejich studia vyplynul obraz rozvrstvení nižší šlechty po Bílé hoře, který byl velice odlišný od předbělohorského stavu. To obnovilo zájem o pobělohorské konfiskace,³³² o postavení rytířů ve společnosti po vydání Obnoveného zřízení zemského a dopady restrikcí 20. let 17. století na nižší šlechtu jako třídu.³³³ Rovněž byl v této době silně budován konstrukt 17. století jako celoevropská krize horních společenských vrstev.³³⁴ Nelze opomenout Rudolfa Anděla, který ve svých pracích o rytířském stavu inovativně propojoval témata

³²⁸ Václav ERTL (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1906; Jan Pavel HILLE (ed.), *Paměť Stanislava Bořka Dohalského z Dohalic o vlastním rodu z r. 1681. Ze starého listáře*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 11, 1903, s. 128-133; Ferdinand MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a z Bezdržic od roku 1624 do roku 1648*, Praha 1897; Antonín REZEK (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I-II.*, Praha 1878-1880.

³²⁹ T. V. BÍLEK, *Dějiny I-II.*

³³⁰ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*, s. 19

³³¹ Václav BŮŽEK (ed.), *Majetkové rozvrstvení stavů Bechyňského kraje v letech 1523-1557 (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523)*, Hospodářské dějiny 13, 1985, s. 65-87; Karel DOSKOČIL (ed.), *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule I-II.*, Praha 1953-1954; Marie DOSKOČILOVÁ (ed.), *Berní rula 23. Kraj Plzeňský I-II.*, Praha 1952; Marie HAASOVÁ, *Berní rula 19. Kraj Kouřimský I-II.*, Praha 1952; Josef KOLLMANN, *Berní rejstříky a berně z roku 1567*, Sborník archivních prací 13, 1963, s. 169-246; Václav PEŠÁK, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953; Otto PLACHT, *Odhad majetku stavů Království českého z roku 1557*, Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická 1947, Praha 1950, s. 1-155.

³³² P. ČORNEJ, *Vliv*, s. 165-194; J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, *Změny*, s. 515-526.

³³³ V důsledku politických a válečných změn docházelo k zániku drobných rytířských držav; Eliška ANTOŠOVÁ-ČÁNOVÁ, *Zanikání drobných statků na Hradecku. Příspěvek k hospodářským a sociálním dějinám XVI. a počátku XVII. století*, Acta Musei Reginaehradecensis, Scientiae sociales 2, 1959, s. 115-149; Jiří ZÁLOHA, *Statky Chlum, Chlumeček a Koroseky za Častolarů z Dlouhé Vsi*, Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 1-9. Téma exulantství rytířů do Saských zemí se svého zájmu dočkalo teprve na počátku 21. století.

³³⁴ Miroslav HROCH – Josef PETRÁŇ, *17. století – krize feudální společnosti?*, Praha 1976. Předpoklady k obdobným úvahám však položili již J. POLIŠENSKÝ – F. SNIDER, *Změny*.

z oblasti dějin hospodářství a každodennosti.³³⁵ V tomto období se ke slovu přihlásili i lingvisté vedení Alenou Fidlerovou a Věrou Chládkovou, kteří na základě metod historické sémantiky provedly analýzu termínů pán, šlechta a rytíř.³³⁶

V osmdesátých letech se badání o nižší šlechtě nejvíce věnovali Jaroslav Pánek, Václav Ledvinka a Václav Bůžek. Svoji pozornost upnuli především k rytířům v předbělohorském období a k jejich úloze ve stavovském politickém systému.³³⁷ Rovněž bylo zkoumáno úvěrové podnikání rytířů a jeho vliv na jejich majetkové, hospodářské, sociální, kulturní či politické zázemí.³³⁸

Po sametové revoluci se s uvolněním společenských poměrů v devadesátých letech 20. století českým historikům otevřela cesta do západní Evropy, odkud mohli čerpat nové přístupy historického bádání. Nejvíce se čeští historici inspirovali historickou antropologií,³³⁹ díky níž se podařilo zasadit rytíře do struktury rodinných vztahů³⁴⁰ a sociálních sítí.³⁴¹ Rovněž byly představeny dobové názory na vnímání rytířovy

³³⁵ Rudolf ANDĚL, *Hospodářská situace drobných šlechtických statků na česko-lužickém pomezí v XVII. století*, Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem, řada historická, 1971, s. 61-134; TÝŽ, *Příspěvek k problematice životní a kulturní úrovně drobné šlechty na Frýdlantsku v 17. století*, Z minulosti Děčínska a Českolipska 3, 1977, s. 101-119.

³³⁶ Alena FIDLEROVÁ a kol., *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (pán)*, Slovo a slovesnost 38, 1977, č. 1, s. 53-64; Věra CHLÁDKOVÁ a kol., *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (šlechta, šlechtic)*, Slovo a slovesnost 38, 1977, č. 3, s. 229-237; TÁŽ, *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (rytíř)*, Slovo a slovesnost 41, 1980, č. 1, s. 62-71.

³³⁷ J. PÁNEK, *Politický systém*; TÝŽ, *Stavovství v předbělohorské době*, Folia historica bohemia 6, 1984, s. 163-219.

³³⁸ V. LEDVINKA, *Úvěr*; V. BŮŽEK, *Úvěrové podnikání*; TÝŽ, *Nižší šlechta*; Václav Bůžek své vynaložené úsilí využil k představení možností a perspektiv budoucího zkoumání TÝŽ, *Nižší šlechta v předbělohorských Čechách (Prameny, metody, stav a perspektivy bádání)*, Český časopis historický 91, 1993, s. 37-54.

³³⁹ Možnostmi využití metod historické antropologie v českém prostředí se zabývali Martin NODL – Daniela TINKOVÁ (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007; Karel ŠIMA, *Antropologická konstanta – slepé místo historickoantropologického bádání?*, in: Lucie Storchová (ed.), *Conditio humana – konstanta (č) i historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha-Ústí nad Labem 2007, s. 39-57; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, Časopis Matice moravské 122, 2003, s. 375-409.

³⁴⁰ Tomáš STERNECK, *Závěť žumberského rytíře. Jindřich Pouzar z Michnic a jeho nelegitimní rodina*, Jihočeský sborník historický 76, 2007, s. 215-271.

³⁴¹ V. BŮŽEK, *Klientela*; TÝŽ, „Dobré přátelství“.

sebe prezentace,³⁴² cti,³⁴³ času.³⁴⁴ Rovněž bylo nastíněno chování nižších šlechticů v oblasti hospodářství,³⁴⁵ cestování³⁴⁶ nebo ve válce.³⁴⁷ Také se vrátila potřeba editovat prameny osobní povahy, tedy deníky, rodové kroniky, memoáry a korespondenci rytířů.³⁴⁸ Ke slovu se hlásila i dosud zcela opomíjená témata týkající se problematiky

³⁴² TÝŽ, *Literární mecenát nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 831-843.

³⁴³ TÝŽ, „*Posměch nemalej se stal*“ (*Příběh ze šlechtické každodennosti 16. století*), in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus. Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 419-429.

³⁴⁴ TÝŽ, „*A tak jsem tam dlouho zdržován byl*“. *Čas v životě předbělohorských rytířů*, *Dějiny a současnost* 15, 1993, č. 3, s. 26-30; Jakub ČAPEK, *Vnímání času raně novověkého válečníka a dvořana*, *Český lid* 84, 1997, s. 89-102.

³⁴⁵ TÝŽ, *Každodenní život na statcích Šťastného Václava Pětipeského z Chýš očima hospodářských úředníků počátkem 17. století*, in: Marie Koldinská – Alice Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 198-210.

³⁴⁶ Martin HOLÝ, *Jindřich Michal Hýzrle z Chodů (1575-1665) a jeho poznávací cesta po střední a západní Evropě v letech 1607 a 1608*, in: Jiří Kubeš (ed.), *Šlechtic na cestách v 16.-18. století*, Pardubice 2007, s. 35-66; Michaela NEUDERTOVÁ, *Cestování nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti, Ústí nad Labem* 1995, s. 209-213.

³⁴⁷ V. BŮŽEK – F. KOREŠ – P. MAREŠ – M. ŽITNÝ, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016; Miroslav ŽITNÝ, „*Dobrý krýksman*“ – *diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století*, *Studia Comeniana et historica* 43, 2013, s. 224-248.

³⁴⁸ Josef HRDLIČKA (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003; František KOREŠ (ed.), *Paměti Přibíka a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan*, České Budějovice 2019; TÝŽ, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, *Opera historica* 16, 2015, s. 100-148; Petr MAREŠ (ed.), *Karel Častovec Myška ze Žlunic. Život předbělohorského rytíře ve světle rodinné korespondence*, Ústí nad Labem 2000; TÝŽ (ed.), *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice 2015; Pavel MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem. Rodinné paměti Zbudovských z Rovné Hory a Malých z Tulechova (1604-1737)*, Praha 2016; Jana RATAJOVÁ (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova, 1639-1698. Rodinné paměti*, Praha 2002; Milada SVOBODOVÁ (ed.), *Rodinná kronika Václava Viléma Cetenského z Cetně a jeho potomků z let 1677-1769 v rukopise XXIII F 93*, *Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků* 18, 2003-2004, s. 388-399; Petr VOREL (ed.), *Videňský deník rytíře Dvoreckého z roku 1559*, *Folia historica bohemia* 19, 1998, s. 7-36; Zdeněk VYBÍRAL (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014; Miroslav ŽITNÝ (ed.), *Deník Šťastného Václava Pětipeského z roku 1605*, *Opera historica* 13, 2009, s. 187-262; TÝŽ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600-1610*, České Budějovice 2015; TÝŽ (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611-1621*, České Budějovice 2016.

rytířů žijících v městském prostředí,³⁴⁹ rytířských nobilitací,³⁵⁰ či exulantství po Bílé hoře.³⁵¹

V menší míře vznikaly i práce zabývající se nižší šlechtou jako celkem. První takovou bylo dílo Josefa Macka,³⁵² který se velmi podrobně věnoval skladbě šlechty z hlediska historické sémantiky. Na počátku nového tisíciletí pak vznikly kolektivní práce z okruhu autorů kolem Václava Bůžka, které se věnovaly rytířstvu v předbělohorské době.³⁵³ Souhrnných prací, které by se věnovaly nižšímu rytířskému stavu po roce 1620 je opravdu poskrovnu. K nejpřínosnějším lze řadit disertační práci Františka Koreše *Proměna nižší šlechty Království českého v pobělohorské době*, jež reflektuje veškeré politické, ekonomické, náboženské a vojenské změny v Čechách a popisuje jejich dopad

³⁴⁹ Václav BŮŽEK, *Nižší šlechta v poddanských rezidenčních městech předbělohorské doby*, in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století)*. Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25. – 27. dubna 1995 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Rakouským ústavem pro východní a jihovýchodní Evropu, odbočka Brno, Prostějov, 1997, s. 185-199; Michaela NEUDERTO VÁ, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*. Sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.-31. října 1991, Ústí nad Labem 1992, s. 65-73; Robert ŠIMŮNEK, *Šlechta a města v pozdním středověku. Kontakty, konfrontace a geografický horizont (na příkladu Strakonice a Volyně)*, *Historická geografie* 33, 2005, s. 197-247; TÝŽ, *Šlechta a města pozdního středověku: konfrontace či koexistence?*, in: Ján Lukačka – Martin Štefánik a kol. (ed.), *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*, Bratislava 2010 s. 225-237; TÝŽ, *Šlechta a město v pozdním středověku a raném novověku. Rokycany 1400-1600*, *Minulost Západočeského kraje* 50, 2015, s. 72-149.

³⁵⁰ Ivana AUSTOVÁ, *Býti šlechticem. Šlechtické nobilitace v letech 1627-1657 v českých a rakouských dědičných zemích*, České Budějovice 2016; Jiří BRŇOVJÁK a kol., *Nobilitace ve světle písemných pramenů*, Ostrava 2009; TÝŽ, *Nobilitace české dvorské kanceláře v II. polovině 17. století a I. polovině 18. století*, in: Małgorzata Konopnicka – Jarosław Kuczer – Wojciech Stryżewski (edd.), *Szlachta europejska w strukturach lokalnych XVI-XVIII wieku*, Zielona Góra 2010, s. 143-164; TÝŽ, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705-1780*, Ostrava 2015; Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 50-55.

³⁵¹ Lenka BOBKOVÁ, *Exulanti*; Marie RYANTOVÁ, *Těžké časy urozeného a statečného rytíře Bořka Mateřovského z Mateřova, exulanta v městě Pirně*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5.-6. listopadu 1998, Ústí nad Labem 2001, s. 249-257.

³⁵² J. MACEK, *Jagellonský věk II*; TÝŽ, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.

³⁵³ V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk*; Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.

na příslušníky nižší šlechty. Pro prostředí Moravského markrabství lze uvést práci Tomáše Krejčíka *Nová a nižší šlechta na Moravě v 16.-19. století*.³⁵⁴

Tato práce se snaží vykreslit zástupce rytířského stavu jako součást komunikační sítě pánů, zde konkrétně na příkladu Jindřichova Hradce za držení rodu Slavatů, kdy rytíři vystupovali v pozici jejich klientů.³⁵⁵

4.1 Jindřichohradecká klientská síť

Počátky klientské sítě pánů z Hradce lze předpokládat v období pozdního středověku.³⁵⁶ Avšak spolehlivé doklady, které by umožnily přesnější rekonstrukci, se dochovaly až pro mnohem pozdější dobu, tedy pro polovinu 16. století, kdy byl patronem celé této sítě Jáchym z Hradce.

Klientská síť byla tvořena přibližně 40 nižšími šlechtickými rody usedlými především v Bechyňském, Prácheňském a Jihlavském kraji, mezi něž patřili Babkové z Meziříčka, Boubínští z Oujezda, Březští z Ploskovic, Čabeličtí ze Soutic, Dubští z Třebomyslic, Hodějovští z Hodějova, Kábové z Rybňan, Koňasové z Vydří, Leskovcové z Leskova, Lipovečtí z Lipovice, Malovcové z Malovic, Růtové z Dírného, Smrčkové z Mnichu, Vencelíkové z Vrchovišť, Vratislavové z Mitrovic, Vrchotičtí z Loutkova a Zahrádečtí ze Zahrádek atd.³⁵⁷

Po smrti Jáchyma převzala péči o celou síť jeho manželka Anna Hradecká z Rožmberka. Následně, kdy dospěl jejich syn Adam II. z Hradce a převzal správu dominia, se stal jindřichohradeckým patronem právě on. Adam se snažil síť dále utvářet. Což se mu povedlo, neboť za jeho vlády dosáhla klientská síť největšího rozsahu.³⁵⁸

Roku 1596 převzal na sebe veškeré závazky vladaře hradeckého domu mladý Jáchym Oldřich z Hradce, který se ocitl v nelehkém postavení, neboť dominium bylo v této době značně zadlužené. Těžkou zkouškou prošli i jeho klienti, kteří se snažili

³⁵⁴ Tomáš KREJČÍK, *Nová a nižší šlechta na Moravě v 16.-19. století*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 152-171. K další literatuře zabývající se tématem nižší šlechty viz F. KOREŠ, *Proměna*, s. 8-20; David RICHTER, *Politický a ekonomický kontext změn v sociální struktuře drobné šlechty v Čechách na počátku raného novověku (se zvláštním zřetelem k Chrudimsku)*, Pardubice 2022, (disertační práce) s. 10-24.

³⁵⁵ Pro období pánů z Hradce zpracoval L. FAKTOR, *Modely*.

³⁵⁶ K tomu blíže oddíl 3.2 Vývoj klientských vztahů.

³⁵⁷ L. FAKTOR, *Modely*, s. 96-147.

³⁵⁸ Udržování klientských vztahů a jejich projevy v každodenním životě bylo shodné s tím, co bylo popsáno v kapitole 3.2 Vývoj klientských vztahů.

svému patronovi pomoci ať už poskytnutím půjčky nebo potvrzením dluhopisů hradeckým věřitelům.³⁵⁹ Rovněž velká skupina klientů potvrdila Jáchymu Oldřichovi ochotu čekat se splacením starých dluhů.³⁶⁰

I během této těžké doby zůstala většina dosavadních klientů s Jáchymem Oldřichem z Hradce v kontaktu, ačkoli nebyl tak mocným přímluvcem, jako býval jeho děd a otec. Na klientelu neustále působila čest, prestiž a urozenost rodu pánů z Hradce.³⁶¹

Po vymření pánů z Hradce se jindřichohradecká síť nerozpadla, ale fungovala pod novým patronem dál. Tím se stal manžel Lucie Otýlie, Vilém Slavata, jenž byl více než vhodným kandidátem na patrona, neboť byl velice politicky činným a mohl tedy plnit roli mocného přímluvce. Sám svoji prestiž posiloval tím, že usiloval i o převzetí nehmotného dědictví posledních pánů z Hradce.³⁶²

Vilém se snažil tuto síť i nadále rozšiřovat. Novými klienty už nebyli zástupci rytířských rodů z bližšího či vzdálenějšího okolí, nýbrž se jimi stali solventní pražští měšťané nebo šlechtici, s nimiž se Slavata vídal během vykonávání úřadů v Praze a kteří pocházeli z různých koutů Českého království.³⁶³ Při řešení úvěrových transakcí se více opíral o „*pány a přátele*“ z panského stavu. Jen zřídkakdy se v těchto záležitostech obracel na své rytířské klienty. Například na Kryštofa Vratislava z Mitrovic³⁶⁴ nebo členy lichvářského rodu Malovců.³⁶⁵

Po staletí budovaný stav této klientské sítě vydržel do stavovského povstání. Po bitvě na Bílé hoře došlo kvůli politickým, náboženským a majetkovým změnám

³⁵⁹ V množství poskytovaných půjček rodu pánů z Hradce vynikali členové rozvětveného rodu Malovců z Malovic a Vratislavové z Mitrovic. Např. roku 1597 zapůjčil Petr Mikuláš Malovec z Malovec 1000 kop gr. českých. Věřiteli pak byli Václav a Pavel Malovcové z Malovic a Jiří Vratislav z Mitrovic. Dluhopisy uloženy v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 415-416, sign. II N 4a, II N 4b, kart. 45-46.

³⁶⁰ Jmenovitě Václav Březský z Ploskovic, Prokop Čabelický ze Soutic, Jan Kába z Rybňan, Jan Lapáček ze Rzávého, Vilém Růt z Dírného, Václav Tučap z Tučap; Tamtéž, inv. č. 417, sign. II N 4c, kart 47-48.

³⁶¹ L. FAKTOR, *Modely*, s. 42-44.

³⁶² P. MAŤA, *Zrození*, s. 513.

³⁶³ O tom svědčí dochovaná korespondence uložená v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15-16.

³⁶⁴ Roku 1604 ručil Kryštof Vratislav z Mitrovic za závazek 70 000 kop míš., které si půjčila Lucie Otýlie, aby splatila pohledávku vůči své matce Kateřině Hradecké z Montfortu; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 128, sign. III B 5b, kart. 22.

³⁶⁵ L. FAKTOR, *Modely*, s. 47.

k rozkladu původní jindřichohradecké klientské sítě tvořené z nižších šlechticů usedlých v bližším či vzdálenějším okolí.

Po potlačení povstání se císař rozhodl účastníky perzekuovat majetkovými konfiskacemi, které nejsilněji dopadaly právě na nižší šlechtický stav.³⁶⁶ Další persekuce se pro evangelické rytíře objevovaly po celá dvacátá léta 17. století, kdy citelně sílily rekatolizační tendence. Úplná změna společenského uspořádání přišla s vydáním Obnoveného zřízení zemského v květnu 1627,³⁶⁷ kdy došlo k odsunutí rytířského stavu ze třetího místa až na čtvrté v rámci české stavovské obce. S tím souvisel i pokles podílu nižších šlechticů na politické moci. Dalším velkým zásahem do práv šlechticů bylo zavedení říšského modelu titulatury a s tím související panovníkova uzurpace práv na nobilitaci a na uvedení urozence do jednotlivých šlechtických stavů.³⁶⁸ Císař si tak mohl do stavovských obcí dosazovat sobě loajální nově přichozí rody.³⁶⁹ Tím se mu podařilo rozbít staré stavovské struktury, které byly zodpovědné za stavovské povstání.

Definitivní tečku za dobou, kdy spolu žili katolíci a evangelíci v toleranci, přinesl patent Ferdinanda II. vydaný tři měsíce po zveřejnění obnoveného zřízení zemského, tedy 31. července 1627, jímž byli ze země vypovězeni všichni protestantští šlechtici, kteří odmítli přestoupit na katolickou víru.³⁷⁰ Aby bylo zabráněno jejich odlivu do zahraničí, byla za tímto účelem ustanovena protireformační komise,³⁷¹ jejímž cílem bylo přimět protestanty za každou cenu ke konverzi ke katolictví. Důsledkem působení této komise byla naopak největší vlna emigrace v letech 1627-1629, která směřovala především do

³⁶⁶ Dopady pobělohorských konfiskací na zástupce nižší šlechty popsal T. V. BÍLEK, *Dějiny I-II*; P. ČORNEJ, *Vliv*; Ondřej FELCMAN, *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, Studia historica 14, 1976, s. 195-228; T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*.

³⁶⁷ Obnovené zřízení zemské zpřístupnil H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*; Nověji Karel MALÝ, *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské. Dvě české ústavy z počátku 17. století*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*, Praha 2006, s. 30-44; J. PÁNEK, *Od České konfederace*, s. 13-29.

³⁶⁸ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 41-42; Jan ŽUPANIČ, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 50-55.

³⁶⁹ Spory rytířů a císaře týkající se podmínek, za jakých budou uváděni prostí šlechtici do rytířského stavu, se táhly až do 50. let 17. století; F. KOREŠ, *Proměny*, s. 42-51.

³⁷⁰ Výpovědním patentem se zabýval J. MIKULEC, *31. 7. 1627*.

³⁷¹ Činností této komise se zabýval Antonín PODLAHA (ed.), *Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627-1629*, Praha 1908.

luteránského Saska či Holandska. Členové jednoty bratrské se pak uchýlovali do Polska, Braniborska či do národnostně i nábožensky heterogenních Uher.³⁷²

I přesto se našlo několik starých katolických rytířských rodů, kterým se dařilo vyniknout v oblasti politické či hospodářské. Zástupci těchto rodů se snažili uniknout z rytířských řad, které byly ve třicátých a čtyřicátých letech plně novopečených rytířů neschopných prokázat starobylost svých rodin, povýšením do stavu panského. Pozdvihnutí se dočkalo celkem 22 předbělohorských rodů. Z jindřichohradeckých klientů lze jmenovat Čabelické ze Soutic, Malovce z Malovic, Robmhápy ze Suché, Víty ze Rzávého, Voračické z Paběnic, Vrábské z Vrabí nebo Vratislavy z Mitrovic. Povýšení se však nikdy netýkalo celého rodu, ale pouze jeho jednotlivých představitelů, od nichž byl titul dále dědičný.³⁷³

Kvůli výše uvedeným změnám se prakticky původní klientská síť rozpadla. Tyto klienty už nepotřeboval ani samotný Vilém Slavata, kterému se po potlačení stavovského povstání otevřely nové obzory. Vstup do nejvyšší dvorské politiky a císařova přízeň ho opravňovala k neudržování kontaktů na úrovni zemských úřadů. Klientské vztahy byly udržovány pouze s několika rytířskými rody, mezi něž patřili Ježovští z Lub, Hodějovští z Hodějova, Malovcové z Malovic a Španovští z Lisova.

Komunikace s rytířskými klienty povětšinou pobíhala prostřednictvím vrchnostenské kanceláře, která na sebe převzala roli brokera a z části i patrona, neboť Vilém Slavata velkou část roku pobýval ve Vídni nebo s panovníkem na cestách. Úředníky této kanceláře byly většinou měšťané nebo do šlechtického stavu čerstvě povýšení jedinci jako Linhart Kůrka z Korkyně. V hejtmanské funkci se pak vyskytovali i příslušníci bývalých klientských rytířských rodů jako Adam Lipovský z Lipovce. Tito hejtmané a úředníci již od dvacátých let 17. století zároveň nahrazovali bývalé klienty, neboť Vilému Slavatovi a jeho synům poskytovali stejné služby, které dříve vykonávali zmiňovaní rytíři.³⁷⁴

Jindřichohradeckou klientskou síť převzal na počátku 30. let Vilémův nejstarší syn Adam Pavel Slavata z Chlumu a Košumberka, který po nevydařeném manželství

³⁷² L. BOBKOVÁ, *Exulanti*, s. VIII.

³⁷³ K povýšení rytířských rodů do panského stavu po roce 1620 a vnímání rodové starobylosti blíže F. KOREŠ, *Proměny*, s. 58-87.

³⁷⁴ Obstarávali nákupy různorodého zboží či ručili za slavatovské dluhy nebo Vilémovi sami půjčovali; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 124, sign. III A 5b, kart. 21.

přesídlil z Vídně na rodové državy, a to konkrétně do Nové Bystřice. Z ní tak mohl dohlížet na chod panství lépe než jeho otec Vilém, který většinu roku pobýval u císařského dvora.

Adam Pavel se kromě správy panství podílel na regionální politice. Několikrát byl zvolen do funkce hejtmána Bechyňského kraje, kde leželo jádro slavatovského majetku.³⁷⁵ Tento úřad byl za třicetileté války obzvláště důležitý, neboť hejtman býval velice dobře informován o pohybu vojsk. Díky tomu mohl lépe chránit statky své a svých sousedů v kraji před válečnými útrapami. Velikou výhodou toho úřadu bylo i privilegium, jímž byla hejtmanova panství osvobozena od povinnosti ubytovávat vojsko. Hejtman rovněž vydával jednotlivým majitelům panství dobrozdání či svědectví o škodách způsobených válkou, proto bylo nezbytné být s ním za dobře.³⁷⁶

Díky tomu se stal Adam Pavel Slavata vyhledávaným patronem. Přestože se zajímal pouze o regionální problémy a zvelebování jindřichohradeckého dominia, jeho prestiž rovněž zvyšoval fakt, že jeho otec Vilém byl stále ve Vídni politicky činným, a tudíž mohl zprostředkovaně plnit roli mocného přímluvce. Zároveň se z něho stal vyhledávaný informátor se zprávami z nejdůvěryhodnějšího zdroje.³⁷⁷

Návrat Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka na rodová panství znamenal pro tamější klientskou síť určitý rozkvět, přesto zdaleka nedosahoval předbělohorské úrovně. Výhodnost patronátně-klientelního vztahu se jak z hlediska Slavatů, tak rytířů omezila na řešení následků vojenských událostí, které v kraji probíhaly. Nelze doložit ani pravidelnější kontakty na hostinách či oslavách životního cyklu, jako tomu dříve neodmyslitelně bylo. Ze způsobů projevoování přízně, ať už klienta patronovi nebo patrona klientovi, se udržel zvyk zasílání darů a přání k novému roku či narozeninám.³⁷⁸

³⁷⁵ Funkci hejtmána Bechyňského kraje vykonával v letech 1634-1641, 1643, 1644, a 1650; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáni*, s. 227-274.

³⁷⁶ K dalším povinnostem a právům krajských hejtmánů viz tamtéž, s. 23-34; L. FAKTOR, *Modely*, s. 25-32. Svědectví o škodách, které utrpělo panství Stráž nad Nežárkou vystavil Adamu Pavlovi roku 1637 tehdejší hejtman Jiří Kotvic z Kotvic; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 278, sign. III C 2b, kart. 26.

³⁷⁷ Viz dopis Linhartu Korkovského z Korkyně ze 23. října 1632 Adamu Pavlu Slavatovi z Chlumu a Košumberka; Tamtéž, inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 26.

³⁷⁸ „Přitom z myslivosti své dostavší čerstvého velikého ptáka, příležitostě jej Vaší hraběcí milosti odsílám...“ psal Adam Lipovský z Lipovice v listu ze 13. dubna 1644 Adamu Pavlovi; Tamtéž.

4.1.1. Babkové z Meziříčka

Rod Babků původně pocházel z Kvasejovic v Čechách. Na Moravu přišel Jan Babka, který před rokem 1464 koupil vesnici Meziříčko u Telče. Po ní se začal rod psát.³⁷⁹ V erbu měli červenozlatou šachovnici. V klenotu pak byla složená křídla, přední červené a zadní zlaté.³⁸⁰

V průběhu 16. století se do vlastnictví rodu dostaly vesnice Malý Jeníkov,³⁸¹ Straná a Horní Dvorce, které roku 1542 vyměnil Burian Babka z Meziříčka za statek Skrýchov. Roku 1557 pak ještě Jiří přikoupil Jelmo, které setrvalo v rukách rodu necelých čtyřicet let. Spolu s Meziříčkem a Stranou byly oba statky prodány roku 1593 Ondřejem Babkou Adamovi II. z Hradce.³⁸² Do rukou rodu přišel na krátký čas i jeden z domů na jindřichohradeckém náměstí, který roku 1504 koupila Dorota Babková z Meziříčka za 240 kop grošů. Dům byl prodán v lednu 1521 Janem Babkou.³⁸³

Na počátku 17. století byl velice činným Jan starší Babka z Meziříčka,³⁸⁴ který byl v letech 1591-1610 správcem dačického panství, které patřilo Krajířům z Krajku.³⁸⁵ Během správcování si v Dačicích pořídil dům na náměstí a mlýn.³⁸⁶ Někdy v desátých letech byla Janem ještě zakoupena vesnice Olšany.³⁸⁷ Rovněž v této době vystoupil z pramenů jistý Jiří Babka, který vystupoval jako ručitel u úvěrů jindřichohradeckých pánů – Jáchyma Oldřicha z Hradce a Lucie Otýlie Slavatové z Hradce³⁸⁸

Rod byl evangelického vyznání, a tak se i Jan Babka z Meziříčka zapojil po českého stavovského povstání na straně vzbouřených stavů. Po porážce stavů byl během následných konfiskací odsouzen k peněžní pokutě 300 zlatých, ale jelikož mu bylo

³⁷⁹ Někdy též uváděno ve variantě Mezeříčko; Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Brno 1972, s. 210.

³⁸⁰ August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, Praha 1925, s. 305.

³⁸¹ Malý Jeníkov byl roku 1553 prodán Johaně z Osečan a jejím synům Janu a Oldřichovi Hodějovským z Hodějova; Jan BERINGER – Jaromír JANOUŠEK, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893, s. 226; Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1933-1938, s. 29.

³⁸² Ottův slovník naučný III, s. 14; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 22.

³⁸³ Martin TALIÁN, *Majitelé domů na jindřichohradeckém náměstí v raném novověku (1500-1700)*, České Budějovice 2007, s. 98 (diplomová práce).

³⁸⁴ Jeho manželkou byla Anna ze Štambachu; J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 210

³⁸⁵ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 18.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 128.

³⁸⁷ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30.

³⁸⁸ Jiří Babka ručil Jáchymu Oldřichovi z Hradce 16. 10. 1602, Lucii Otýlii ručil 28. 9. 1605; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2.

vyčítáno, že za sebe do bojů posílal svého syna, byl mu tret zvýšen na 1000 zl., tj. na 50 % hodnoty jeho statků.³⁸⁹

Po zaplacení pokut se rodu příliš dobře nedařilo, a tak byl Jan nucen roku 1628 prodat dům v Dačicích za 250 rýnských zlatých. Olšany prodal o rok později Elišce ze Šebíkova, manželce Oldřicha Babky z Meziříčka, za 4000 zlatých.³⁹⁰

Zbývající rodový majetek byl rozdroben mezi jednotlivé členy. Jan Fridrich Babka z Meziříčka se ještě roku 1654 snažil scelit majetek tím, že koupil od svých bratrů Oldřicha a Viléma zbývající podíly,³⁹¹ přesto o deset let později prodal Velký Jeníkov a Olšany za 9500 zl. Jiřímu Valeriánu Farbiciovi z Levenburku.³⁹² Zbylý majetek, tedy statek Skrýchov, drželi bratři Adam, Jiří Ondřej, Karel Felix Babka z Meziříčka a jejich sestry. Nakonec celý Skrýchov získal nejstarší z bratrů Jiří Ondřej.³⁹³

Malé statky v této době již nebyly schopny uživit své majitele, kteří jako příslušníci šlechty museli zachovávat určitý životní standard a vynakládat alespoň nějaké peníze na reprezentaci. Tyto peníze si často museli půjčovat a rychle se zadlužili. Proto Jiří Ondřej dospěl ke stejnému řešení jako mnoho představitelů rytířských rodů napříč 17. stoletím. Jiří Ondřej prodal roku 1684 svůj poslední statek Skrýchov Slavatům a se svojí ženou Benignou Johanou Gröningerovou z Reitersperka se uchýlil do Jindřichova Hradce, kde pravděpodobně pak na přelomu 80. a 90. let zemřel, neboť Benigna je k roku 1695 uváděna ve vdovském stavu.³⁹⁴

4.1.2. Čabeličtí ze Soutic

Rod Čabelických ze Soutic původně pocházel z oblasti Podblanicka, konkrétně ze Soutic.³⁹⁵ První zmínky o Čabelických pocházejí z poloviny 14. století. Později rod

³⁸⁹ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 231, 782; J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 242-243.

³⁹⁰ J. BERINGER – J. JANOUŠEK, *Město*, s. 106, 242-243; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30.

³⁹¹ Moravský zemský archiv, Listiny zemského soudu Brno, inv. č. 384, sign. II-308, kart. 25.

³⁹² Jan TIRAY, *Vlastivěda moravská. Jihlavský kraj. Dačický okres*, Brno 1925, s. 171.

³⁹³ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 948; J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 210.

³⁹⁴ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 210; Ottův slovník naučný III, s. 14

³⁹⁵ K panskému sídlu v Souticích podrobněji Jan URBAN, *Feudální sídlo v Souticích. Jeho dějiny, držitelé a stavební vývoj*, Castellologica bohemia 4, 1994, s. 165-174.

přesídlil do jižních Čech.³⁹⁶ Jako erbovní znamení používali černé rozložené křídlo, které vybíhalo ve zlatý ptačí pařát, na stříbrném štítě.³⁹⁷ Jindřichohradečtí páni pěstovali vztahy především se syny Jana Čabelického z Týna nad Vltavou³⁹⁸ a jeho manželky Kryzeldy Čabelické z Dubé – Albrechtem, Karlem, Adamem a Prokopem.

Prokop Čabelický ze Soutic zdědil po otci Týn nad Vltavou a statky Štíhlice, Březnice, Dražice, Jindice a Bláto. Avšak ty byly v rozmezí let 1584-1589 rozprodány.³⁹⁹ Jáchymovi Oldřichovi z Hradce půjčoval peníze.⁴⁰⁰ S manželkou Kristýnou Čabelickou z Čejkova přivedl na svět dceru Kryzeldu a Lidmilu Barboru a jediného syna Ferdinanda. Ferdinand si vzal za manželku Bohunku Čabelickou z Kolovrat. Bohužel spolu nezplodili žádné potomky. Ferdinand přišel roku 1600 o Týn, a tak musel přesídlit na statek Vranovice, kde zemřel násilnou smrtí.⁴⁰¹ Prokop zemřel roku 1600.

Adam Čabelický ze Soutic získal po otci statek Kaladý u Týna nad Vltavou a pár vesnic v okolí Žimutic. Ty prodal a koupil za ně jiné v blízkosti Kaladého. Oženil se s Barborou z Budkova, s níž nezplodil žádné děti. Jáchymu Oldřichovi z Hradce poskytl své ručitelenské služby.⁴⁰² Adam zemřel roku 1611.⁴⁰³

Karlovi staršímu ze Soutic připadl po otci statek Žimutice a Horní Bukovsko. Karel rovněž půjčoval jindřichohradecké vrchnosti, jak Jáchymu Oldřichovi z Hradce, tak i Lucii Otýlii Slavatové z Hradce.⁴⁰⁴ Karlovou manželkou se stala Anna Vratislavová z Mitrovic s níž měl syny Kryštofa, Václava, Šebestiána a Vratislava.⁴⁰⁵

³⁹⁶ K nejstarším dějinám J. MALÝ, *Vlastenský slovník*, s. 64-65; A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 196-197; VII, s. 267; Petr MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti I.*, Praha 2008, s. 162; Ottův slovník naučný V, Praha 1892, s. 847-848.

³⁹⁷ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, s. 226.

³⁹⁸ Zemřel 1567.

³⁹⁹ A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 268.

⁴⁰⁰ V letech 1597-1598 mu půjčil 1500 kop grošů českých; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46.

⁴⁰¹ Ottův slovník naučný V, s. 848.

⁴⁰² SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46.

⁴⁰³ A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 276-277.

⁴⁰⁴ Karel Čabelický půjčil 16. 10. 1601 750 kop grošů Jáchymovi Oldřichovi a 23. 4. 1604 1500 kop grošů Lucii Otýlii, SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2.

⁴⁰⁵ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 197.

Po vypuknutí stavovského povstání došlo k rozkolu rodiny. Karel se spolu se synem Kryštofem přidal na stranu vzbouřenců, zatímco bratři Václav, Šebestián a Vratislav sloužili v císařské armádě.

Otec Karel byl po poražení povstání, stejně jako mnoho dalších členů rodu, odsouzen roku 1623 ke ztrátě $\frac{2}{3}$ svého jmění. Později mu byl rozsudek zmírněn na $\frac{1}{3}$ majetku.⁴⁰⁶ Ze svého sídla v Žimuticích se musel vystěhovat do Soběslavi, kde téhož roku zemřel.⁴⁰⁷

Po bitvě na Bílé hoře se Kryštof Čabelický uchýlil do exilu, kde vstoupil do švédské armády. Spolu s ní se při vpádu Sasů roku 1631 vrátil do Čech. Po vytačení Švédů byl 15. dubna 1632 spolu s oddílem vzbouřených sedláků zajat u Mníšku pod Brdy. Poté byl v Českých Budějovicích odsouzen za organizaci selského povstání proti císaři, ke ztrátě cti, statku a hrdla. Rozsudek byl vykonán 4. května.⁴⁰⁸

Václav, který se postavil na císařskou stranu, byl za své vojenské služby povýšen 25. února 1626 do starožitného panského stavu.⁴⁰⁹ S vojskem spojil celý svůj život. Jako rytmistr měl za úkol zajišťovat stravu pro vojsko. Úkol plnil velmi svědomitě. Zachovalo se mnoho zpráv, v nichž si vrchnost či správci panství, na nichž Václav s vojskem pobýval, stěžovali že Čabelický „*oloupil jeho poddané tak, že neměli co dát do úst a tamního správce těžce zbil*“.⁴¹⁰ Nicméně vojsko bylo v této době důležitější než poddaní, proto byl Václav jmenován do funkcí císařského komořího, válečného rady a plukovníka. Dokonce mu byly roku 1642 darovány rodné Žimutice, které držel až do 2. května 1648, kdy je prodal Janovi z Ehrštorfu.⁴¹¹ Václav Čabelický ze Soutic a na Žimuticích, zemřel 1. listopadu na následky zranění při obraně Starého a Nového Města před Švédy roku 1648. Pochován byl v Týnském chrámu.⁴¹²

⁴⁰⁶ T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 57-58. Konfiskace dalších členů rodu v Tamtéž.

⁴⁰⁷ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 197.

⁴⁰⁸ K osobě Kryštofa Čabelického blíže Karel PLETZER, *Poprava Kryštofa Čabelického ze Soutic v Č. Budějovicích roku 1632*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 30, 1993, č. 2, s. 113-114; T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 58.

⁴⁰⁹ August VON DOERR, *Der Adel der böhmischen Kronländer. Ein Verzeichniss derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome*, Praha 1900, s. 91.

⁴¹⁰ Václav LÍVA, *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze III*, Praha 1951, s. 629-630; Četné zprávy o jeho zásobovacích aktivitách Tamtéž III, Praha 1951, s. 364, 492-493, 496, 629-630; IV, Praha 1953, s. 199; VI., Praha 1955, s. 37, 72, 75, 316, 356.

⁴¹¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 197.

⁴¹² Jan OULÍK, *Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Jeho náhrobní kameny a heraldické památky*, in: Jiří Roháček (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia*. Sborník příspěvků ze zasedání k

Šebestián Karel Čabelický ze Soutic, držel statky Trkov, Suchdol a Zahradku na Sedlčansku.⁴¹³ Vykonával úřad hejtmána Vltavského kraje v letech 1635-1636, 1638, 1641-1651.⁴¹⁴ Hejtmanský úřad neopouštěl ani po svém povýšení do panského stavu 24. dubna 1652,⁴¹⁵ jelikož mu zajišťoval určitý sociální kapitál. Zároveň setrváním ve funkci chtěl dát okolním rytířům najevo, že je neopustil.⁴¹⁶

Jeho syn Václav Karel Čabelický ze Soutic, byl roku 1654 jmenován do funkce dvorského číšníka.⁴¹⁷ Rovněž po vzoru svého otce zastával úřad vltavského kraje v letech 1658-1666.⁴¹⁸ Dokonce se 28. listopadu roku 1682 dočkal povýšení do hraběcího stavu.⁴¹⁹

4.1.3. Hodějovští z Hodějova

Rod Hodějovský původně pocházel z jižních Čech, konkrétně ze Strakonicka. První zmínky o rodu pocházejí ze 14. století. V 15. a posléze v 16. století došlo ke značnému rozvětvení rodu. Nejvýznamnějším členem byl humanista Jan starší Hodějovský z Hodějova na Chotěticích, Borotíně a Řepici, který se proslavil svojí literární činností. V tvorbě soustavně finančně podporoval i ostatní české básníky. Rovněž ve svém sídle v Řepici nashromáždil velkou knihovnu.⁴²⁰ Ve svém erbu měli zlatého kapra pošikem na modrém poli. Kapr rovněž sloužil jako klenot a často býval zobrazován hlavou dolů.⁴²¹

Nejvíce jindřichohradečtí páni komunikovali s tou částí rodu, jež sídlila v blízkosti Telče. Prvním příchozím na Moravu byl Mikuláš z Chotětické větve,⁴²² který

problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2006-2007, Praha 2009, s. 167-178, zde 173.

⁴¹³ A. SEDLÁČEK, *Hrady XV*, Praha 1927 s. 152.

⁴¹⁴ H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 292.

⁴¹⁵ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 103; Národní archiv Praha, Desky zemské, Desky zemské větší 151, fol. Q 17-Q 21.

⁴¹⁶ Hejtmanský úřad vykonával za panský stav v letech 1652-1656; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 260. K přechodu Šebestiána Čabelického z rytířského do panského stavu F. KOREŠ, *Proměny*, s. 85.

⁴¹⁷ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 97.

⁴¹⁸ H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 334.

⁴¹⁹ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 106.

⁴²⁰ Jan starší Hodějovský z Hodějova žil v letech 1496-1566; K jeho osobě viz Josef JIREČEK, *Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci jeho*, Praha 1884. K nejstarším dějinám rodu blíže: Josef VICHŘ, *Dějiny rodu Hodějovských z Hodějova*, Kraselov 2002; Ottův slovník naučný XI, s. 427-428; P. MAŠEK, *Šlechtické rody I.*, s. 366.

⁴²¹ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, s. 126.

⁴²² Zemřel asi roku 1544; Zdeňka MÍČALOVÁ (ed.), *Epitaf rodiny Jana Hodějovského z Hodějova v Českém Rudolci*, Pardubice 2021, s. 38.

vlastnil vesnici Maršov. Jeho syn Arkleb dosáhl právnického vzdělání. Díky tomu mohl působit v moravských zemských úřadech, kde zastával funkci prokurátora a později také komorníka menšího práva. Za manželku měl Johanku, dceru Jana z Osečan, purkrabího v Telči, a Barbory z Maříže.⁴²³ Díky sňatku vyženil tvrz a ves Markvarec, dále vesnice Kadolec, Leštnice, Radíkov, Horní Pole a podíl v Olešné a Lipnici.⁴²⁴ Spolu měli syny Oldřicha a Jana.⁴²⁵

Po vzoru předků a příbuzných z manželčiny strany udržoval Arkleb Hodějovský z Hodějova prospěšné klientské vztahy s pány z Hradce, konkrétně s Jáchymem, kterého pravidelně zpravoval o dění v kraji.⁴²⁶

Jan Hodějovský z Hodějova započal svůj politický život vojenským tažením do Uher, kde bojoval s Turky jako mustrherr.⁴²⁷ Od roku 1601 zastával úřad hofrychtěře dvorského soudu.⁴²⁸ Jan se oženil s Eufrozinou z Vartenberka s níž zplodil syny Oldřicha a Tomáše Dětricha a dceru Annu. Po smrti manželky nechal roku 1582 zbudovat v rudoleckém kostele, kde se nacházelo rodové pohřebiště, nákladný a unikátní epitaf. Měl kromě Eufroziny vzpomenout i na památku jeho rodičů.⁴²⁹ Již roku 1586 se jeho druhou manželkou stala členka telčského fraucimoru Anny ze Šlejnic.⁴³⁰

⁴²³ Barbora byla dcerou Václava z Maříže, klienta pánů z Hradce. Rovněž byl purkrabím v Telči v letech 1449-1463; Jan TIRAY, *Vlastivěda moravská. Slavonický okres*, Brno 1926, s. 217-218.

⁴²⁴ Z. MÍCHALOVÁ (ed.), *Epitaf*, s. 30, 34; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30, 950.

⁴²⁵ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 314.

⁴²⁶ Např. list ze soboty po svatým Jiljí 1553; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 9.

⁴²⁷ mustrherr – důstojník se starající o výplatu žoldu a kontrolu vybavení mužstva; Bartoloměj PAPROCKÝ Z HLOHOL, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Ostrava 1993, s. CCIXXXI.

⁴²⁸ Ottův slovník naučný XI, s. 427.

⁴²⁹ „Léta 1582 tento pohřeb dal jest udělati urozený pán Jan Hodějovský z Hodějova a na Markvarci, mustrher a colmistr Markrabství moravského a v království Uherském. Na památku dobré paměti pana Arkleba z Hodějova, otce svého, a paní Johanky Hodějovské z Osečan, matere své. Též paní Eufroziny z Vartenberka, manželky své, kteráž usnula v Pánu léta toho 1582 v pondělí před Hromnicemi. V tomto místě těla jejich odpočívají, tudíž pan Jan z Hodějova sobě i potomkům svým, kdyby které Pán Bůh povolati ráčil, aby tu těla jejich v Pánu Bohu odpočívala“. K epitafu a jeho obnově podrobněji Z. MÍCHALOVÁ (ed), *Epitaf*; Romana ČIVRNÁ, *Restaurování části epitafu rodiny Hodějovských z Hodějova v kostele Narození sv. Jana Křtitele v Českém Rudolci. Rámování renesančních epitafů v nástěnné malbě*, Pardubice 2022 (diplomová práce); Kateřina ŠIBRAVOVÁ, *Restaurování části renesančního štukového epitafu rodiny Hodějovských z Hodějova v kostele Narození sv. Jana Křtitele v Českém Rudolci. Možnosti čištění korozních produktů slitin železa z povrchu sádrových odlitků*, Pardubice 2021 (diplomová práce).

⁴³⁰ Druhá manželka Zachariáše z Hradce.

Na Jana Hodějovského jako na svého dobrého „*pána a přítele*“, potažmo klienta, pamatoval i Zachariáš z Hradce, který nechal vystrojit Janově dceři Anně svatbu. Vzpomněl si na něho i ve své závěti, kde mu odkázal velkou sumu peněz. Zároveň byl zmíněn v pohřební řeči, v níž byl označen za nejdůvěrnějšího Zachariášova přítele.⁴³¹ Jan udržoval patronátně-klientelní vztahy i s Adamem II. z Hradce, jemuž často poskytoval ručitelské služby.⁴³² Sám mu také peníze půjčoval.⁴³³ Ručil i jeho synovi Jáchymu Oldřichovi.⁴³⁴

Jan zemřel roku 1606. Jeho synové Oldřich a Tomáš Dětrich se zapojili do stavovského povstání na straně vzbouřenců. Rod byl luteránského vyznání. Za to byli oba potrestáni konfiskací majetku. Dětrich, jelikož nevlastnil žádný statek, musel zaplatit pokutu 3000 zlatých.⁴³⁵ Bratr Oldřich pod podmínkou, že přestoupí ke katolické církvi a své děti bude v této víře vychovávat, byl odsouzen ke konfiskaci pouhé 1/6 svého majetku.⁴³⁶ Statek Markvarec, který byl během povstání vypleněn císařskou armádou, byl odhadnut na 22 000 zlatých. Císařské komoře mělo být tedy uhrazeno 5656 zlatých.⁴³⁷ Přesto Janovi dluhy přerostly po delší době únosnou mez, a tak musel být Markvarec roku 1638 prodán za 12 000 zlatých a byl přiřčen k dačickému panství.⁴³⁸

Oldřich měl syny Jiřího a Smila a dceru Evu později provdanou za Vencelíka z Vrchovišť. Oba synové působili v císařském vojsku. Vojenské zkušenosti měli bratři již z doby českého povstání, kdy působili ve prospěch stavů. Smil působil především jako diplomat.⁴³⁹ Oba bratři měli dědit po příbuzném Bernardovi nejstarším Hodějovském z Hodějova, který se rovněž zapojil do stavovského povstání, přesto nebyl konfiskační komisí nijak stíhán. Převzetí dědictví, které dosahovalo 29 200 kop míšenských grošů, se

⁴³¹ Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, Opera historica 6, 1998, s. 265-66; Vojtěch VEČEŘE, *Zachariáš z Hradce a jeho posmrtný obraz v pohřební řeči Zikmunda Domináčka z Písnice*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 60-112, zde 95.

⁴³² Jan Hodějovský ručil Adamovi II. z Hradce 24. 4. 1577, 23. 4. 1589, 23. 4. 1590; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, listiny, inv. č. 295, 312, 315.

⁴³³ Tamtéž, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 32.

⁴³⁴ Tamtéž, inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46.

⁴³⁵ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 784.

⁴³⁶ Tamtéž, s. 225.

⁴³⁷ Tamtéž, s. 231-232, 784; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30.

⁴³⁸ ; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 30.

⁴³⁹ Smil zastupoval Fridricha Falckého na jednání s Uhry a Turky; Václav LÍVA, *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze III.*, Praha 1951, s. 59, 61, 68.

protahovalo, proto musel být roku 1631 případ předložen před úřady, které dodatečně vyměřili Bernardovi pokutu ve výši 4000 kop míšenských grošů.⁴⁴⁰ Proto, aby bylo dědictví co nejdříve vyřešeno, prosil otec bratrů, Oldřich, Viléma Slavatu, jestli by se za ně přimluvil. Zřejmě asi neúspěšně, neboť než bylo dědictví vyřízeno, oba bratři padli v boji. Jiří ani Oldřich po sobě nezanechali žádné potomky, a tak ve 30. letech 17. století vymřela moravská větev Hodějovských z Hodějova.⁴⁴¹

Z české větve udržovali jindřichohradečtí páni vztahy s Bernardem starším Hodějovským z Hodějova na Tloskově, který Adamovi II. z Hradce půjčoval peníze⁴⁴² i ručil za jeho další půjčky.⁴⁴³ Bernard nashromáždil během svého života značné statky. Kromě Tloskova, který držel po otci, vyženil s Johankou z Čestic všechny statky jejího otce. Dále zdědil po švagrovi zámek Tloskov. Následně si roku 1581 přikoupil panství Milevsko a o osm let později ještě statek Maršovice. Mimo jiné byl stejně jako příbuzný Jan milovníkem literatury. Dokonce nashromáždil sbírku starých českých biblí. Zanechal po sobě syny Přecha a Jana a dcery Elišku a Anežku.⁴⁴⁴

Přech Hodějovský z Hodějova zdědil po otci rozsáhlé statky a dále se je snažil rozhojňovat. Roku 1597 koupil Benice, poté roku 1603 Konopiště a roku 1607 Týnec nad Sázavou. Dařilo se mu i na poli politickém. Roku 1604 byl povýšen do panského stavu. Tato možnost se naskytlá Hodějovským již dříve, ale zdráhali se opustit rytířský stav pro své výsadní postavení a garantované politické výhody.⁴⁴⁵ Přech během svého života změnil i své náboženské vyznání. Přestoupil k Jednotě bratrské. Se svojí manželkou Dorotou Hodějovskou z Harasova zplodil pět synů Bernarda, Jana Jiřího, Přecha, Bohuslava a Adama – a dceru Johanku, která se provdala za Viléma Roupovského z Roupova. Přech již s pány z Hradce udržoval pramalé kontakty, pouze jednou půjčil peníze Jáchymu Oldřichovi z Hradce.⁴⁴⁶ Přech zemřel 4. dubna 1610.⁴⁴⁷

⁴⁴⁰ T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 148.

⁴⁴¹ Z. MÍCHALOVÁ (ed.), *Epitaf*, s. 40.

⁴⁴² SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce RA pánů, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 32.

⁴⁴³ Tamtéž, listiny, inv. č. 298, 302.

⁴⁴⁴ Ottův slovník naučný XI, s. 428.

⁴⁴⁵ Václav BŮŽEK, *Šlechta v předbělohorských Čechách*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011 (= Země a kultura ve střední Evropě 17), s. 95-121, zde s. 102.

⁴⁴⁶ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce RA pánů, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 32.

⁴⁴⁷ Ottův slovník naučný XI, s. 428.

Všichni Přechevi potomci, kromě syna Přecha, který zemřel roku 1617, se zapojili do stavovského povstání na straně vzbouřenců. Proto jim byl během následných konfiskací zabaven veškerý majetek.⁴⁴⁸

Synové Bernard, Bohuslav a Adam se pro víru vystěhovali ze země. Adam se dal do dánských služeb. Bernard sloužil Švédům. Zemřel během tažení na Moravu roku 1646.⁴⁴⁹ Nejvíce zpráv se dochovalo o Bohuslavovi, který emigroval roku 1628 se svojí manželkou Reginou Hodějovskou z Talmberka do Saska, a to konkrétně do Freiburgu. Zde se jim 18. února 1629 narodila dcera Veronika Alžběta a o rok později, tj. 11. července 1630 přišla na svět další dcera Marie Františka. Bohužel zde 25. března 1629 zemřel jejich jediný čtyřletý syn Bedřich.⁴⁵⁰ Poté rodina přesídlila do centra českých exulantů Pirny.⁴⁵¹ V Pirně Regina zůstala až do jejího dobytí švédskými vojsky roku 1640. Odtud přesídlila do Žitavy, kde roku 1644 žádala o pas, aby mohla navštěvovat starého otce.⁴⁵² Kdy zemřel Bohuslav, není známo. S ním také vymřel rod Hodějovských z Hodějova. Poslední nositelkou tohoto jména v Čechách byla jeho nejstarší dcera Dorota Kunička, která se provdala za Adama z Říčan.⁴⁵³

4.1.4. Lipovští z Lipovice

Rytířský rod Lipovských z Lipovice,⁴⁵⁴ pocházel z Lipovice na Prachaticku. Nejstarší zmínka o Lipoveckých pocházejí z konce 15. století.⁴⁵⁵ Jejich erb se skládal ze příčně děleného štítu. Dolní polovina byla stříbrné barvy. V horní polovině byl vyobrazen zlatý lev na modrém poli. Zlatý lev sloužil i za klenot.⁴⁵⁶

Jindřichohradečtí majitelé udržovali styky s moravskou větví Lipovských. První na Moravu přišel Václav Lipovecký z Lipovice, který vstoupil do služeb pánů z Hradce. Již od roku 1558 se pohyboval na dvoře Zachariáše z Hradce. S jeho prací byl nejspíše

⁴⁴⁸ Podrobněji: T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 150-155.

⁴⁴⁹ L. FAKTOR, *Modely*, s. 114.

⁴⁵⁰ Josef VOLF, *Čeští exulanti ve Freiberce v letech 1620-40*, Praha 1912, s. 80.

⁴⁵¹ V Pirně byla Regina zachycena roku 1636 při soupisu exulantů, kdy bydlela se 4 dětmi a 2 služebnými v domě u Petera Kaudiega; L. BOBKOVÁ, *Exulanti*, s. 116.

⁴⁵² Tamtéž s. 151; T. BÍLEK, *Dějiny*, s. 152.

⁴⁵³ Ottův slovník naučný XI, s. 428.

⁴⁵⁴ Též varianta Lipovecký.

⁴⁵⁵ Ottův slovník naučný XVI, s. 76.

⁴⁵⁶ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, s. 164.

Zachariáš velmi spokojen, a tak mu odkázal dvůr ve Slavonicích.⁴⁵⁷ Později se vypracoval na panského úředníka v Přibyslavi. Nakonec vykonával mezi lety 1591 až 1599 úřad hejtmana v Telči⁴⁵⁸ a poté byl pět let hejtmanem na Jindřichově Hradci.⁴⁵⁹ Roku 1591 prodal svůj český statek Drouzetice na Strakonicku, a místo toho si roku 1596 koupil moravský statek Řečice u Telče.⁴⁶⁰ Václav si ze svého hejtmanského platu mohl dovolit půjčit peníze svému pánu Jáchymu Oldřichovi. Roku 1601 půjčil 1500 kop grošů českých.⁴⁶¹ Rovněž často vystupoval i jako jeho ručitel.⁴⁶² Václav Lipovecký z Lipovice po sobě zanechal tři děti – Jáchym, Adam⁴⁶³ a Kateřinu, která se později provdala za Jáchyma Španovského z Lisova.⁴⁶⁴

Syn Jáchym se oženil s Annou rozenou Španovskou z Lisova.⁴⁶⁵ Spolu na svět přivedli dceru Stanislavu. Jáchym se coby evangelík zapojil do stavovského povstání. Konfiskaci Řečice se vyhnul tím, že ihned přestoupil ke katolické víře a zaplatil pokutu v hodnotě 50 % tržní ceny statku, tedy 4000 zlatých.⁴⁶⁶

V dalších osudech a vztazích členů rodů Lipovských z Lipovice je poněkud nejasno. Jisté je, že v tradici úřednické kariéry u jindřichohradeckých pánů pokračoval Adam Lipovecký z Lipovice, který ve dvacátých letech 17. století zastával úřad hejtmana panství v Jindřichově Hradci. Funkci vykonával až do 8. září 1629, kdy byl ze služeb propuštěn spolu s telčským hejtmanem Hynkem Ladislavem Vejtmilerem z Vejtmile kvůli prosáknutí informací o jejich skandálním chování k vídeňskému dvoru, které značně poškodily Slavatovu čest.⁴⁶⁷

⁴⁵⁷ J. TIRAY, *Vlastivěda moravská. Dačický okres*, Brno, s. 193.

⁴⁵⁸ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 73.

⁴⁵⁹ Ottův slovník naučný XVI, s. 76; L. FAKTOR, *Modely*, s. 123.

⁴⁶⁰ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 261.

⁴⁶¹ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2.

⁴⁶² Tamtéž, inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46.

⁴⁶³ Adam se oženil se Zuzanou Řezanskou z Kádova.

⁴⁶⁴ J. PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, s. 261.

⁴⁶⁵ Zemřela roku 1614, pohřbena ve Volřírově; J. TIRAY, *Vlastivěda moravská. Dačický okres*, Brno, s. 193.

⁴⁶⁶ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 786; L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 32.

⁴⁶⁷ K celému případu podrobněji Jiří KUBEŠ, *Vilém Slavata a jeho hejtmani. K anatomii prestiže raně novověké šlechty*, *Historický obzor* 12, 2001, s. 70-75; Josef HRDLIČKA, *Mezi ctí a normou. Ke kultuře služby slavatovských hejtmánů okolo roku 1630*, *Opera historica* 11, 2006, s. 347-373; TÝŽ, *Vilém Slavata a jeho hejtmán Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile*, *Theatrum Historiae* 9, 2011, s. 187-200.

Dalším známým členem rodu byl Adam Václav Maxmilián Lipovský z Lipovice, který zdědil po svých příbuzných statky Dražice a Řečici. Svůj majetek rozšířil roku 1651 koupí Údraže. Po smrti bratra Jáchyma Ferdinanda připadlo Adamovi panství Smolivec. Adam také vykonával úřad hejtmána Bechyňského kraje v letech 1645 a 1656.⁴⁶⁸ Spolu se svou ženou zplodil 4 syny – Jáchyma Vojtěcha, Václava Františka, Jana Adama a Františka Karla. Jeho vztah ke Slavatům je doložen darem, který poslal Adamu Pavlovi Slavatovi.⁴⁶⁹ Zemřel roku 1672.⁴⁷⁰

4.1.5. Malovcové z Malovic

Rod Malovců původně pocházel z tvrzi Malovice u Netolic. Rodové erbovní znamení se skládalo ze zlatého koně s červenou uzdou na modrém poli.⁴⁷¹ Během staletí se rod rozrostl do mnoha větví – Malovců z Chýnova, Malovců z Libějovic, Malovců z Březí, Malovců z Bělče, Dřítenských z Malovic a konečně Malovců z Malovic, kteří se dále dělili na Borutínské, Zbraslavické a Kamenské.⁴⁷²

Jindřichohradecká vrchnost udržovala kontakty víceméně se všemi větvemi rodu. Většinou se ale jednalo pouze o půjčování peněz, neboť se Malovcové výhradně věnovali úvěrovému podnikání.⁴⁷³ Nejčastěji se však stýkali s tou částí rodu, která se nazývala Kosořové Malovcové z Malovic. Bohuslav držel po otci statky Dříteň a Vlhavy.⁴⁷⁴ Zastával funkci císařského rady a hejtmána Prácheňského kraje v letech 1559, 1569, 1571, 1575, 1588, 1593.⁴⁷⁵ Rovněž provozoval úvěrové podnikání. Ochotně půjčoval i

⁴⁶⁸ H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmáné*, s. 275.

⁴⁶⁹ Adam Lipovecký poslal roku 1644 velkého ptáka; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 278, sign. III C 2b, kart. 26.

⁴⁷⁰ Ottův slovník naučný XVI, s. 76.

⁴⁷¹ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, s. 61.

⁴⁷² Ke starším dějinám Ottův slovník naučný XVI, s. 723-727; J. Malý, *Vlastenský slovník*, s. 478-479.

⁴⁷³ Pánům z Hradce půjčoval Petr Mikuláš Malovec z Malovic, Vilém Malovec z Malovic nebo Jan Malovec z Malovic na Kamenici a Chýnově. O tom četné doklady v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 38; inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46; inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 47; Vilému Slavatovi pak půjčila roku 1638 Magdalena Malovcová roz. z Nostvic 3000 kop grošů míšenských; Tamtéž, RA Slavatů, inv. č. 124, sign. III A 5b, kart. 21.

⁴⁷⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 175-176, s. 178.

⁴⁷⁵ P. MAREŠ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období*, s. 190-191, 193; TÝŽ, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v Čechách za vlády Ferdinanda I.*, s. 58.

zadluženému Adamovi II. a Jáchymu Oldřichovi.⁴⁷⁶ Na vyplacených úrocích získal značné množství peněz, a tak mohl roku 1598 koupit od pánů z Hradce panství Hluboká, od kterého obratem odprodal statek Protivín Jiřímu a Kryštofu Vratislavům z Mitrovic. Bohuslav Malovec z Malovic zemřel roku 1608. Zanechal po sobě syny Václava, Jětřicha, Jana a Petra.

Václav zdědil po otci statky Dříteň, Vlhavy a Chvalešovice. Jetřich získal panství Hluboká. Jan obdržel Lišov s vesnicí Hůry, kde se nacházela stříbrná ložiska a Petr držel Machovice.⁴⁷⁷ Do stavovského povstání se zapojili i bratři Václav, Jan a Jetřich. Během vlády direktoria se jim podařilo získat do vlastnictví zkonfiskované komorní panství Mělník, které bylo později vyměněno za panství Kolín.⁴⁷⁸

Příliš dlouho se z něj netěšili. Rozsudkem z 29. října 1622 jim byl zkonfiskován veškerý majetek. Konfiskacím se nevyhnul ani Petr Malovec.⁴⁷⁹ Následně byl bratrům rozsudek zmírněn. Jetřich a Jan měli přijít pouze o polovinu majetku, kdežto Václav o $\frac{2}{3}$ jmění. Nicméně ze zabavených statků už jim nic vráceno nebylo.⁴⁸⁰ Jetřich se odvolal a byl mu udělen generální pardon. Spolu s ním získal nárok na odškodnění ve výši 20000 zlatých. Později Jetřich Malovec vykonával úřad Frýdlantského hejtmana. Během služby se mu podařilo zpronevřit skoro 40000 frýdlantských dukátů, které vyvezl za hranice země. Načež byl 30. března 1634 uvězněn a byla mu vyměřena pokuta ve výši 231369 rýnských zlatých. Později byl i z této pokuty omilostněn.⁴⁸¹ S manželkou Veronikou Gryspekovou měl syna Maximiliána Lva a Bohuslava Blažeje. Jetřich Malovec z Malovic zemřel roku 1651.⁴⁸²

Pánům z Hradce rovněž půjčoval peníze Ezechiel Malovec z Malovic,⁴⁸³ jemuž patřila Čkyně. Zde si nechal vystavět renesanční tvrz.⁴⁸⁴ Ezechiel se oženil s Markétou Malovcovou ze Sudoměře. S ní přivedl na svět syny Ctibora, Jana, Václava, Mikuláše a Jiřího.

⁴⁷⁶ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 34.

⁴⁷⁷ Ottův slovník naučný XVI, s. 725.

⁴⁷⁸ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 388.

⁴⁷⁹ Viz A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 166.

⁴⁸⁰ T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 349-353.

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 148.

⁴⁸² Ottův slovník naučný XVI, s. 725.

⁴⁸³ Půjčoval Adamovi II. a Jáchymu Oldřichovi; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 34; inv. č. 417, sign. II. N 4c, kart. 47.

⁴⁸⁴ L. FAKTOR, *Modely*, s. 128.

Jiří dědil po svém bratrovi Ctiborovi⁴⁸⁵ statek Jinec. Sňatkem s Magdalenou Belvičkou z Nostvic vyženil panství Liběchov, Sukorady a Újezd. Během svého života byl královským radou, komorníkem, zemským soudcem, malostranským hejtmanem a také zastával úřad purkrabího Hradeckého kraje.⁴⁸⁶ Z pozice purkrabího měl nakročeno k získání jednoho z nejvyšších úřadů, jakého mohl jako rytíř dosáhnout, podkomořího královských měst.⁴⁸⁷ Této nabídce se ale vzdal a raději se nechal dekretem z 13. října 1638 povýšit do panského stavu.⁴⁸⁸ Poté zastával úřad krajského hejtmana za panský stav Litoměřického kraje v letech 1639 a 1641.⁴⁸⁹ Jiří Malovec z Malovic zemřel roku 1646.⁴⁹⁰

Jiřího bratr Jan zdědil panství Čkyně. Dlouho se z něj netěšil, neboť zemřel již roku 1617. Statek po něm převzal jeho syn Petr Pavel, kterého měl s manželkou Alenou Pešičkou. Svůj majetek posléze rozhojnil o Březinu a Osek. Sňatkem s Lidmilou Eliškou Kokořinskou z Kokořova získal Přívětice a Radnici. Během třicetileté války sloužil v řadách císařské armády. Za věrné služby byl Petr Pavel císařem povýšen 30. dubna 1639 do panského stavu.⁴⁹¹ Petr Pavel Malovec z Malovic zemřel roku 1653. Zanechal po sobě syny Františka Přibyslava a Ferdinanda Antonína.⁴⁹²

4.1.6. Růtové z Dírného

Růtové z Dírného byli původně měšťanským rodem sídlícím v Čáslavi, který byl povznesen do rytířského stavu. První zmínka o rodu pochází z poloviny 14. století.⁴⁹³ Za erbovní znamení jim sloužil zlatý plot z kůlů opletených proutím na modrém štítě. V klenotu byla kolčí helma s modrozlatými příkrývadly.⁴⁹⁴

Jindřichohradecká vrchnost udržovala vztahy s Janem Růtem z Dírného. Jehož první manželkou byla Anna Růtová ze Sulevic, která odkoupila roku 1582 od Adama II. z Hradce statek Chotěmice. Sama odkoupila od svých švagrů vlastnické podíly na

⁴⁸⁵ Zemřel roku 1614.

⁴⁸⁶ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 131, 193.

⁴⁸⁷ Tamtéž, s. 132.

⁴⁸⁸ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 121.

⁴⁸⁹ H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané*, s. 346.

⁴⁹⁰ Ottův slovník naučný XVI, s. 724.

⁴⁹¹ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 122.

⁴⁹² Ottův slovník naučný XVI, s. 724.

⁴⁹³ 8. prosince 1358 bratři Mikuláš a Hertlin Růtové z Čáslavi prezentovali ke kostelu sv. Martina v Čáslavi kněze Jana z Mostu; Jan JŮNA, *Růtové z Dírného u Deštné*, 2015, s. 5.

⁴⁹⁴ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, s. 112.

dírenské panství, jež dál rozšiřovala.⁴⁹⁵ Druhou Janovou manželkou byla Anna, dcera Jana Vahanče z Vahanče. Jan vykonával úřad hejtmána Bechyňského kraje v letech 1580-1588.⁴⁹⁶ Vztahy Jana Růta z Dírného s jindřichohradeckými pány se také zakládaly na půjčování peněz⁴⁹⁷ či ručitelství za dluhy Adama II. z Hradce.⁴⁹⁸ Ručitelských služeb chtěl využít i klient Jan.⁴⁹⁹ Jan zemřel roku 1591. Jeho žena Anna se pak obrátila na patrona Adama II., aby zajistil vykonání vůle jejího zemřelého muže.⁵⁰⁰

Po smrti Jana se ujal dírenského panství Vilém Růt z Dírného, který se oženil s vdovou po svém bratrovi Annou rozenou z Vahančic. Vilém koupil roku 1597 panství Nová Lhota.⁵⁰¹ Statek rozšířil roku 1596, kdy přikoupil od Viléma z Rožmberka městečko Deštná a vesnice Višňová, Světce a část Březiny.⁵⁰² Vilém Růt z Dírné byl také hejtmánem Bechyňského kraje.⁵⁰³ Vilém poskytoval úvěry jak Adamovi II.⁵⁰⁴ a Jáchymu Oldřichovi,⁵⁰⁵ tak i Lucii Otýlii.⁵⁰⁶

Vilémovy statky převzal jeho syn Bohuslav Růt z Dírného. Jeho manželkou byla Anna Marie Růtová z Hrochova, s níž měl syny Zdislava, Adama, Bohuslava a dcery

⁴⁹⁵ K majetkové držbě více TÝŽ, *Hrady IV*, s. 302-303.

⁴⁹⁶ L. FAKTOR, *Modely*, s. 131.

⁴⁹⁷ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 406, sign. II. L 5b, kart. 36.

⁴⁹⁸ Tamtéž, listiny, inv. č. 313.

⁴⁹⁹ „*Jakož sem Vaší Milosti za to předešle žádal, abyste se za mně paní Markytě Kunšové z Sulevic na rukojemství postaviti ráčil, jakž předešle tak i nyní Vaší Milosti prosím, že za sumu pět tisíc, však ve dvouh jistotách, rozdílne za mně slíbíti a pečeť svou přitisknouti že ráčíte*“ Dopis Jana Ruta z Dírného Adamovi II. z Hradce ze dne 2. března 1587; Tamtéž, inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26.

⁵⁰⁰ „*I předně Vaší Milosti velice děkuji, že vo mne, sirou ženu a dítky mí starati se ráčíte, Pán Bůh rač Vaší Milosti hojná odplata bejti... ráčíte o tom věděti, že jest dobrý paměti nebožtím můj nejmilejší pán Vaší Milosti vždycky rád sloužil a Pánu Bohu k Vaší Milosti největší naději měl, že mne s mejmi malejmi dítkami vopustiti neráčíte... Vaší Milosti prosím, že ráčíte pánům poručníkům jiným vo tom poručiti, abych já s dítkami svejmi v statku dítek mejch tak chována a opatřena byla, jaká vůle dobrý paměti nebožtíka mého nejmilejšího pana byla...*“ dopis z 8. června 1591; Tamtéž, inv. č. 406, sign. II. L 5b, kart. 40.

⁵⁰¹ Dnes Červená Lhota.

⁵⁰² A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 267-268.

⁵⁰³ Funkci vykonával v letech 1596, 1599, 1605 a 1607; L. FAKTOR, *Modely*, s. 133.

⁵⁰⁴ Od Adama II. mu byly v letech 1582-1597 vypláceny úroky; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 40.

⁵⁰⁵ Jáchymu Oldřichovi půjčil 3000 kop grošů českých; Tamtéž, inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46.

⁵⁰⁶ Celkem půjčil Lucii Otýlii 2500 kop grošů českých; Tamtéž, inv. č. 422, kniha č. 2.

Annu, Johanku a Markétu.⁵⁰⁷ Rod byl dle zachovaných zpráv na počátku 17. století nejspíše novoutrakvistického vyznání.⁵⁰⁸ Bohuslav se stejně jako řada dalších šlechticů zapojil do stavovského povstání na straně vzbouřenců. Proto byl následně konfiskační komisí odsouzen ke ztrátě statků, které mu byly následně pouze uděleny v manství. Bohuslav definitivně přišel o statek Nová Lhota, který byl roku 1622 dán do zástavy Antonínu de Bruccio. Ten držel Lhotu až do roku 1639. Poté se statek dostal roku 1641 do rukou Viléma Slavaty. Proti uzmutí Červené Lhoty Bohuslav protestoval. Dokonce za tímto účelem bylo sepsáno i svědectví rychtáře, konšelů a měšťanů z Deštné. Lhotu se mu nepodařilo uhájit, ale místo toho získal zpět v dědičné vlastnictví statek Boreč.⁵⁰⁹

Jelikož si Bohuslav Růt z Dírného ponechal evangelickou víru, musel dle císařského patentu ze dne 31. července 1627 opustit zemi. Za tímto účelem prodal borečský statek Apolonii Solhauzové za 12500 kop míšenských. Přičemž Apolonie mu složila hned 3000 kop s tím, že zbytek doplatí. Poté roku 1629 Bohuslav odešel do saské Pirny, kde následujícího roku zemřel ve věku 81 let.⁵¹⁰ Zbylé peníze již rodina nedostala.

Syn Bohuslav mladší Růt z Dírného, který si roku 1618 zakoupil od Sibily Tučapové z Loutkova za 3500 kop míšenských statek Závší, pravděpodobně během povstání zahynul a jeho statek byl během konfiskací roku 1627 prodán za 670 kop míšenských Kryštofu Vratislavovi z Mitrovic.⁵¹¹

Vilémův nejstarší syn Zdislav odešel spolu s otcem do exilu, konkrétně do Pirny. Roku 1631 využil švédsko-saského vpádu do Čech a zmocnil se bývalého rodového statku Boreč. Paní Apolonie Salhausová mu dlužné peníze nevyplatila a ani se mu nepodařilo získat žádný dluhopis. Poté se zpět vrátil do Saska, odkud se neustále snažil získat část nevyplacených peněz. A i když se za něho roku 1643 přimlouval samotný saský kurfiřt, byl císařskou kanceláří odbyt. V Pirně setrval až do dobytí města Švédy roku 1640.⁵¹² Zde se také oženil s českou exulantkou Sibylou Juditou Pětipeskou z Chýš

⁵⁰⁷ J. JÚNA, *Růtové*, s. 25-26.

⁵⁰⁸ Ve druhém desetiletí 17. století sloužili ve farním kostele v Deštné podobojí Vít Dionýsus Pražský (doklad z června 1613) a bývalý pelhřimovský děkan Vít Leon Žlutický (v dubnu 1618); J. HRDLÍČKA, *Víra*, s. 233.

⁵⁰⁹ T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 477-478.

⁵¹⁰ L. BOBKOVÁ, *Exulanti*, s. 178.; Bohuslav Rut z Dírného zachycen v pirenském soupisu exulantů z roku 1629, kdy bydlel s manželkou a čtyřmi služebnými u Martina Grahlena.

⁵¹¹ T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 479.

⁵¹² Zde je zachycen v soupisech exulantů jak v roce 1631, kdy bydlel Brosse Begerna s jedním sluhou, jedním chlapcem a paní, tak v i roce 1636, kdy se přestěhoval k Hansovi Cadnerovi; L. BOBKOVÁ, *Exulanti*, s. 178.

a Egerberka. Manželé následně získali povolení se přestěhovat do hlavního města Saska Drážďan, kde Zdeslav Růt z Dírného roku 1648 zemřel a byl pochován ve Frauenkirche.⁵¹³ Manželka Sibyla Judita zemřela tamtéž roku 1661.⁵¹⁴ O jejich potomcích není žádných zpráv.

4.1.7. Vencelíkové z Vrchovišť

Vencelíkové z Vrchovišť byli původně měšťanského původu.⁵¹⁵ Do rytířského stavu byl pozdvižen až Václav Vencelík, který pocházel z Kutné Hory. Zde se zabýval tzv. zágrováním mědi.⁵¹⁶ Tento podnik mu vynášel značné peníze, za něž byl nejspíše pořízen i rytířský titul. Dokonce byl roku 1492 jmenován císařem Fridrichem III. do stavu říšských pánů. Říšská titulatura ale v Čechách neplatila, a tak rod Vencelíků byl nadále zařazován mezi nižší šlechtu.⁵¹⁷ V této době si Vencelík pořídil své šlechtické sídlo – hrad v Žirovnici,⁵¹⁸ v níž Vencelíkové setrvali až do roku 1544. Na jejich vládu je zde zachováno mnoho památek.⁵¹⁹

Z této doby pochází i jejich erb skládající se ze čtyř polí. V první a čtvrtém modrém poli se nacházel stříbrný jednorožec. Druhé stříbrné pole zaujímal černý jestřáb a na třetím červeném poli byl vyobrazen chrt s obojkem ve skoku.⁵²⁰

Jindřichohradecká vrchnost udržovala vztahy s Jindřichem Vencelíkem s Vrchovišť, který přišel roku 1543 o žirovnické a včelnické panství, jež zadlužil jeho otec Petr. Jáchyma z Hradce zpravoval o dění v kraji nebo pohybu osob.⁵²¹ Rovněž mu

⁵¹³ Tamtéž.

⁵¹⁴ J. JUNA, *Růtové*, s. 29.

⁵¹⁵ K nejstarším dějinám rodu viz Ottův slovník naučný XXVI, Praha 1907, s. 535-536.

⁵¹⁶ Vycezození stříbra z čisté „černé“ mědi; Helena ŠTROBLOVÁ, *Kutnohorský podnikatelský patriciát a erbovní páni z Vrchovišť*, Časopis národního muzea. Řada historická, 1992, roč. 161, č. 1-2, s. 11.

⁵¹⁷ Vratislav NEJEDLÝ, *Jihočeská pozdně gotická světská nástěnná malba a její sociální pozadí*, Brno 1974, s. 54 (diplomová práce).

⁵¹⁸ Žirovnický hrad mu roku 1485 prodala Ofka z Vojslavic; A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 115.

⁵¹⁹ Za Vencelíků byla provedena přestavba zámku a výmalba kaple sv. Jiljí, v níž se zachoval votivní obraz Panny Marie se světci a rodinou Václava Vencelíka. Zde byla také zřízena rodová hrobka; K tomu blíže Milan MORAVA, *Náhrobní kameny Vencelíků z Vrchovišť v Žirovnici*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 10, 1999, s. 140-141; Markéta SEVEROVÁ, *Fresková výmalba zámku v Žirovnici*, České Budějovice 2013 (bakalářská práce).

⁵²⁰ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, s. 267.

⁵²¹ „Psaní Vaší Milosti po čtyřmecné hodině jest mi dodáno, v kerémž mi psáti ráčíte, abych Vaší Milosti oznámil, byl-li jest pan Muc těchto dní u mě. V pondělí minulej k štvrté hodině na noc ke mně přijeti ráčil na voze a přes noc tu zůstal. V outerej velmi ráno (s) svými koňmi sem

poskytoval ručitelské služby.⁵²² Na tyto kontakty byl Jindřich patřičně hrdý, jak připomíná ve svém dopise Adamovi II. z Hradce.⁵²³

Kryštof Vencelík z Vrchovišť držel panství Třešť. Byl ženatý s Kateřinou Hodějovskou z Hodějova. Spolu měli syny Jana Václava, Jindřicha Kunráta a Zikmunda Matěje. Vencelíkové byli luteránským rodem. Již Kryštofův otec Matěj započal stavbu luteránského kostela v Třešti. Kryštof také poslal studovat ve druhé polovině 80. let 16. století své syny na luteránské školy v Německu na univerzitu ve Wittenberku a školu v Tübingenu.⁵²⁴ Ač byl jiného vyznání, panovali mezi ním a pány z Hradce vřelé vztahy, o čemž svědčí dochovaná korespondence s Adamem II. a Kryštofův podpis na směnce ručící za dluh Anny z Hradce.⁵²⁵ Zemřel kolem roku 1581.⁵²⁶

Za Jindřicha Konráda, který po otci držel Včelnici, se začaly vztahy s pány z Hradce horšit. Jáchym Oldřich, bigotní katolík, byl s Jindřichem Konrádem ve sporu, neboť jeho poddaní chodili do Vencelíkova evangelického kostela a Jindřich jim v tom rozhodně nehodlal bránit.⁵²⁷ Spory se ještě více zhoršily po roce 1605, kdy dal Vencelík popsat stěny třešťského kostela protikatolickými nápisy.⁵²⁸ Jindřichovou ženou byla Kateřina Španovská z Lisova. Spolu měli syna Hendrycha Michala. Jindřich Kundrát Vencelík z Vrchovišť zemřel roku 1604.⁵²⁹ V době Jindřichovy smrti nebyl Hendrych plnoletý, proto za něj spravovala statky jeho matka, která si za stavovského povstání počínala velice opatrně a nevystupovala v prospěch ani jedné strany, proto jim později nebyl konfiskován žádný majetek. Navíc Kateřina, Hendrych Michal a jeho žena přestoupili roku 1628 na katolickou víru. V pobělohorské době se Hendrychu Michalovi

pana až do Člunku k poště dovésti dal, pospíchajíc Jeho Milost k Vídni... A okolo osmi neb devíti dní dýle že tam zůstatí neráčí“ dopis ze dne 4. června 1556; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 368, sign. II C 3, kart. 13.

⁵²² Ručil v telech 1561 a 1563 Jáchymovi z Hradce a rovněž roku 1556 Anně z Hradce; Tamtéž, listiny, inv. č. 268, 271, 289, 290.

⁵²³ Tamtéž, inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26.

⁵²⁴ Josef HRDLIČKA – Jiří JUST – Petr ZEMEK (edd.), *Evangelické církevní řády pro šlechtická panství v Čechách a na Moravě 1520-1620*, České Budějovice 2017, s. 96.

⁵²⁵ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 413, sign. II H 2, kart. 45; Kryštof ručil roku 1556, Tamtéž, inv. č. 291.

⁵²⁶ J. HRDLIČKA – J. JUST – P. ZEMEK (edd.), *Evangelické církevní řády*, s. 96.

⁵²⁷ „Já v tom žádnému zbraňovati nemohu, nýbrž jim toho z lásky křesťanské rád přeji“; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 413, sign. II H 2, kart. 45.

⁵²⁸ Josef SOUKUP, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století XVIII. Politický okres Pelhřimovský*, s. 307; J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 233.

⁵²⁹ Jeho testament editován v P. KRÁL (ed.), *Mezi životem*, s. 338-342.

dařilo, neboť byl roku 1630 spolu se svými syny Janem Kunrátem a Zikmundem Karlem povýšen do stavu svobodných pánů. Od té doby se Hendrych psal jako Vencelík ze Sarabic.⁵³⁰ O deset let později rozhojnil svůj majetek koupí statků Dívčí Kopy a Vlčetínek. Příliš dlouho se z nich netešil, neboť Hendrych Michal Vencelík ze Sarabic zemřel roku 1643. Panství po něm přebíral syn Jan Kunrát, který roku 1649 Včelnici prodal.⁵³¹ Poté držel statek Úsilov, kde zemřel kolem roku 1680. O dva roky později zemřel i jeho bratr Zikmund Karel a tím vymřel rod Vencelíků po meči.⁵³²

Jan Václav Vencelík z Vrchovišť, syn Kryštofa se ujal Třeště roku 1592, kdy dosáhl plnoletosti. Pokračoval v přestavbě místního zámku, která započala již za jeho otce.⁵³³ Jan Václav byl dvakrát ženatý. Jeho první manželkou se stala Kateřina Libštejnská z Kolovrat, druhou pak Judita Gerštorfová z Gerštorfu. S nimi přivedl na svět jediného syna Kryštofa Adama a dcery Alžbětu, Annu, Benignu, Kateřinu, Margaretu a Maxmiliánu.⁵³⁴ Jan Václav velmi často půjčoval peníze Jáchymu Oldřichovi z Hradce. Celková suma činila 24000 zlatých.⁵³⁵ Jan Václav Vencelík z Vrchovišť zemřel 9. února 1606.⁵³⁶ Po jeho smrti byl jeho syn Kryštof Adam Vencelík z Vrchovišť nezletilý, a tak za něj spravovali panství poručníci. Tím byla matka Judita Gerštorfová z Gerštorfu spolu s Václavem Zahrádeckým ze Zahrádek a strýcem Zikmundem Matějem Vencelíkem z Vrchovišť. Za jejich vlády došlo k odprodeji vesnic, které se nacházely na okraji panství – Mysletic a Roseče.⁵³⁷ Během stavovského povstání se Kryštof Adam, nejspíše pod vlivem strýce Matěje Zikmunda, přidal na stranu vzbouřenců. Majetek mu ale nestihl být konfiskován, neboť roku 1623 zemřel a panství odkázal své ženě Regině z Ditrichštejna,

⁵³⁰ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 111.

⁵³¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 187.

⁵³² Ottův slovník naučný XXVI, s. 536.

⁵³³ Václav RICHTER, *Město Třešť a jeho památky*, Praha 1943, s. 8.

⁵³⁴ Ladislav HOSÁK, *Zámek v Třešti*, Vlastivědný sborník Třeště a okolí 1, 2005, s. 23-30, zde s. 24.

⁵³⁵ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 47.

⁵³⁶ Byl pohřben v kostele v Třešti; nápis z náhrobku ANNO 1606 DIE 9 FEBRVARY SVMMVM DIEM PIE IN CHRISTO OBV[IA]T GENEROSVS ET STRENWS HEROS IOHANNES WENCESLAVS WENCZELYK A SARABITZ IN TRIESCHT CVIVS OSSA HOC TVMVLC TEGVNTVR AD TVBAM ANGELI CVM GLORIAM RESVRRECTVRI; Lucie HAVLÍČKOVÁ, *Třešť za Vencelíků z Vrchovišť*, Hradec Králová 2017, s. 33 (bakalářská práce).

⁵³⁷ Tamtéž, s. 34-35.

kteřá ho obratem darovala svým synům z prvního manželství Ferdinandovi, Františkovi a Jiřímu Ruprechtovi z Heberštejnu.⁵³⁸

Matěj Zikmund Vencelík z Vrchovišť, syn Kryštofa, vlastnil Kamenici nad Lipou,⁵³⁹ Chýnov a Novou Bukovou. Zpočátku udržoval se Slavaty alespoň korektní vztahy. Například roku 1604 půjčil Lucii Otýlii 6000 kop grošů českých.⁵⁴⁰ Ale po vypuknutí stavovského povstání, kdy zastával úřad hejtmana Bechyňského kraje, soustavně pracoval proti jindřichohradecké vrchnosti. Hned 5. června 1618 vyhnal z Jindřichova Hradce jezuity.⁵⁴¹ V následujících letech, kdy byl jmenován komisařem jindřichohradeckého panství, se podílel na rozdrobení slavatovského dominia. Jménem stavovského dominia daroval Janu Kábovi z Rybňan ves Samosoly. Pro sebe si nárokoval žirovnické panství, které kdysi patřilo jeho předkům.⁵⁴²

Po potlačení povstání mu byl konfiskován veškerý majetek, tedy Hyršovský dům na Novém Městě pražském, panství Chýnov, Nová Buková a Kamenice nad Lipou, která byla během roku 1619 vyplněna Dampierrem.⁵⁴³ Matěj Zikmund Vencelík z Vrchovišť zemřel roku 1623.⁵⁴⁴

4.1.8. Vratislavové z Mitrovic

Vratislavové z Mitrovic byli rytířským rodem pocházejícím z Mitrovic u Sedlce-Prčice. Erbovní znamení se skládalo z vertikálně půleného štítu. Pravá strana byla černá, levá červená.⁵⁴⁵

Do služeb jindřichohradeckých pánů postupně vstupovali synové Václava Vratislava z Mitrovic.⁵⁴⁶ Prvním byl Štěpán Vratislav Mitrovic, který nejdříve sloužil Anně z Hradce. Posléze se vypracoval, a na doporučení Petra Kaplíře ze Sulevic byl roku 1574 uveden do úřadu regenta celého dominia.⁵⁴⁷ To obratně spravoval po celých 13 let,

⁵³⁸ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 15.

⁵³⁹ Kamenici nad Lipou mu ve svém kšaftu odkázala jeho manželka Anna Magdalena roz. Malovcová, která zemřela roku 1615; A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 174.

⁵⁴⁰ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2.

⁵⁴¹ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 338.

⁵⁴² Tamtéž, s. 393; V. LÍVA, *Prameny III*, s. 41.

⁵⁴³ T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 849-852.

⁵⁴⁴ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 231.

⁵⁴⁵ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, s. 176.

⁵⁴⁶ Zemřel 3. února 1554.

⁵⁴⁷ J. HRDLIČKA, *Víra*, s. 69.

během nich se snažil o záchranu značně zadlužených statků.⁵⁴⁸ Adam II. si na Štěpánovi cenil jeho oddanosti pro úřad a jeho přimosti.⁵⁴⁹ Štěpán rovněž Adamovi II. půjčoval peníze a také vystupoval jako jeho ručitel. Za jeho věrné služby mu Adam daroval Šaurovský dům v Jindřichově Hradci a blíže neurčený mlýn. Štěpán rovněž držel statek Dráchov. Štěpánovi potomci se již také od dětství pohybovali na dvoře pánů z Hradce. Synové Vladislav, Adam, Jan a Václav zde působili jako pážata. Z dcer se ke dvoru dostala Anna Marie, která nějaký čas žila ve zdejším fraucimoru. Když se vdávala za Oldřicha Doudlebského, darovala ji Kateřina Hradecká z Monfortu stoček zeleného sukna. Štěpán Vratislav z Mitrovic zemřel 14. října 1587. Protože měl Adam II. Štěpána opravdu rád, nechal si vymalovat jeho portrét a vdově Kateřině ponechal k užívání drachovský dvůr.⁵⁵⁰

Do hradeckých služeb vstoupil roku 1564 i Štěpánův bratr Jiří, který zde zastával funkci nejmladšího písaře. V druhé polovině šedesátých let se vydal bojovat do Uher proti Turkům. Po svém návratu se roku 1571 oženil s Ofkou Hozlaurovou ze Bzí. O čtyři roky později byl poslán na Hlubokou, kde pomáhal neduživému hejtmanovi Petru Robmhápovi ze Suché. Po jeho smrti Jiří převzal hejtmanský úřad. Následně byl po smrti bratra Štěpána jmenován do funkce hradeckého regenta, kterou vykonával až do roku 1598. Rovněž se 5. července 1593 stal purkrabím pražského hradu. Tento úřad mu přinášel značné peníze, proto si mohl dovolit půjčovat peníze jak Adamovi II., tak Jáchymu Oldřichovi. Také ručil za jejich dluhy.⁵⁵¹ Jiří držel statek Zalší. K němu roku 1592 přikoupil dva dvory v Hněvkovicích a o deset let později dvůr v Krči. Jiřího druhou manželkou se roku 1590 stala Kateřina Malovcová z Malovic. Stejně jako Štěpánovy děti

⁵⁴⁸ Podrobněji viz s. 18-19.

⁵⁴⁹ O tom svědčí dopis z 25. listopadu 1578, kdy pro velké zadlužení se uvažovalo o prodeji Hluboké nad Vltavou; „*Kdo ví, kdy pán Bůh koho z nás ráčí povolati, však jsme všechno lidé smrtedlní, pádům a nejistotě času poddaní a i arcí by potom poručníci byli anebo služebníci věrní, pán Bůh zná, jak lidé v světě jsou fortelní, obmyslní, takoví, kdyby v mladém věku – čehož milej pám Bůh ráč zachrániti – měli v těchto závadách nynějších Její Milost paní manželka Vaše osiřeti s dítkami, račtež toho všeho bedlivě povážiti, není-li lépeji a s menší hanbou a menším zlým raději statku uprodati a dluhy a závady z sebe svéstí, pánem bejti a ne na jiné šetřiti a takovou těžkost na sobě míti... Však ráčíte z milosti Boží hojně jiných statků míti a na nich se moci poctivě živiti. Ano předkové Vaší Milosti neměli než toliko panství hradecké a proto přeše se panský poctivě na to ráčili vychovávat, k platnosti Její Milosti králi, pánu svému, i vši zemi této jsou bejvali...“; František TEPLÝ, *Dva staří hospodáři čeští. Štěpán Vratislav z Mitrovic † 1587; a Jiřík, bratr jeho, † 1603*, Olomouc 1916, s. 8-9.*

⁵⁵⁰ Tamtéž, s. 6, 22-24.

⁵⁵¹ SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 412, sign. II N2, kart. 45.

byli i Jiřího synové Jan, Adam a Kryštof pážaty Adama II. Jiří Vratislav z Mitrovic zemřel 9. dubna 1603.⁵⁵²

S pány z Hradce udržoval dobré vztahy i bratr Štěpána a Jiřího Kryštof Vratislav z Mitrovic. Půjčoval peníze Jáchymu Oldřichovi nebo Lucii Otýlii.⁵⁵³ Rovněž jim poskytoval ručiteltské služby.⁵⁵⁴ Kryštof držel panství Lochovice, které získal sňatkem s Alenou Vratislavovou z Michelsdorfu. Od roku 1605 zastával úřad karlštejského purkrabí za rytířský stav, rovněž byl královským radou. Kryštof Vratislav zemřel 18. ledna 1612.⁵⁵⁵

Rod Vratislavů z Mitrovic byl veskrze katolický, proto jej skoro vůbec nezasáhly pobělohorské restriktce. Před konfiskační komisí skončil pouze Adam a Jiří, kteří byli obviněni z toho, že se účastnili volby krále Fridricha Falckého. Za to jim byla udělena pokuta ve výši 1400 zlatých, kterou měli odvést kostelu svatého Jakuba v Praze.⁵⁵⁶ Pobělohorská doba členům rozvětveného rodu Vratislavů z Mitrovic velmi přála. Do konce padesátých let byla většina členů rodu povýšena do panského stavu. Někteří jedinci už v tuto dobu zaujímali místa ve stavu hraběcím.⁵⁵⁷

Nejznámějším členem rodu byl Václav Vratislav z Mitrovic, syn Štěpána. V mládí studoval v jezuitské koleji. Později byl císařským velvyslancem v Istanbulu, kde byl pro neshody držen ve vězení s celou delegací v letech 1591 až 1595. Zážitky ze své cesty sepsal do knihy, která je dnes známa pod názvem *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*.⁵⁵⁸ Posléze působil jako císařský rada. Dne 17. února 1629 byl jmenován do panského stavu a o čtyři roky později byl povýšen do starožitného panského stavu.⁵⁵⁹ Oženil se s Lidmilou Ježovskou z Lub, s níž vyženil statky Starý Knín a Zduchovice. Později svůj majetek rozšířil koupí Hlažovic a Korkyně. Zanechal po sobě dceru Kateřinu

⁵⁵² Pohřben v bukovském kostele; nápis z náhrobku: „Leta Páně 1603 ve středu po provodní neděli dne 9. aprilis dluh smrti časný zaplatil jest a umřel urozený pan Jiřík Vratislav z Mitrovic a tělo jeho teď odpočívá, kterémužto Bůh milostiv bejti rač. Duše spravedlivých lidí sou v rukou Božích a nedotkne se jich muka smrti“; F. TEPLÝ, *Dva starí hospodáři*, s. 25-26.

⁵⁵³ Lucii Otýlii půjčil celkem 6000 kop grošů míšenských; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, inv. č. 422, kniha č. 2; K půjčkám Jáchyma Oldřicha Tamtéž, inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 48.

⁵⁵⁴ Tamtéž, RA Slavatů, inv. č. II 126, sign. III B 2a, kart. 22.

⁵⁵⁵ L. FAKTOR, *Modely*, s. 144-145.

⁵⁵⁶ T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 903.

⁵⁵⁷ K nobilitacím více A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 90, 93, 94, 95, 101, 114, 116, 120, 132.

⁵⁵⁸ V. ERTL (ed.), *Příhody*.

⁵⁵⁹ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 94, 114.

Julianu a syny Štěpána, Jana Vojtěch, Adama Leopolda,⁵⁶⁰ Petra Ladislava, Arnošta, Lacka a Jiřího Maximiliána. Zemřel roku 1635.

Kryštof Vratislav z Mitrovic byl synem Jiřího. Do politického života vstoupil roku 1614, kdy se stal hejtmanem na Malé Straně. Později vystřídal funkci rady dvorního a komorního soudu a císařského nejvyššího výběrčího daní. Po vypuknutí stavovského povstání opustil úřad královského podkomořího a jako katolík se do dění nijak nezapojoval.⁵⁶¹ Po Bílé hoře byl opět uveden do pozice podkomořího, ale již roku 1624 získal úřad nejvyššího písaře, který držel až do roku 1640.⁵⁶² Také byl roku 1638 potvrzen v hodnosti císařského komorníka. Ačkoli byla většina jeho příbuzných povýšena do panského stavu, Kryštof nadále zůstával rytířem. V posunu mu bránil úřad nejvyššího písaře, který byl vyhrazen pouze pro příslušníky nižšího stavu. Po jeho opuštění by Kryštof velmi tratil na prestiži a sociálním kreditu.⁵⁶³ Kryštof držel statek Březina.⁵⁶⁴ Od svých příbuzných pak roku 1624 koupil statek Dírná. Během konfiskací ještě pořídil panství Lojovice u Prahy za 21000 zlatých.⁵⁶⁵ Kryštofovou manželkou byla jeho sestřenice Markéta Vratislavová z Mitrovic, která byla ještě ve dvacátých letech 17. století evangeličkou. Po nástupu Kryštofa do úřadu nejvyššího písaře, přestoupila na katolickou víru.⁵⁶⁶ Neměli spolu žádné děti. Kryštof Vratislav z Mitrovic zemřel 4. září 1645.

V pobělohorské době byl velice významným Vilém Vratislav z Mitrovic, který vstoupil do řádu maltézských rytířů. Roku 1627 se dokonce stal jeho nejvyšším převorem v Čechách. Poté se se dal na vojenskou dráhu, o čemž svědčí mnoho záznamů.⁵⁶⁷ Během své kariéry byl postupně jmenován válečným radou, truksasem, komořím a dvorským maršálkem. Dokonce byl mezi prvními z rodu, kteří byli povýšeni do starožitného

⁵⁶⁰ Adam Leopold Vratislav z Mitrovic byl hejtmanem Podbrdského kraje roku 1641 a 1645. Byl i hejtmanem Vltavského kraje roku 1657. Sídlnil na Zduchovicích; H. SEDLÁČKOVÁ, *Krajští hejtmané*, s. 241.

⁵⁶¹ Ottův slovník naučný XXVI, s. 1003-1004.

⁵⁶² F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 321-417, zde s. 385-386, 389.

⁵⁶³ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 130-131.

⁵⁶⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 346.

⁵⁶⁵ T. BÍLEK, *Dějiny I.*, s. 21.

⁵⁶⁶ F. KOREŠ, *Proměny*, s. 148.

⁵⁶⁷ V. LÍVA, *Prameny III*, s. 414, 471-472, 578, 594, 679, 687, 766, 789, 790, 793, 801.

panského stavu. Stalo se tak 12. září 1619.⁵⁶⁸ Později byl povýšen do hraběcího stavu. Zemřel 19. ledna 1637.⁵⁶⁹

4.1.9. Zahrádečtí ze Zahrádek

Rytířský rod Zahrádeckých ze Zahrádek pocházel z Moravy. První zmínka o něm pochází z 15. století, kdy Zahrádečtí drželi statek Hobzí.⁵⁷⁰ Jejich erb se skládal z modrého štítu se stříbrným pruhem napříč.⁵⁷¹

Jindřichohradečtí páni se stýkali s mnoha členy velmi rozvětveného rodu Zahrádeckých. Jejich vztahy byli založeny především na úvěrových operacích. Například Jan Zahrádecký ze Zahrádek na Budíškovicích půjčil roku 1590 Adamovi II. z Hradce 5000 zlatých.⁵⁷² Mnohem častěji vystupovali jako ručitelé dluhů. Mezi nimi byl i Arnošt Zahrádecký ze Zahrádek na Krhově,⁵⁷³ Václav Zahrádecký ze Zahrádek na Budíškovicích⁵⁷⁴ nebo Oldřich Zahrádecký ze Zahrádek na Hobzí.⁵⁷⁵

Poslední léta před stavovským povstáním byla pro rod Zahrádeckých šťastnou dobou. Dne 24. října roku 1615 se dočkali povýšení do panského stavu bratři Jindřich a Václav spolu se svými příbuznými Janem, Jiřím, Vilémem a Václavem Zahrádeckých ze Zahrádek. V červenci následujícího roku jim byl titul potvrzen.⁵⁷⁶

Prohra stavů na Bílé hoře převrátila mnoha Zahrádeckým život naruby. Konfiskace majetku se nevyhnuly ani Vilémovi Zahrádeckému ze Zahrádek, který sice nedržel žádný statek, přesto na něj byla uvalena pokuta ve výši 1800 zlatých.⁵⁷⁷ O své panství přišel Jindřich Zahrádecký, který byl sudím menšího práva v Brně. Za povstání byl zvolen direktorem a defensorem. Po potlačení povstání se vydal do Vídně, aby si vyprosil u císaře odpuštění. To se mu nakonec podařilo, udržel i své statky Višnový,

⁵⁶⁸ Vilém byl povýšen spolu s bratry Vratislavem, Zdeňkem a Hertvíkem; A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 90.

⁵⁶⁹ Ottův slovník naučný XXVI, s. 1003-1004.

⁵⁷⁰ K nejstarším dějinám rodu Ottův slovník naučný XXVII, s. 373; P MAŠEK, *Šlechtické rody II*, s. 482; František Zahrádecký, *Rozlišení písemných památek jmenovců rodu Zahrádeckých*, Ročenka okresního archivu ve Znojmě. 5, 1992, s. 81-87.

⁵⁷¹ A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II.*, s. 328.

⁵⁷² SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, listiny, inv. č. 315.

⁵⁷³ Ručil roku 1586 Adamovi II. z Hradce; Tamtéž, inv. č. 309.

⁵⁷⁴ Ručil roku 1589 Adamovi II. z Hradce; Tamtéž, inv. č. 312.

⁵⁷⁵ Tamtéž.

⁵⁷⁶ A. VON DOERR, *Der Adel*, s. 86-87.

⁵⁷⁷ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 232, 788.

Krhov a Hobzí.⁵⁷⁸ Přišel pouze o panství Jemnice, které koupil za 70000 zlatých Fridrich Jankovský z Vlašimi.⁵⁷⁹ Jindřich se poté snažil dokázat svoji věrnost a oddanost, proto se aktivně podílel na konfiskaci majetku svých bývalých soukmenovců. Později byl kardinálem Dietrichstejnem jmenován do komise, která měla za úkol sestavit znění Obnoveného zřízení zemského pro Moravu vydaného 10. května 1628. V této komisi měl sedět i Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka.⁵⁸⁰

Byli i tací, kteří z konfiskací dokázali mnohé získat. Karel Zahrádecký ze Zahrádek ačkoli byl evangelík, půjčoval peníze členům habsburského domu. Jeho finanční pohledávky u císaře pomohly překonat nebezpečí prvních pobělohorských let.⁵⁸¹ Dokonce se mu podařilo koupit konfiskované panství Medlice za 14000 zlatých.⁵⁸² Po vydání protireformačního patentu z 31. července 1627, který vypovídal všechny nekatolíky ze země se Karel rozhodl odejít do exilu. Tím si proti sobě popudil císaře, který tento akt považoval za vzpouru. Za Zahrádeckého se přimluvil Ditrichštejn, který panovníka přesvědčil o tom, že šlo o legální reakci na vydání protireformačních dekretů. Díky tomu mohl ještě Karel Zahrádecký ze Zahrádky prodat panství Višňové Alexandru Elbognerovi z Dolního Šenfeldu.⁵⁸³

Do stavovského povstání se zapojil i Václav Zahrádecký ze Zahrádek, který následně vstoupil do císařské armády a vypracoval se až na polního maršála. Při další vlně konfiskací ve třicátých letech 17. století získal na krátký čas statky Zahořany, Tašov a Horní Bojanovice u Hustopečí.⁵⁸⁴

Nejhůře dopadl Jiří Zahrádecký ze Zahrádek, který vlastnil statek Hrotovice,⁵⁸⁵ byl sudím menšího práva v Brně. Díky tomu si mohl dovolit půjčit Adamovi II. z Hradce 5000 zlatých.⁵⁸⁶ Velmi aktivně se zapojil do stavovského povstání. Byl zvolen do úřadu direktora a defensora, rovněž byl jmenován hejtmanem Brněnského kraje.⁵⁸⁷ Po bitvě na

⁵⁷⁸ Ottův slovník naučný XXVII, s. 373.

⁵⁷⁹ Tamtéž, s. 304.

⁵⁸⁰ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 261; František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Praha 1992, s. 164.

⁵⁸¹ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 232, 788.

⁵⁸² Tamtéž, s. 235, 785.

⁵⁸³ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 128.

⁵⁸⁴ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 684; P MAŠEK, *Šlechtické rody II*, s. 482.

⁵⁸⁵ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 132.

⁵⁸⁶ Půjčil mu je roku 1590; SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA pánů z Hradce, listiny, inv. č. 315.

⁵⁸⁷ Ottův slovník naučný XXVII, s. 373.

Bílý hoře byl odsouzen k trestu smrti. Nakonec mu byl trest zmírněn na tříleté vězení a konfiskaci veškerého majetku.⁵⁸⁸

⁵⁸⁸ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 99, 229.

5. Závěr

Záměrem předkládané diplomové práce bylo zachytit proměnu jindřichohradecké rytířské klientely za vlády Slavatů z Chlumu a Košumberka mezi lety 1604-1650. Slavatové přebírali dobře fungující klientskou síť po pánech z Hradce, která fungovala beze změn do vypuknutí stavovského povstání. Dílčím cílem práce bylo také pojednat o klientských vztazích v Čechách, jejich projevech v každodenním životě a vývoji v průběhu času na základě odborné literatury a nevydaných pramenů. Rovněž byla podrobně zkoumána osoba patrona a jeho komunikační síť.

Po bitvě na Bílé hoře se jindřichohradecká klientská síť fakticky rozpadla. Vilém Slavata, který za účelem vykonávání svých úřadů a budování kariéry dlel po většinu roku v Praze nebo u císařského dvora ve Vídni, už nepotřeboval udržovat vztahy se zástupy drobných rytířů usedlých v okolí jindřichohradeckého dominia, neboť jejich politická síla byla během dějin velmi oslabena.

Na příkladu devíti rodů – Babků z Meziříčka, Čabelických ze Soutic, Hodějovských z Hodějova, Lipoveckých z Lipovice, Malovců z Malovic, Růtů z Dírného, Vencelíků z Vrchovišť, Vratislavů z Mitrovic a Zahrádeckých ze Zahrádek bylo ukázáno, že účast na povstání určila další osudy příslušníků bývalých klientských rodů. Císaři věrní rytíři se po bitvě na Bílé hoře dočkali odměny. Buď byli dosazeni do výhodných zemských úřadů nebo byli povýšeni po panského či následně do hraběcího stavu. Některým se podařilo získat za výhodné ceny zkonfiskované statky. Ti, kteří se zúčastnili povstání, se nejspíše nevyhnuli konfiskacím majetku. Další jejich osud byl určen setrváním ve víře. Pokud rytíř s rodinou přestoupil ke katolickému vyznání a zaručil katolickou výchovu svých dětí, mohl žít celkem poklidným životem. Zůstavší v evangelické víře museli opustit zemi. Vyznavači luteránské víry nejčastěji odcházeli do Saska či Holandska. Členové jednoty bratrské se pak uchýlovali do Polska, Braniborska či do oblasti Uher. Mnozí viděli příležitost ve víru třicetileté války, a tak se rytíři dávali do vojenských služeb té či oné strany konfliktu. Některé rody, bez ohledu na jejich činy, postihly biologické potíže, načež docházelo k vymírání větví nebo celých rodů, jako tomu bylo u Růtů z Dírného nebo Vencelíků z Vrchovišť.

Bádání by mohlo pokračovat výzkumem dalších klientských rodů, které se v jindřichohradecké síti vyskytovaly. Rovněž by bylo podnětné prozkoumat celou komunikační síť Viléma Slavaty, která kromě rodiny a vysoké šlechty, zahrnovala i

neurozené agenty, měšťany, kteří obstarávali finanční služby, či osoby z církevního prostředí.

6. Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané:

SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec

Rodinný archiv pánů z Hradce

inv. č. 339-404, sign. II L 3 – II L 4e, kart. 28.

inv. č. 344, pergamen 479.

inv. č. 367, sign. II C 2, kart. 6.

inv. č. 368, sign. II. C 3, kart. 11.

inv. č. 399, sign. II L 3, kart. 26.

inv. č. 406, sign. II L 5b, kart. 32.

inv. č. 412, sign. II N2, kart. 45.

inv. č. 413, sign. II H 2, kart. 45.

inv. č. 416, sign. II N 4b, kart. 46.

inv. č. 417, sign. II N 4c, kart. 47.

inv. č. 422, kniha č. 2.

Rodinný archiv Slavatů

inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15-16.

inv. č. 120, sign. III A 4a, kart. 19.

inv. č. 124, sign. III A 5b, kart. 21.

inv. č. 127, sign. III.B 5a, kart. 22.

inv. č. 128, sign. III B 5b, kart. 22.

inv. č. 131, sign. III C 2b, kart. 25-27.

inv. č. 133, sign. III C 4a, kart. 27.

inv. č. 139, sign. III E 1a, kart. 29.

inv. č. 141, sign. III E 4a, kart. 29.

inv. č. 146, sign. III G 4a, kart. 30.

inv. č. 155, sign. III J 3d, kart. 40.

inv. č. 183, sign. III O 3d, kart. 61.

inv. č. 278, sign. III C 2b, kart. 26.

inv. č. II 110 – II 124, sign. III A 2a – III A 5b, kart. 18.

inv. č. II 118, sign. III.A3a, kart. 17.

Velkostatek Jindřichův Hradec

inv. č. 3889, sign III Ka 30, kart. 73.

Moravský zemský archiv

Listiny zemského soudu Brno

inv. č. 384, sign. II-308, kart. 25.

Národní archiv Praha

Desky zemské
Desky zemské větší 151, fol. Q 17-Q 21.

Prameny vydané:

- BLÁHOVÁ, Gabriela, *Páni z Hradce a Slavatové z Chlumu a Košumberka v polovině 16. století*, České Budějovice 2022 (diplomová práce).
- BOBKOVÁ, Lenka, *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirně v letech 1621-1639*, Praha 1999.
- BŮŽEK, Václav (ed.), *Majetkové rozvrstvení stavů Bechyňského kraje v letech 1523-1557 (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523)*, Hospodářské dějiny 13, 1985, s. 65-87.
- DOSKOČIL, Karel (ed.), *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654. Souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule I-II*, Praha 1953-1954.
- DOSKOČILOVÁ, Marie (ed.), *Berní rula 23. Kraj Plzeňský I-II.*, Praha 1952.
- ERTL, Václav (ed.), *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1906.
- HOJDA, Zdeněk – CHODĚJOVSKÁ, Eva (edd.), *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje*, Praha 2014.
- HRDLIČKA, Josef (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003.
- Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I-III*, Praha 1985.
- JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého*, Praha 1888.
- KOREŠ, František (ed.), *Paměti Přibíka a Jana Bukovanských Pintů z Bukovan*, České Budějovice 2019.
- MARAT, František (ed.), *Soupis poplatnictva 14 krajův království českého z roku 1603*.
- MAREŠ, Petr (ed.), *Karel Častovec Myška ze Žlunic. Život předbělohorského rytíře ve světle rodinné korespondence*, Ústí nad Labem 2000.
- MAREŠ, Petr (ed.), *Korespondence Albrechta Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1570-1596*, České Budějovice 2015.
- MENČÍK, Ferdinand (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a z Bezdružic od roku 1624 do roku 1648*, Praha 1897.
- MÍCHALOVÁ, Zdeňka (ed.), *Epitaf rodiny Jana Hodějovského z Hodějova v Českém Rudolci*, Pardubice 2021.
- Pavel MATLAS (ed.), *Z poddaného šlechticem. Rodinné paměti Zbudovských z Rovné Hory a Malých z Tulechova (1604-1737)*, Praha 2016.
- PODLAHA, Antonín (ed.), *Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627-1629*, Praha 1908.
- REZEK, Antonín (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova I-II.*, Praha 1878-1880.
- REZEK, Antonín (ed.), *Zápisky Viléma Slavaty z let 1601-1603*, Praha 1887.
- TEPLÝ, František (ed.), *Proč se stal Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka z českého bratra katolíkem*. Sborník Historického kroužku 13, 1912, s. 205–221.
- TEPLÝ, František (ed.), *Vilém Slavata vybízí svého bratrance Kryštofa Slavatu k návratu do církve katolické a do Čech*, Sborník historického kroužku 18, 1917, s. 65-70.

TISCHER, Karel (ed.) *Dopisy Viléma Slavaty Jaroslavu Bořitovi hraběti z Martinic a jeho synovi z let 1631 až 1635*, Sborník historický 1, 1883, s. 305-322; 2, 1884, s. 32-37, 92-98; 3, 1885, s. 193-202, 283-292, 360-364; 4, 1886, s. 352-363.

VOREL, Petr (ed.), *Vídeňský deník rytíře Dvoreckého z roku 1559*, Folia historica bohemia 19, 1998, s. 7-36.

ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Deník Šťastného Václava Pětipeského z roku 1605*, Opera historica 13, 2009, s. 187-262.

ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1600-1610*, České Budějovice 2015.

ŽITNÝ, Miroslav (ed.), *Korespondence Šťastného Václava Pětipeského z Chýš a Egrberku z let 1611-1621*, České Budějovice 2016.

Literatura:

ANDĚL, Rudolf, *Hospodářská situace drobných šlechtických statků na česko-lužickém pomezí v XVII. století*, Sborník Pedagogické fakulty v Ústí nad Labem, řada historická, 1971, s. 61-134

ANDĚL, Rudolf, *Příspěvek k problematice životní a kulturní úrovně drobné šlechty na Frýdlantsku v 17. století*, Z minulosti Děčína a Českolipska 3, 1977, s. 101-119.

ANTOŠOVÁ-ČÁNOVÁ, Eliška, *Zanikání drobných statků na Hradecku. Příspěvek k hospodářským a sociálním dějinám XVI. a počátku XVII. století*, Acta Musei Reginaehradecensis, Scientiae sociales 2, 1959, s. 115-149.

AUSTOVÁ, Ivana, *Býti šlechticem. Šlechtické nobilitace v letech 1627-1657 v českých a rakouských dědičných zemích*, České Budějovice 2016.

BALETKA, Tomáš, *Klientela moravských panských rodů v protestních listech do Kostnice v roce 1415 (se zvláštním zřetelem k pánům z Kravař, z Lipé a ze Šternberka na Lukově)*, in: Petr Elbel – Libor Jan – Jiří Jurok (edd.), *Z počátků husitské revoluce. K výročí svčení husitských kněží na Lipnici v roce 1417*, Brno 2019, s. 106-114.

BALETKA, Tomáš, *Nižší šlechta z moravského severovýchodu ve stížných listech proti upálení mistra Jana Husa*, Tábořský archiv 9, 1999, s. 15-48.

BENEŠOVÁ, Hana, *Telč. Městský špitál na Starém Městě*, Vlastivědný sborník Vysočiny 16, 2008, s. 67-78.

BERINGER, Jan – JANOUŠEK, Jaromír, *Město a panství Dačice*, Dačice 1893, s. 226.

BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618 I-II*, Praha 1882-1883.

BÖHM, Ludvík, *Královské věnné město Mělník a okres mělnický*, Mělník 1892, s. 327-328.

BRANDL, Vincenc, *Stav panský a rytířský*, Časopis Matice moravské 1, 1869, s. 145-184; BRANDL, Vincenc, *Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes*, Brno 1876, s. 219-222, 305-307, 365-366, 385.

BRŇOVJÁK, Jiří a kol., *Nobilitace ve světle písemných pramenů*, Ostrava 2009.

BRŇOVJÁK, Jiří, *Nobilitace české dvorské kanceláře v II. polovině 17. století a I. polovině 18. století*, in: Małgorzata Konopnicka – Jarosław Kuczer – Wojciech Stryżewski (edd.), *Szlachta europejska w strukturach lokalnych XVI-XVIII wieku*, Zielona Góra 2010, s. 143-164.

- BRŇOVJÁK, Jiří, *Šlechticem z moci úřední. Udělování šlechtických titulů v českých zemích 1705-1780*, Ostrava 2015.
- BŘEZINA, Vladimír, *Rytířský stav v Čechách a na Moravě v raném novověku. Rod Bukůvků z Bukůvky od středověku do 20. století*. České Budějovice 2008.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, Časopis Matice moravské 122, 2003, s. 375-409.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef, *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*, Opera historica 6, 1998, s. 265-66.
- BŮŽEK, Václav – KOREŠ, František – MAREŠ, Petr – ŽITNÝ, Miroslav, *Rytíři renesančních Čech ve válkách*, Praha 2016.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL Pavel (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav – SMÍŠEK, Rostislav, *Říšský sněm v Augšpurku roku 1559 pohledem Jáchyma z Hradce*, Folia Historica Bohemica 23, 2008.
- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha 2002.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Der Adel in den böhmischen Ländern 1526-1740. Stand und Tendenzen der Forschung*, Anzeiger der Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse 137, 2002, č. 1, s. 55-98.
- BŮŽEK, Václav, „*A tak jsem tam dlouho zdržován byl*“. Čas v životě předbělohorských rytířů, Dějiny a současnost 15, 1993, č. 3, s. 26-30.
- BŮŽEK, Václav, „*Dobré přátelství*“ v listech Pětipeských z Chýš na sklonku předbělohorské doby, Porta Bohemica 1, 2001, s. 27-42.
- BŮŽEK, Václav, „*Gute Freundschaft*“ – Informelle Kommunikation in der früneuzeitlicher Gesellschaft der böhmischen Länder, in: S. Brakensiek – H. Wunder (ed.), *Ergebene Diener*, s. 79-96.
- BŮŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, Český časopis historický 100, 2002, s. 229-264.
- BŮŽEK, Václav, „*Posměch nemalej se stal*“ (Příběh ze šlechtické každodennosti 16. století), in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus. Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 419-429.
- BŮŽEK, Václav, „*Svatý Jiří za humny jest*“. Úvěr v myšlení rytířských klientů předbělohorské doby, Studia Comeniana et historica 29, 1999, č. 62, s. 34-45.
- BŮŽEK, Václav, *Jáchym z Hradce. Velmož ve službách země a dvora*, Dějiny a současnost 37, 2015, č. 7, s. 10.
- BŮŽEK, Václav, *Každodenní život na statcích Šťastného Václava Pětipeského z Chýš očima hospodářských úředníků počátkem 17. století*, in: Marie Koldinská – Alice Velková (edd.), *Historik zapomenutých dějin. Sborník příspěvků věnovaných prof. dr. Eduardu Maurovi*, Praha 2003, s. 198-210.

- BŮŽEK, Václav, *Klientela Pernštejnů a Rožmberků ve druhé polovině 16. století*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 213-225.
- BŮŽEK, Václav, *Mezi dvorem, rezidenčním městem a rytířskou tvrzí. Domácnosti rytířů, měšťanů a církevních hodnostářů v rožmberských službách*, *Opera historica* 3, 1993, s. 287-313;
- BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v poddanských rezidenčních městech předbělohorské doby*, in: Michaela Kokojanová (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16. – 18. století)*. Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25. – 27. dubna 1995 Muzeem Prostějovska v Prostějově a Rakouským ústavem pro východní a jihovýchodní Evropu, odbočka Brno, Prostějov, 1997, s. 185-199.
- BŮŽEK, Václav, *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996.
- BŮŽEK, Václav, *Šlechta v předbělohorských Čechách*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011 (= *Země a kultura ve střední Evropě* 17), s. 95-121.
- BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, Praha 1989.
- BŮŽEK, Václav, *Úvěrové podnikání rytířů Malovců v předbělohorské době*, *Folia Historica Bohemica* 14, 1990, s. 135-194.
- CIMPL, Marek, *Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Cesta k oknu Pražského hradu a odtud ke slávě*, Praha 2016 (diplomová práce).
- CORI, Jan Nepomuk, *Die Herren von Neuhaus*, České Budějovice 1841.
- CORI, Jan Nepomuk, *Jindřich IV. z Hradce. Nástin životopisný*, Jindřichův Hradec 1894.
- ČECHURA, Jaroslav, *Hluboká za pánů z Hradce. Vznik podnikatelského velkostatku*, Praha 1995 (sborník Národního muzea v Praze, řada A – historie, svazek 46).
- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny země Koruny české V*, Praha 2010.
- ČORNEJ, Petr, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica* 1, *Studia historica* 14, 1976, s. 165-194.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – HAVLÍK, Jiří M. – HRDLIČKA, Josef, *Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši*, Praha 2020.
- DOBIÁŠ, Josef, *Vilém Slavata*, *Časopis historický* 1, 1881, s. 267-309; 2, 1882, s. 34-56.
- DOOLEY, Brendan – BARO, Sabrina A. (edd.), *The politics of Information in Early Modern Europe*, Routledge 2001.
- DROSTE, Heiko, *Vänskap vid hovet – sällsynt ideal och vardaglig relation*, in: Gudmundur Jónsson (ed.) *Vänner, patroner och klienter i Norden 900-1800*, Reykjavík 2007, s. 195-212.
- DROSTE, Heiko, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, *Zeitschrift für historische Forschung* 30, 2003, s. 555-590.
- EBBEN Maurits –FAGEL Raimond –VERMEIR René (edd.), *Agentes e identidades en movimiento: Espana y los Paises Bajos siglos XVI-XVIII*, Madrid 2011.
- FAKTOR, Lukáš, *Modely chování a jednání nižší šlechty na dvoře posledních pánů z Hradce a Slavatů (1570-1650)*, České Budějovice 2003 (diplomová práce).

- FELCMAN, Ondřej, *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1, Studia historica 14, 1976, s. 195-228.
- FIDLEROVÁ, Alena a kol., *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (pán)*, Slovo a slovesnost 38, 1977, č. 1, s. 53-64.
- FRAJDL, Jiří, *Se znakem tří zlatých pruhů*, Chrudimské vlastivědné listy 5, 1996, č. 2, s. 20.
- GELLNER, Ernest – WATERBURY, John (edd.), *Patrons and Clients in Mediterranean Societies*, London 1977.
- GRULICH, Josef, „*Slavnostní okamžiky*“ – *svatební a křestní obřad v období raného novověku. Závěry tridentského koncilu a pražské synody ve světle jihočeských matričních zápisů z 2. poloviny 17. století*, Historická demografie 23, 2000, s. 49-82.
- HAASOVÁ, Marie, *Berní rula 19. Kraj Kouřimský I-II.*, Praha 1952.
- HAVLÍČKOVÁ, Lucie, *Třešť za Vencelíků z Vrchovišť*, Hradec Králová 2017, s. 33 (bakalářská práce).
- HILLE, Jan Pavel (ed.), *Paměť Stanislava Bořka Dohalského z Dohalic o vlastním rodu z r. 1681. Ze starého listáře*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 11, 1903, s. 128-133.
- HLINOMAZ, Milan, *K pohřbům barokních velmožů*, Opera historica 5, s. 531-534.
- HNILICA, Ondřej, *Tváře Františky hraběnky Slavatové*, Památky Vysočiny 9, 2019, s. 45-64.
- HOJDA, Zdeněk, *"Kavalírské cesty" v 17. století a zájem české šlechty o Itálii*, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216-239.
- HOJDA, Zdeněk, *Mladí Martinicové v Itálii. Kavalírské cesty české šlechty do Itálie v 16.-18. století*, in: Vladimír Příbyl – Dana Příbylová (edd.), Slánské rozhovory 2005. Itálie, Slaný 2006, s. s. 35-40.
- HOLÝ, Martin, *Jindřich Michal Hýzrle z Chodů (1575-1665) a jeho poznávací cesta po střední a západní Evropě v letech 1607 a 1608*, in: Jiří Kubeš (ed.), Šlechtic na cestách v 16.-18. století, Pardubice 2007, s. 35-66.
- HOLÝ, Martin, *Křest ve šlechtickém prostředí českých zemí na prahu novověku*, Historická demografie 28, 2004, s. 15-33.
- HOLÝ, Martin, *Ve službách šlechty. Vychovatelé nobility z českých zemí (1500-1620)*, Praha 2011.
- HOSÁK, Ladislav, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1933-1938, s. 29.
- HOSÁK, Ladislav, *Zámek v Třešti*, Vlastivědný sborník Třeště a okolí 1, 2005, s. 23-30.
- HRBEK, Jiří, *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640-1740*, Praha 2013.
- HRBEK, Jiří, *Hledat a nalézat. Barokní Valdštejnové a jejich informační síť*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 313-331.
- HRDLIČKA, Josef – JUST, Jiří – ZEMEK, Petr (edd.), *Evangelické církevní řády pro šlechtická panství v Čechách a na Moravě 1520-1620*, České Budějovice 2017.
- HRDLIČKA, Josef, *Herrschaftliche Amtsträger als Klienten und Patrone im frühneuzeitlichen Böhmen? Kommunikation im Dominium der Herren von Neuhaus, Slawata und Tschernin (1550-1730)*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (ed.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln–Weimar–Wien 2005, s. 145-164.

- HRDLIČKA, Josef, *Herrschaftliche Amtsträger als Klienten und Patrone im frühneuzeitlichen Böhmen*, in: Stefan Brakensiek – Heide Wunder (ed.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa, Köln–Weimar–Wien 2005*, s. 145–163.
- HRDLIČKA, Josef, *Jindřichův Hradec Adama II. z Hradce. Zámecký rondel jako pozemský*
- HRDLIČKA, Josef, *Mezi ctí a normou. Ke kultuře služby slavatovských hejtmanů okolo roku 1630*, *Opera historica* 11, 2006, s. 347-373.
- HRDLIČKA, Josef, *Poslední páni z Hradce v pramenech a literatuře*, *Opera historica* 6, 1998, s. 33-62.
- HRDLIČKA, Josef, *Selbverwaltung unter adeliger Herrschaft. Die Stadt Jindřichův Hradec (Neuhaus) nach der Revolte gegen Wilhelm Slavata (1620-1626)*, in: Mark Hengerer (ed.), *Im Schatten der Macht: Kommunikationskulturen in Politik und Verwaltung 1600-1950*, Frankfurt nad Mohanem 2008, s. 51-74.
- HRDLIČKA, Josef, *Slavatové. Nábožensky rozdělený rod na prahu třicetileté války*, *Dějiny a současnost* 43, 2021, č. 6, s. 28-30.
- HRDLIČKA, Josef, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, *Opera historica* 10, 2003, s. 249-273.
- HRDLIČKA, Josef, *Vilém Slavata a jeho hejtman Hynek Ladislav Vejtmiler z Vejtmile*, *Theatrum Historiae* 9, 2011, s. 187-200.
- HRDLIČKA, Josef, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, České Budějovice 2013.
- HRDLIČKA, Josef, *Zámek Košumberk a jeho slavatovští majitelé v první polovině 17. století*, in: Emil Voráček a kol. (edd.), *Luže v dějinách I. Od počátků středověku do konce 17. století*, Luže 2010, s. 81-95.
- HROCH, Miroslav –PETRÁŇ, Josef, *17. století – krize feudální společnosti?*, Praha 1976.
- HRUBOŠ, Jan, *Životní osudy „soldáta“ Jana Němčického z Němčic. Ke klientelským vztahům a kariérním strategiím nižší šlechty v předbělohorském období*, *Těšínsko* 59, 2016, č. 1, s. 1-30;
- HRUDIČKA, Alois, *Františka Slavatová a doba její. Obrazy z dějin katolické reformace na Moravě a v Čechách*, Brno 1902, s. 194-196.
- CHLÁDKOVÁ, Věra a kol., *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (šlechta, šlechtic)*, *Slovo a slovesnost* 38, 1977, č. 3, s. 229-237.
- CHLÁDKOVÁ, Věra, *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (rytíř)*, *Slovo a slovesnost* 41, 1980, č. 1, s. 62-71.
- Jakub ČAPEK, *Vnímání času raně novověkého válečníka a dvořana*, *Český lid* 84, 1997, s. 89-102.
- JÁNSKÝ, Jiří, *Protiměstské opovědnické družiny v jižních a jihozápadních Čechách v letech 1514-1534*, *Táborský archiv* 5, 1993, s. 63-135.
- Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I-III*, Praha 1985.
- JENÍČEK, Václav Vladimír, *Jindřich Slavata na hradě Košumberce 1549-1599. Přehled dějin hradu i rodu*, Praha 1939.
- JIRÁSKO, Luděk, *Jindřichův Hradec. Hrad a zámek*, Praha 1994.

- JIRÁSKO, Luděk, *K dějinám Jindřichova Hradce v předhusitském období*, Jihočeský sborník historický 47, 1978, s. 77-96.
- JIREČEK, Josef, *Jan Hodějovský z Hodějova, jeho rod i působení a latinští básníci jeho*, Praha 1884.
- JIREČEK, Josef, *Lebens des Obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata*, Praha 1876.
- JUKL, Jakub Jiří, *Jan Smiřický ze Smiřic. Vzestup a pád zakladatele slavného rodu*, České Budějovice 2012.
- JŮNA, Jan, *Růtové z Dírného u Deštné*, 2015.
- JŮNA, Jan, *Slavatové z Chlumu a Košumberka na Jindřichově Hradci 1604-1691*, Jindřichův Hradec 2018.
- JUST, Jiří – RŮČKOVÁ, Markéta – HOLÝ, Martin – PODAVKA, Ondřej (edd.), *Bratrská šlechta v Čechách a na Moravě a formování konfesní identity v době raného novověku*, Praha 2020.
- KALIVODA, Jakub, *Zvíře v každodenní komunikaci na dvoře Jindřicha staršího ze Švamberka*, České Budějovice 2021 (=bakalářská práce).
- KALOUSEK, Josef, *České státní právo*, Praha 1892².
- KASÍK, Stanislav, *Vývoj znaku Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka*, Heraldika a genealogie 26, 1993, č. 2, s. 63-78.
- KAVKA, František, *Zlatý věk Růží. Kus české historie 16. století*, Praha 1966 (2. vydání 1993).
- KEBLUSEK, Marika, *Double Agents. Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, Leiden 2011.
- KEBLUSEK, Marika, *Profiling the Early Modern Agent*, in: Hans Cools – Marika Keblusek – Baldoch Noldus (edd.), *Your Humble Servant. Agents in Early Modern Europe*, Hilversum 2006, s.9-16.
- KETTERING, Sharon, *Gift-Giving and Patronage In Early Modern France*, French History 2, 1988, č. 2, s. 137.
- KETTERING, Sharon, *Patrons, Brokers and Clients in Seventeenth-Century France*, New York-Oxford 1986; TÁŽ, *Gift-Giving*, s. 131-151.
- KNOZ, Tomáš, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.
- KOLLMANN, Josef, *Berní rejstříky a berně z roku 1567*, Sborník archivních prací 13, 1963, s. 169-246.
- KOMÍNEK, Alois, *Vystěhovalci čeští po bitvě bělohorské*, Památky archeologické 9, 1874, s. 554-558.
- KOPIČKA, Petr, *Správa velkostatku Mělník v 16. až 20. století. Diplomatická studie z dějin patrimoniální a hospodářské správy*, Porta Bohemica 2, 2003, s. 24-78.
- KOREŠ, František, *Moc, válka a společenský vzestup v dějinách rodu Robmhápů ze Suché od 16. do 18. století a jejich rodinné paměti*, Opera historica 16, 2015, s. 100-148.
- KOREŠ, František, *Proměna nižší šlechty Království českého v pobělohorské době*, České Budějovice 2020 (= disertační práce).
- KOVÁŘ, Milan, *Rybníky na dominiu pánů z Hradce ve druhé polovině 16. století*, Opera historica 6, 1998, s. 63-75.

- KRÁL, Pavel, *Konec manželství Adama Pavla Slavaty z Chlumu a Košumberka a Marie Markéty z Eggenberku*, Opera historica 16, 2015, č. 2, s.185-206.
- KRÁL, Pavel, *Křtiny, svatby a pohřby. K vzájemné reflexi panovnických a šlechtických přechodových rituálů ve druhé polovině 16. a první polovině 17. století*, Opera historica 10, 2003, s. 439-456.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002.
- KRÁL, Pavel, *Pohřby pánů z Hradce*, Opera historica 6, 1998, 401-512.
- KRÁL, Pavel, *Pohřby posledních pánů z Hradce*, Opera historica 6, 1998, s. 401-512.
- KRÁL, Pavel, *Pohřební slavnosti jako prostředek a místo komunikace raně novověké společnosti*, Opera historica 8, 2000, s. 315-332.
- KRÁL, Pavel, *Rituál a ceremoniál. Na příkladu pohřebních slavností na šlechtických dvorech v raném novověku*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C 49, 2002, s. 72-86.
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.
- KREJČÍK, Tomáš, *Nová a nižší šlechta na Moravě v 16.-19. století*, in: Tomáš Knoz – Jan Dvořák (edd.), *Šlechta v proměnách věků*, Brno 2011, s. 152-171.
- KROFTA, Kamil, *Zápisky Viléma Slavaty o věcech moravských z let 1607, 1608, 1613-1615*, ČČH 16, 1910, s. 44-51.
- KUBEŠ, Jiří, *Fragmenty písemností z kavalírské cesty hrabat z Clary-Aldringenu z roku 1727*, Theatrum historiae 1, 2006, s. 83-108.
- KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ, Jiří, *Sídla Jana Jiřího Jáchyma hraběte Slavaty z Chlumu a Košumberka (1634/37-1689) v proměně*, Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C, 2003, s. 66.
- KUBEŠ, Jiří, *Vilém Slavata a jeho hejtmani. K anatomii prestiže raně novověké šlechty*, Historický obzor 12, 2001, s. 70-75.
- KYPTA, Jan Evangelista, *Zrcadlo nábožnosti a dobročinnosti čili Život Františky, hraběnky Slavatové*, Jindřichův Hradec 1862.
- LAŠKOVÁ, Kateřina, *Františka Slavatová z Meggau. Konstrukce obrazu zbožné šlechtické vdovy barokní doby*, Nymburk 2020 (bakalářská práce).
- LAVIČKA, Roman *Pozdně středověká architektura v Jindřichově Hradci za vlády Jindřicha IV. z Hradce (1463-1507)*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 41-42.
- LEDVINKA, Václav, *Adam II. z Hradce a poslední páni z Hradce v ekonomice, kultuře a politice 16. století*, Opera historica 6, 1998, s. 7-32.
- LEDVINKA, Václav, *Dům pánů z Hradce pod Stupni. Příspěvek k poznání geneze a funkcí renesančního šlechtického paláce v Praze*, Folia Historica Bohemica 10, 1986, s. 300.
- LEDVINKA, Václav, *Rezidence a dvůr Zachariáše z Hradce v Telči (1550-1589)*, Opera historica 3, 1993, s. 199-213.
- LEDVINKA, Václav, *Úvěr a zadlužení feudálního velkostatku v předbělohorských Čechách*, Praha 1985.

- LÍVA, Václav, *Prameny k dějinám třicetileté války. Regesta fondu militare Archivu ministerstva vnitra ČSR v Praze III*, Praha 1951.
- LUHMANN, Niklas, *Gesellschaftsstruktur und Semantik. Studien zur Wissenssoziologie der modernen Gesellschaft*, Frankfurt am Main 1980, s. 72-161.
- MACEK, Jaroslav –ŽÁČEK, Václav, *Krajská správa v českých zemích a její archivní fondy (1605–1868)*, Praha 1958.
- MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích I-II*, Praha 2001².
- MACZAK, Antoni (ed.), *Klientelsysteme im Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988.
- MACZAK, Antoni, Patronage im Herzen frühneuzeitlichen Europa, *Schriften des Historischen Kollegs* 9, 1988, s. 83-90.
- MALÝ, Karel, *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské. Dvě české ústavy z počátku 17. století*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*, Praha 2006, s. 30-44.
- MAREŠ, Petr – HRUBÁ, Michaela, *Karel Častovec Myška ze Žlunic. Život předbělohorského rytíře ve světle rodinné korespondence*. Ústí nad Labem 2000.
- MAREŠ, Petr, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v Čechách za vlády Ferdinanda I. a soupis krajských hejtmánů z let 1537/1538-1560/1561 podle register české královské kanceláře*, *Paginae historiae* 19, 2011, s. 7-95.
- MAREŠ, Petr, *Obsazování úřadu krajského hejtmána v předbělohorském období a soupis krajských hejtmánů na základě dochovaných seznamů z let 1563/1564–1616/1617*, Praha 2009
- MARTÍNEZ MILLÁN, José, *La investigación sobre las élites del poder*, in: José Martínez Millán (ed.), *Instituciones y élites del poder en la monarquía hispana durante el siglo XVI*, Madrid 1992, s. 11-24.
- MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti I.*, Praha 2008.
- MAŤA, Petr, *Leopold I. a poslední Slavata. K osobní korespondenci panovníků raného novověku*, in: Ivan Hlaváček – Jan Hrdina – Jan Kahuda – Eva Doležalová (edd.) *Facta probant homines. Sborník příspěvků k životnímu jubileu prof. Dr. Zdeňky Hledíkové*, Praha 1998, s. 245-257.
- MAŤA, Petr, *Oslavy jubilejního léta 1600 v Římě a česká šlechta*, *Jihočeský sborník historický* 66-67, 1997-1998, s. 111-117.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie*, Praha 2004.
- MAŤA, Petr, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, *Opera historica* 6, 1998, s. 513-552.
- MATĚJEK, František, *Morava za třicetileté války*, Praha 1992.
- MATOUŠ, Petr, *Carolus Felix a S. Theresia. Příspěvek k poznání karmelitánského řádu*, České Budějovice 1999 (diplomová práce).
- MELKESOVÁ, Miroslava, *Geografický horizont křtů v polovině 17. století na Chýnovsku*, *Historická demografie* 30, 2006, s. 205-241.
- MELKESOVÁ, Miroslava, *Křestní obřad a úloha kmotra v polovině 17. století*, České Budějovice 2002 (diplomová práce).

- MICZANOVÁ, Veronika, *Pan Menhart z Hradce ve víru událostí první poloviny 15. století*, Praha 2015 (bakalářská práce).
- MIKULEC, Jiří, 31. 7. 1627. *Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*, Praha 2005.
- MORAVA, Milan, *Náhrobní kameny Vencelíků z Vrchovišť v Žirovnici*, Vlastivědný sborník Pelhřimovska 10, 1999, s. 140-141.
- MOUČEK, N., *Adliges Leben in den Niederlanden im 16. und zu Beginn des 17. Jahrhunderts*, Opera historica 3, 1993, s. 61-71.
- MUK, Jan – VILÍMKOVÁ, Milada, *Ke vzniku Nového stavení jindřichohradeckého zámku*, in: Josef Bartoš (ed.) *Historická Olomouc a její současné problémy*, Olomouc 1983, s. 173-180.
- MUK, Jan, *Kšaft Adama II. z Hradce*, Ohlas od Nežárky z 20. a 27. srpna a 3. září 1937.
- MUK, Jan, *Zakladatelka jindřichohradeckého gymnázia Kateřina roz. z Montfortu a její dcera Lucie Otýlie z Hradce*, in: 77. výroční zpráva státního československého reálného gymnázia v Jindřichově Hradci za školní rok 1936-1937, Jindřichův Hradec 1937, s. 3-11.
- NEJEDLÝ, Vratislav, *Jihočeská pozdně gotická světská nástěnná malba a její sociální pozadí*, Brno 1974, s. 54 (diplomová práce).
- NEUDERTOVÁ, Michaela, *Cestování nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka Bobková – Michaela Neudertová (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1995, s. 209-213.
- NEUDERTOVÁ, Michaela, *Život předbělohorské šlechty na Lounsku z pohledu pramenů městské provenience*, in: Lenka Bobková (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století. Sborník příspěvků z konference na Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem 30.-31. října 1991*, Ústí nad Labem 1992, s. 65-73.
- NODL, Martin – TINKOVÁ, Daniela (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007.
- NOLTE, Hans Heinrich (ed.), *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*, Köln 1989.
- NORBERT, Elias, *O procesu civilizace. Sociogenetické a psychogenetické studie I-II*, Praha 2006-2007.
- NOVÁK, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Jindřicho-hradeckém*, Praha 1901, s. 202-204.
- NOVÁKOVÁ, Anna, *K odměnám a výhodám pro šlechtické klienty a agenty. Guillermo Verdugo ve službách Františka z Ditrichštejna*, Theatrum historiae 26, 2020, s. 93-110.
- NOVÁKOVÁ, Anna, *Mezi Flandry, Španělskem a Čechami. Guillermo Verdugo, agent Františka z Ditrichštejna*, Olomouc 2019 (= diplomová práce).
- NOVÁKOVÁ, Stanislava, *Rodinný archiv Slavatů. Zpráva o rozsahu zpracování a možnostech využití fondu*, Archivum Trebonense 11, 2006, s. 28-39.
- NOVÁKOVÁ, Stanislava, *Slavatovské dělení. Několik poznámek k rozdělení majetku po smrti posledního vladaře z rodu Slavatů v roce 1691*, Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska 24, 2012, s. 26-36.
- NOVOTNÝ, Miroslav, *Jindřichohradecká kolej Tovaryšstva Ježíšova v letech 1594-1618*, Opera historica 6, s. 371-385;

- NOVOTNÝ, Robert, *Die Rosenberger und der südböhmische Niederadel zur Rolle der Herrschaftsburgen in den Beziehungen zwischen den Patronen und ihrer Klientel*, in: Klaus Birngruber – Christina Schmid (edd.), *Adel, Burg und Herrschaft an der "Grenze": Österreich und Böhmen*, Linz 2012.
- NOVOTNÝ, Robert, *Konverze české a moravské šlechty v husitském století*, in: Týž (ed.), *Husitské reformace. Proměna kulturního kódu v 15. století*, Praha 2019, s. 305-325.
- NOVOTNÝ, Robert, *Rožmberská klientela v 15. století*, Praha 2000 (=diplomová práce). Ottův slovník naučný I-XXVII, Praha 1888-1908.
- OULÍK, Jan, *Kostel Panny Marie před Týnem v Praze. Jeho náhrobní kameny a heraldické památky*, in: Jiří Roháček (ed.), *Epigraphica & Sepulcralia. Sborník příspěvků ze zasedání k problematice sepulkrálních památek, pořádaných Ústavem dějin umění AV ČR v letech 2006-2007*, Praha 2009, s. 167-178.
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II. Od roku 1253 až do roku 1403*, Praha 1939, s. 189.
- PALACKÝ, František, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 371-388.
- PÁNEK, Jaroslav, *Aristokratie – Klientel – Untertanen im 16. Jahrhundert. Institutionelle und soziale Beziehungen auf dem südböhmischen Dominium der letzten Herren von Rosenberg*, in: Jan Peters (ed.), *Gustsherrschaftsgesellschaften im europäischen Vergleich*, Berlin 1997, s. 177-184.
- PÁNEK, Jaroslav, *Nižší šlechta v předbělohorských Čechách (Prameny, metody, stav a perspektivy bádání)*, *Český časopis historický* 91, 1993, s. 37-54.
- PÁNEK, Jaroslav, *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918*, Praha 2006, s. 13-29.
- PÁNEK, Jaroslav, *Politický systém předbělohorského českého státu (1526-1620)*, *Folia Historica Bohemica* 11, 1987, s. 41-101.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stavovství v předbělohorské době*, *Folia historica bohemica* 6, 1984, s. 163-219.
- PAPROCKÝ Z HLOHOL, Bartoloměj, *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, Ostrava 1993.
- PARMA, Tomáš, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.
- PEŠÁK, Václav, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953.
- PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 1996, s. 157-179.
- PFISTER, Ulrich, *Politischer Klientelismus in der frühneuzeitlichen Schweiz*, *Schweizerische Zeitschrift für Geschichte* 42, 1992, s. 28-68.
- PILNÁČEK, Josef, *Staromoravští rodové*, Brno 1972, s. 210.
- PLACHT, Otto, *Odhad majetku stavů Království českého z roku 1557*, *Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická* 1947, Praha 1950, s. 1-155.

- PLETZER, Karel, *Poprava Kryštofa Čabelického ze Soutic v Č. Budějovicích roku 1632*, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 30, 1993, č. 2, s. 113-114;
- POLÁCH, Jaroslav, *Jan Smil z Křemže. Život tábořského hejtmana a loupeživého rytíře*. České Budějovice 2011.
- POLIŠENSKÝ, Josef – SNIDER, Frederik, *Změny ve složení české šlechty v 16. a 17. století*, Československý časopis historický 20, 1972, s. 515–526.
- PRESS, V., *Patronat und Klientel im Heiligen Römischen Reich*, Schriften des Historischen Kollegs 9, 1988, s. 19-46.
- ráj*, Dějiny a současnost 39, 2017, č. 1, s. 28-29.
- RATAJOVÁ, Jana (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova, 1639-1698. Rodinné paměti*, Praha 2002.
- REINHARD, Wolfgang (ed.), *Power Elites and State Building*, Oxford 1996.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen, Historische Antropologie von Patronage – Klientel – Beziehungen*, Freiburger Universitätsblätter 139, 1998, s. 127-141.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen Römische Oligarchie um 1600*, München 1979.
- RIEGER, Bohuš, *Zřízení krajské v Čechách I-II*, Praha 1883-1884
- RICHTER, David, *Politický a ekonomický kontext změn v sociální struktuře drobné šlechty v Čechách na počátku raného novověku (se zvláštním zřetelem k Chrudimsku)*, Pardubice 2022 (disertační práce).
- RICHTER, Václav, *Město Třešť a jeho památky*, Praha 1943.
- Romana ČIVRNÁ, *Restaurování části epitafu rodiny Hodějovských z Hodějova v kostele Narození sv. Jana Křtitele v Českém Rudolci. Rámování renesančních epitafů v nástěnné malbě*, Pardubice 2022 (diplomová práce).
- RYANTOVÁ, Marie, *Těžké časy urozeného a statečného rytíře Bořka Mateřovského z Mateřova, exulanta v městě Pirně*, in: Michaela Hrubá (ed.), *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5.-6. listopadu 1998, Ústí nad Labem 2001, s. 249-257.
- RYBIČKA, Antonín, *Hrad Košumberk*, Památky archeologické a místopisné 4, 1860, s. 49-57.
- ŘEŘICHOVÁ, Sylvína, *Franziska von Meggau, verehelichte Slawata (1610-1676). Ein Beitrag zur Adelsgeschichte Böhmens und Österreichs in 17. Jahrhundert*, Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchiv 18, 1996, s. 361-383.
- ŘÍHOVÁ, Jana, *Kateřina Hradecká z Monfortu (1556-1631)*, České Budějovice 2017 (diplomová práce).
- SCOTT, James, *¿Patronazío o explotación?*, in: Ernest Gellner (ed.) *Patronos y clientes: en las sociedades mediterráneas*, Madrid 1986, s. 35-62.
- SEDLÁČEK, August, *Českomoravská heraldika II*, Praha 1925, s. 305.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého I-XV*, Praha 1882-1927.
- SEDLÁČEK, August, *Něco o Husových průvodcích do Kostnice*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze 29, 1921, s. 49-61.

- SEDLÁČEK, August, *Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův a Moravanův*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko – historicko – filologická 1914, 1915, č. 3, s. 1-113.
- SEDLÁČKOVÁ, Hana, *Krajští hejtmané v Čechách 1537-1848*, Praha 2016 (disertační práce).
- SEDLÁČKOVÁ, Helena, *Krajští hejtmané v Čechách (1623) 1641-1849. Personální obsazení*, Praha 2021.
- SEVEROVÁ, Markéta, *Fresková výmalba zámku v Žirovnici*, České Budějovice 2013 (bakalářská práce).
- SKOŘEPOVÁ, Markéta, *Kmotrovství jako badatelský problém. K sociálním dějinám raného novověku a 19. století*, Český časopis historický 114, 2016, s. 64-88.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 292-515.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Komunikační síť knížete Ferdinanda ze Schwarzenberku na přelomu 17. a 18. století*, Theatrum historiae 9, 2011, s. 333-355.
- SOUKUP, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století XVIII. Politický okres Pelhřimovský*, Praha 1910.
- STARÝ, Marek, *Přední klenot zemský. Větší zemský soud království českého v době rudolfinské*, Praha 2014.
- STERNECK, Tomáš, *Literární mecenáš nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (edd.), *Husitství – reformace – renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, Praha 1994, s. 831-843.
- STERNECK, Tomáš, *Závět' žumberského rytíře. Jindřich Pouzar z Michnic a jeho nelegitimní rodina*, Jihočeský sborník historický 76, 2007, s. 215-271.
- STLOUKAL, Karel, *Konec rodu pánů z Hradce*, Jihočeský sborník historický 33, 1964, s. 121-130.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, Zeitschrift für historische Forschung 31, 2004, s. 489-527.
- SVOBODOVÁ, Milada (ed.), *Rodinná kronika Václava Viléma Cetenského z Cetně a jeho potomků z let 1677-1769 v rukopise XXIII F 93*, Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků 18, 2003-2004, s. 388-399.
- ŠIBRAVOVÁ, Kateřina, *Restaurování části renesančního štukového epitafu rodiny Hodějovských z Hodějova v kostele Narození sv. Jana Křtitele v Českém Rudolci. Možnosti čištění korozních produktů slitin železa z povrchu sádrových odlitků*, Pardubice 2021 (diplomová práce).
- ŠIMA, Karel, *Antropologická konstanta – slepé místo historickoantropologického bádání?*, in: Lucie Storchová (ed.), *Conditio humana – konstanta (č)í historická proměnná? Koncepty historické antropologie a teoretická reflexe v současné historiografii*, Praha-Ústí nad Labem 2007, s. 39-57.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Správní systém šlechtického dominia v pozdně středověkých Čechách. Rožmberská doména 1418-1472*, Praha 2005.

- ŠIMŮNEK, Robert, *Šlechta a města pozdního středověku: konfrontace či koexistence?*, in: Ján Lukačka – Martin Štefánik a kol. (ed.), *Středověké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*, Bratislava 2010, s. 225-237.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Šlechta a města v pozdním středověku. Kontakty, konfrontace a geografický horizont (na příkladu Strakonice a Volyně)*, *Historická geografie* 33, 2005, s. 197-247.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Šlechta a město v pozdním středověku a raném novověku. Rokycany 1400-1600*, *Minulostí Západočeského kraje* 50, 2015, s. 72-149.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 7, 2000, s. 175-190.
- ŠMAHEL, František, *Husitská revoluce III. Kronika válečných let*, Praha 1993.
- ŠTROBLOVÁ, Helena, *Kutnohorský podnikatelský patriciát a erbovní páni z Vrchovišť*, *Časopis národního muzea. Řada historická*, 1992, roč. 161, č. 1-2.
- TALIÁN, Martin, *Majitelé domů na jindřichohradeckém náměstí v raném novověku (1500-1700)*, České Budějovice 2007, s. 98 (diplomová práce).
- TEPLÝ, František, *Dějiny města Jindřichova Hradce I, Jindřichův Hradec 1927-1935*.
- TEPLÝ, František, *Dějiny rybníků na Hradecku*, Vodňany 1925.
- TEPLÝ, František, *Dva staří hospodáři čeští. Štěpán Vratislav z Mitrovic † 1587; a Jiřík, bratr jeho, † 1603*, Olomouc 1916.
- TEPLÝ, František, *Příspěvky k dějinám českého rybníkářství*, Praha 1937.
- TEPLÝ, František, *Slavatovské palatinaty*, *Český časopis historický* 30, 1924, s. 470-501.
- TIEFTRUNK, Karel, *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547*, Praha 1872.
- TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská. Jihlavský kraj. Dačický okres*, Brno 1925, s. 171.
- TIRAY, Jan, *Vlastivěda moravská. Slavonický okres*, Brno 1926, s. 217-218.
- TISCHER, František, *Urbář probošství jindřichohradeckého*, *Sborník historického kroužku* 22, 1921, s. 47-63, 98-119.
- TOPOLSKI, Jerzy, *Patronage und Klientel. Methodologische Erwägungen*, in: Hans Heinrich Nolte (ed.), *Patronage und Klientel. Ergebnisse einer polnisch-deutschen Konferenz*, Köln 1989.
- UHLÍKOVÁ, Patricie, Adam Pavel Slavta, České Budějovice 2017 (bakalářská práce).
- URBAN, Jan, *Feudální sídlo v Souticích. Jeho dějiny, držitelé a stavební vývoj*, *Castellologica bohemia* 4, 1994, s. 165-174.
- URBAN, Jan, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 114-116, 213, 245, 260, 280, 311.
- URBÁNEK, Rudolf, *České dějiny II/3. Věk poděbradský*, Praha 1930.
- VANÍČEK, Vratislav, *Vítkovci a český stát v letech 1169-1278*, *Československý časopis historický* 29, 1981, s. 89-110.
- VĀŘEKA, Marek, *Zadluženost Pernštejnů na příkladě plumlovského panství*, in: Richard Psík (ed.), *Studia iuvenilia MMIII. Sborník studentských prací*, Ostrava 2004, s. 91-107.
- VEČEŘE, Vojtěch, *Zachariáš z Hradce a jeho posmrtný obraz v pohřební řeči Zikmunda Domináčka z Písnice*, *Jihočeský sborník historický* 86, 2017, s. 60-112.
- VICHR, Josef, *Dějiny rodu Hodějovských z Hodějova*, Kraselov 2002.

- VLASÁK, František, *Staročeská šlechta a její potomstvo po třicetileté válce. Příspěvky rodopisné*, Památky archeologické a místopisné 4, 1856, s. 49-58, 97-117; 5, 1857, s. 280.
- VODIČKOVÁ, Drahomíra, *Spor o dědictví Zachariáše z Hradce v letech 1589-1594*, in: Jiří Kubeš – Radmila Pavlíčková (edd.), *Šlechtic mezi realitou a normou. Miscellanea ze studentských prací k dějinám raného novověku*, Olomouc 2008, s. 63-93.
- VOLF, Josef, *Čeští exulanti ve Freiberce v letech 1620-40*, Praha 1912, s. 80.
- VOLPINI, Paola, *Los Medici y Espana. Principes, embajadores y agentes en la edad moderna*, Madrid 2018.
- VON DOERR, August, *Der Adel der böhmischen Kronländer. Ein Verzeichniss derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome*, Praha 1900, s. 91.
- VOREL, Petr, *Cimburové a Pernštejnové. Majetkové a rodinné vztahy na přelomu 15. a 16. století*, in: František Hýbl (ed.), *Morava na prahu nové doby*, Přerov 1995, s. 76.
- VYBÍRAL, Zdeněk (ed.), *Paměti Pavla Korky z Korkyně. Zápisky křesťanského rytíře z počátku novověku*, České Budějovice 2014.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005, s. 268.
- WEBER, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen 1972.
- WINKELBAUER, Thomas, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, Český časopis historický 98, 2000, s. 476-540.
- ZAHRÁDECKÝ, František, *Rozlišení písemných památek jmenovců rodu Zahrádeckých*, Ročenka okresního archivu ve Znojmě. 5, 1992, s. 81-87.
- ZAJAS, Krzysztof – FAZAN, Jarosław (edd.), *Antoni Maczak, Unequal Friendship. The Patron-Client Relationship in Historical Perspective*, Frankfurt am Main-New York 2017 (Polish Studies – Transdisciplinary Perspectives 20).
- ZÁLOHA, Jiří, *Statky Chlum, Chlumeček a Koroseky za Častolarů z Dlouhé Vsi*, Jihočeský sborník historický 58, 1989, s. 1-9.
- ZÁTKA, František, *Zámek Stráž*, Jindřichův Hradec 1939, s. 91.
- ŽITNÝ, Miroslav, „Dobrý krýksman“ – *diskursivní kategorie a maskulinní vzor myšlení nižší šlechty z českých zemí na přelomu 16. a 17. století*, Studia Comeniana et historica 43, 2013, s. 224-248.
- ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.

7. Seznam příloh

Příloha č. 1: Erb Babků z Meziříčka; Převzato z Archiv hlavního města Prahy, Heraldická (Rentzova) sbírka, inv. č. 658.

Příloha č. 2: Erb Čabelických se Soutic; osobní archiv autora; Náhrobek Václava Čabelického ze Soutic v Týnském chrámě v Praze; Převzato z A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 197.

Příloha č. 3: Erb Hodějovských z Hodějova; osobní archiv autora; Náhrobek rodiny Jana Hodějovského z Hodějova v Českém Rudolci; Převzato z Romana ČIVRNÁ, *Restaurování*, s. 244.

Příloha č. 4: Erb Lipovských z Lipovice; osobní archiv autora.

Příloha č. 5: Erb Malovců z Malovic; osobní archiv autora.

Příloha č. 6: Erb Růtů z Dírného; převzato z J. JÚNA, *Růtové*, s. 6.

Příloha č. 7: Erb Vencelíků z Vrchovišť; osobní archiv autora; Náhrobek Kryštofa Vencelíka z Vrchovišť v Třešti; Převzato z L. HAVLÍČKOVÁ, *Třešť*, s. 124.

Příloha č. 8: Erb Vratislavů z Mitrovic; osobní archiv autora.

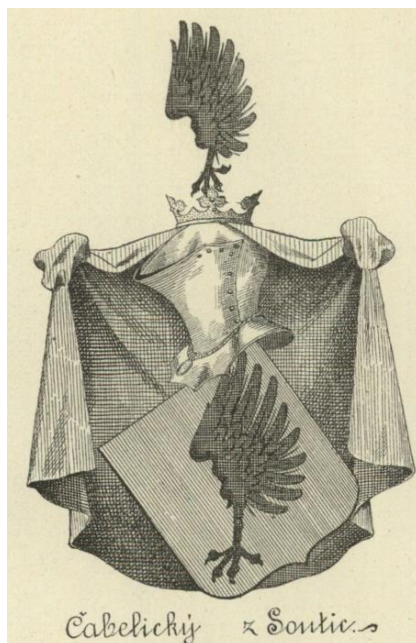
Příloha č. 9: Erb Zahrádeckých ze Zahrádek, osobní archiv autora.

8. Přílohy

Příloha č. 1
Erb Babků z Meziříčka

Příloha č. 2
Erb Čabelických se Soutic

Náhrobek Václava Čabelického ze Soutic v Týnském chrámě v Praze

Příloha č. 3
Erb Hodějovských z Hodějova

Náhrobek rodiny Jana Hodějovského z Hodějova v Českém Rudolci

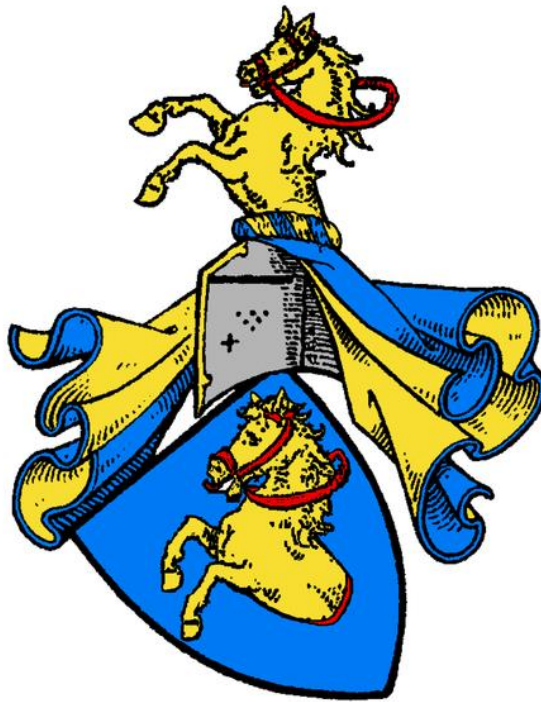

Příloha č. 4
Erb Lipovských z Lipovice

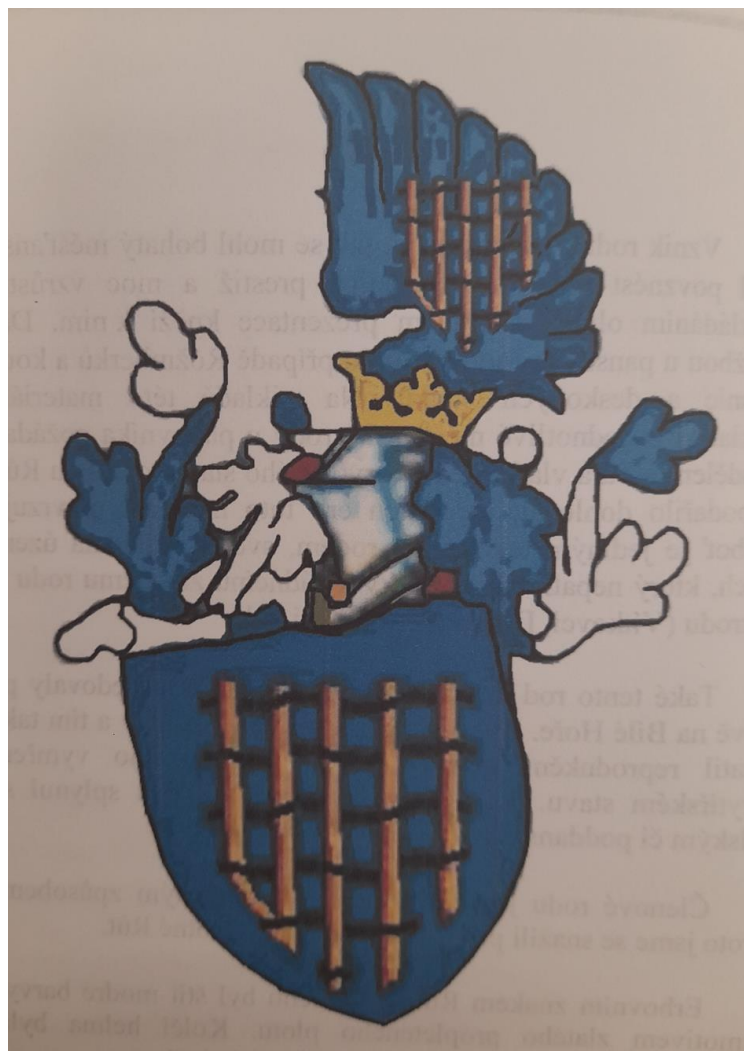

Lipovští z Lipovice

Příloha č. 5
Erb Malovců z Malovic

Příloha č. 6
Erb Růtů z Dírného

Příloha č. 7
Erb Vencelíků z Vrchovišť

Náhrobek Kryštofa Vencelíka z Vrchovišť v Třešti

Příloha č. 8
Erb Vratislavů z Mitrovic

Příloha č. 9

Erb Zahrádeckých ze Zahrádek

